

MAAILMAPARANDAJA TEEJUHT

Arengukoostööst ja sellest, kuidas sina saad panustada

MAAILMAPARANDAJA TEEJUHT

Arengukoostööst ja sellest, kuidas sina saad panustada

Tekstid:

Sissejuhatus Annika Kool

Peatükk 1.1 Annika Kool

Peatükk 1.2 Annika Kool

Peatükk 1.3 Annika Kool

Peatükk 1.4 Marje Pihlak, Helen Popp, Tiina Tarkus,
Tanel Tang, Priit Turk ja Marje Luup

Peatükk 2.1 Johanna Helin

Peatükk 2.2 Riina Kuusik

Peatükk 2.3 Annika Kool

Peatükk 2.4 Aire Nurm, Kaarin Piiskoppel

Peatükk 2.5 Aire Nurm

Peatükk 2.6 Annika Kool

Inspiratsioon ja lähtepunkt: *The Rough Guide to a Better World*

Keeletoimetus: A&A Lingua

Fotod:

Tagakaanel: *Loosung vaese pere köögis. Lusaka, Sambia 2009. a. Karmen Saul*
Esikaanel: *Etioplanna vokiga siidniiti ketramas. Etiopias on tööjaotus enamasti selline, et naised ketravad, aga kangastelgede taga istuvad mehed, kes kanga valmis koovad. Etiopia, Addis Ababa, august 2009. a. Foto Maari Ross*

Kujundanud: Hele Hanson-Penu (Ecoprint)

Sisukord

Bob Geldofi eessõna väljaandele „The Rough Guide to a Better World”	5
Sissejuhatus	7
Esimene osa: Maailmast, arengust, koostööst	11
1.1 Arengukoostöö ABC	12
1.1.1 Kes koostöös osalevad?	14
1.1.2 Milles koostöö seisneb?	19
1.1.3 Miks meie siin peaksime hoolima?	27
1.2 Olukord pole lootusetu	30
1.2.1 Valik julgustavat statistikat	30
1.2.2 Inspireerivaid lugusid	31
1.3 ... kuid proovikivid on tõsised	39
1.3.1 Vesi ja sanitaartingimused	40
1.3.2 Tervishoid	43
1.3.3 Haridus	52
1.3.4 Toit ja põllumajandus	58
1.3.5 Linnastumine ja slummid	64
1.3.6 Kliimamuutused	69
1.4 Eesti riigi panus	76
1.4.1 Arengukoostöö	76
1.4.2 Humanitaarabi	83
1.4.3 Teavitamine ja maailmaharidus	85
Teine osa: Järg sulle	87
2.1 Teadlikuks maailmakodanikuks	88
2.1.1 Uuri. Mõista. Tegutse.	89
2.2 Maailmaparandaja ostukorv	95
2.2.1 Õiglase kaubandus ja Fairtrade	96
2.3 Maailmaparandaja reisil	105
2.3.1 Vastutustundlikule puhkusereisile	109

2.4 Vabatahtlikult parema maailma heaks	114
2.4.1 Vabatahtlikuna laias maailmas	116
2.5 Heategevus – loomulik osa meie elust	121
2.6 Kosted parema maailma eest	125
2.6.1 Kelle ees kosta?	125
2.6.2 Kuidas kosta?	135
Lisad	139
1. lisa: Valik arengukoostöö ja humanitaarabiga seotud akronüümide selgitusi	140
2. lisa: OECD DACi loetelu ametliku arenguabi (ODA) saajatest	146
Viited ja märkused	149

BOB GELDOFI EESSÕNA VÄLJAANDELE „THE ROUGH GUIDE TO A BETTER WORLD”

Tegelikult on ikkagi nii, et ainult vaesed surevad esimesena. Nad on liialt nõrgad, hääletud, nähtamatud ja jõuetud, et neid märgata. Vastumeelselt hakkame neile tõsimeeli tähelepanu pöörama alles siis, kui nad juba nii massiliselt surevad, et kõrvale enam vaadata ei saa. Seejärel avastame rammestuses, et surijate vaiksete oiete ja haletsusväärse ägisemisega peaks midagi ette võtma.

Meie üldiselt ei sure massiliselt AIDSi, malaaria või teiste haiguste kätte, ega ka korruptsiooni, kaubandusreeglite, nälja, poliitilise ebastabiilsuse, võlakoormate või suviste põudade tõttu. Nemad küll. Nad surevad kõige eelmainitu tõttu, olgu nood hädad siis seotud meie või nende endaga. Sellise massilise enneaegse suremise eufemism on „arengu puudus”. Lahtiseletatuna tähendab see seda, et kui neil vaid oleksid tervishoiusüsteemid, õppevahendid ja elementaarsed põllumajandusmehhanismid, mis võimaldaksid rahval end ära toita, omakasupüüdmatud bürokraatiastruktuurid, mis toimiksid õigusriigi põhimõtete kohaselt, kodanikele suunatud ja äraostmatu poliitiline juhtkond, kes kuulaks head haldustava järgides ära kodanikuühiskonna eri lülide, näiteks ametiühingute, vaba meedia, kirikute ja kaubanduskodade arvamuse, ja kui nood isikud saaksid esindada inimeste soove ja rajada sobivad tööstusharud, kus nad saaksid kaubelda „meiega” võrdväärsete partneritena, ja kui seed lendaksid...

Selle poole areng püüdlebki. Võite kuhilast ühe või kaks asja välja noppida ja see võib ikka toimida, kuid üldiselt on see asja mõte. Veidral kombel see tööpoolest toimib, kuigi harva. Riigid, mis saavutavad edu (mõnikord imetlusväärset viisil), teevad seda „ekspertide” nõuandeid ignoreerides ja omaenda, kultuuriliselt sobivaid mudeleid edendades. Teised järgivad („meie” poolt kirjutatud) õpikut, mõni saavutab mingil määral edu, mõni jääb mingi seniajani ettenägemata õuduse tõttu maha, mõni ignoreerib selle aasta uut täiustatud moodsat arengumantrat, mis see ka siis poleks, ja rühub edasi, mõni isegi ei püüa ning mõni ei suuda.

Millalgi 80ndatel ütlesin, et külluse maailmas puudusesse surra ei ole mitte ainult mõistusega võttes absurdne, vaid ka moraalselt emanaletõukav. See kehtib ka täna. Alati läheb kellelgi paremini kui teistel. See on normaalne ja kõike head neile. Mida aga alati vaja ei ole – need on reeglid, keel, seadused, lepingud ja ideed, mis on juba iseenesest edukate endi poole teiste arvelt kaldu. See ei ole õige ja see ei pea nii olema. Meie edu hinnaks ei tohi olla teiste kannatused. Tõepoolest, ikka ja jälle on ju tõendatud, et terved, vabad ja haritud partnerid on meile kasulikud. Areng on see alafinantseeritud idee, mis peaks meid sellesse õnnelikku olukorda viima. Teeb ta seda? Ilmselt mitte. Arvestades praeguste rahastamistavade, poliitilise tahte puuduse ja paljudes arengumaades valitsevate poliitiliste probleemide konteksti, on selge, et sellises ebastabiilses olukorras ei saa miski püsima jääda.

Sedasi räägib niisiis vana hää trööstitu Bob. Tühja temaga – olen näinud ka inimesi, kelle eluolu on piirilt parandatud, kogukondi, mis on stabiliseerunud, lootust tärkamas, lapsi koolis, vanemaid tööl, toimivaid haiglaid, ääretuid taaselustatud alasid, tööstusharusid ja inimesi, kes on kannatuste absoluutsest nullpunktist jälle elujõuliseks saanud. Arste, õpetajaid, preestreid, nunnasid, abitöötajaid, nõuandjaid – üliinimlikke isikuid, häid inimesi, pühendunud hingesid – nii meie kui ka nende maailmast ilmlõpmata karmides keskkondades, kes usuvad, et elu on parim kogeda teisi aidades. Ja see on tõsi. See on arengu teine määratlus.

Me peame püüdma. Me ei tohi leppida sellega, et igal õhtul telekraanilt surmakoledusi näeme. See on talumatu ja lubamatu tulevikuväljavaade. Isegi kui nad on nähtamatud, kuuldamatud ja tähelepandamatud, peame ikkagi jääma valvsaks selle teise maailma, nende teiste kaasinimeste, nende teiste emade, isade ja laste suhtes, me peame nende lagunemise, allakäigu ja surma varjatud ilmadele tähelepanu pöörama. Nende sosin kostub meile ebaõiglase kaubanduse toodetest supermarketite riiulitel ja bensiinijaamade kütusetorudes voolavatest ekspluateeritud toorainetest, mõnest juhuslikust intiimsfääri tungivast ajalehelooost, poliitilise kõne pateetikast või mõnusast poppkontserdist. Aga me teame, et nad on olemas. Nad on liialt nõrgad, et oma hää kuuldavaks teha, kuid nad on olemas. Pööra neile tähelepanu. See raamat räägib sulle, kuidas.

Bob Geldof, 2004

Väikesed koolipoisid. Lusaka, Sambia 2009. a. Foto Karmen Saul

SISSEJUHATUS

Aafrika riigis Mosambiigis jäid vaesemate perede lastele pikka aega kooliuksed suletuks, sest õppemaksud käisid neile üle jõu. Ilma hariduseta jäid neil lastel saamata aga olulised õppetunnid, mis võimaldanuks eluteele veeretatud võimalusi paremini ära kasutada ja proovikividele tugevamini vastu seista. Nüüd on olukord muutumas – seda tänu Mosambiigi valitsuse otsustavale tegutsemisele, mille käigus on reformitud haridussüsteemi ja kaotatud põhiharidusastutuste õppemaksud, ning doonorriikide antavale arenguabile, mis seda on võimaldanud teha. Kümne aasta jooksul on põhikoolis käivate laste arv kolmekordistunud ja need, kes varem ukse taha jäid, on nüüd koolipingis eluks vajalikke oskusi ja teadmisi omandamas.

Üks muutustest osa saanuist on oma noore perega riigi lõunapoolses osas asuvas väikeses külas elav Joana, kes pidi 16-aastasena perekondlikel põhjustel seitsmenda klassi pooleli jätma. „*Mu vanemad olid pikka aega haiged. Ma ei saanud kooliskäimist endale lubada. Kui mu vanemad surid, abiellusin ja jäin rasedaks,*” jutustab Joana. Kaks aastat hiljem, kui valitsus õppemaksud kaotas, sai Joana oma vanasse kooli tagasi minna. Koolimineku tähendab tunnipikkust jalutuskäiku, pärastlõunati võtab ta oma kaheaastase tütre kaasa ja läheb abikaasale appi majaehituseks kasutatavat roogu müüma ning õhtuti teeb ta petrooleumilambi valgel kodutöid. Rahaga on kitsas ja elu pole kerge, kuid Joana jaoks on võimalus taas koolis käia õnnistus ning ta ootab põnevusega, milliseid uksi haridus tema ja ta perekonna jaoks veel avab.¹

Uudishimu burkaga ei peida. Hyderabad, India, 2007. a. Foto Arvo Anton

Head ja halba

Eelnev on näide sellest, kuidas ühe arenguriigi vaesemate elanike jaoks midagi paremaks on muutunud, ja see lugu pole erandjuhtum. Positiivseid kogemusi leiab arengumaadest – nii Aafrikas, Aasias, Ladina-Ameerikas kui ka Euroopas asuvaist – arvukalt, seejuures nii selliseid, kus perede ja kogukondade elu on aidanud täisväärtuslikumaks muuta väline toetus, kui ka selliseid, kus paremuse poole on liigutud kõrvalise abita. Paljud lood pajatavad sellest, kuidas vaesusest on välja murdnud üks inimene või kuidas on paranenud kitsalt ühe pere või naabruskonna eluolu mõjutav nüanss. Paljud jutud vestavad aga laiema konteksti muutusest, näiteks mõnest lõppenud konfliktist või mõne riigi pelgalt isekatest huvidest lähtuva juhtkonna asendumisest rahva huvisid silmas pidava kaadriga. Lood näitavad, et **nii mõneski kohas on arengumaades elu paremaks muutunud.**

Selliste lugude kõrval aitavad eluolu kirjeldada ka arvandmed ja need pajatavad, et üldjoontes on arengumaades **vähenenud näiteks täielik vaesus ning paranenud inimeste tervis ja haridusvõimalused.** Praegu elab võrreldes 1980ndate algusega arengumaades 500 miljonit inimest vähem täielikus vaesuses ehk alla 1,25 USA dollariga päevas ja seda vaatamata samal ajal toimunud kiirele rahvastiku kasvule². Sama ajaga võrreldes on arenguriikides keskmine eluiga kasvanud enam kui viie aasta võrra³ ning võrreldes 1990. aastaga sureb praegu iga päev 10 000 alla viieaastast last vähem, seda peamiselt arengumaade arvelt⁴. Ajavahemikul 2002–2007 vähenes arengumaades nende algkooliealiste laste arv, kes ei saa käia koolis, 14 miljoni võrra⁵.

Mitte kõigi elu pole aga paranenud ning paljudele tundub see samavõrd raske ja ebaõiglane kui varem, kui mitte veelgi raskem ja ebaõiglasem. Kõigele vaatamata valitseb maailmas ikkagi **hiiglaslik globaalse vaesuse probleem**. Ligikaudu 1,4 miljardit inimest peab jätkuvalt toime tulema vähem kui 1,25 USA dollariga päevas⁶ ja umbes miljard inimest on näljas⁷. Umbkaudu 100 miljonil algkooliealisel lapsel ei ole võimalik käia koolis⁸ ja igal aastal sureb enne viieaastaseks saamist ligikaudu 9 miljonit last⁹, enamasti haigustesse, mida saab tegelikult vältida. Umbes 2,5 miljardil inimesel pole ligipääsu korralikele sanitaartingimustele ja 884 miljonil puhtale joogiveele¹⁰. Peaaegu kõik eespool kirjeldatud numbrite taga peituvad inimesed elavad arengumaades ja varitseb oht, et globaalne majanduskriis ja kliimamuutused raskendavad nende olukorda veelgi ning tühistavad vaesuse vähendamise teekonnal juba tehtud edusammud.

Ja siis?

Tihti me seda ei usu, eriti just majandussurutise tingimustes, kuid maailma mastaapides vaadatuna **läheb meil Eestis suhteliselt hästi**. See aga ei tähenda seda, et ülejäänud maailmas lokkav vaesus ja kannatused meid ei puudutaks. Puudutab ikka.

Teiste maailma paikade inimestest hoolimine on ühest küljest **moraali- ja solidaarsuse küsimus**. Teisalt on sel **praktiline tähendus**. Elame üleilmastunud maailmas, kus inimesed, kaubad ja teenused liiguvad üle piiride riigist riiki rohkem ja kiiremini kui ei kunagi varem. Kas või iga külaskäiguga ostukeskusesse tekivad meil seosed inimestega, keda me kunagi ei kohta, kes elavad paikades, mida me iial ei külasta. Sellises seoste maailmas tuleb olla hoolivam, sest meie heaolu sõltub teistes riikides elavate inimeste heaolust. Seda seetõttu, et kõige maitsva, mugava ja mõnusa kõrval liiguvad üle piiride ka nakkushaigused, keskkonnaprobleemid, ebaseaduslikud sisserändajad, terrorism ja muu kuritegevus ning nende mõju.

Eesti riik on arenguabi andmisega tegelenud **alates 1998. aastast**. Arengumaade elanike ja seega kõigi maailma inimeste heaolu paranemise toetamine pole aga pelgalt valitsuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide töö, sest nende tegevusel on tahes-tahtmata piirangud. Käised peavad üles käärima ka **üksikisikud ja kohalikud kogukonnad** ehk teisisõnu, kui tahame, et maailmast saaks parem paik, tuleb meil maksude maksmise kõrval ka muudmoodi **käed külge lüüa**. Ehkki globaalse vaesuse vähendamine pole kerge ülesanne, pole see lootusetu üritus, kui piisav hulk inimesi sellesse usub ja selle nimel tegutseb. Mitmel pool arengumaades on inimeste heaolu juba paranenud, nüüd tuleb neid edusamme hoida ja nende pinnalt edasi liikuda. Toetust pakub ka seesama seoste maailm, mis võimaldab meil tehnoloogia vahendusel eri maailmanurkades toimuvast kiiresti teada saada, ning hõlbustab meie valikute, tegevuse ja raha mõju jõudmist inimesteni kaugeimas paigus.

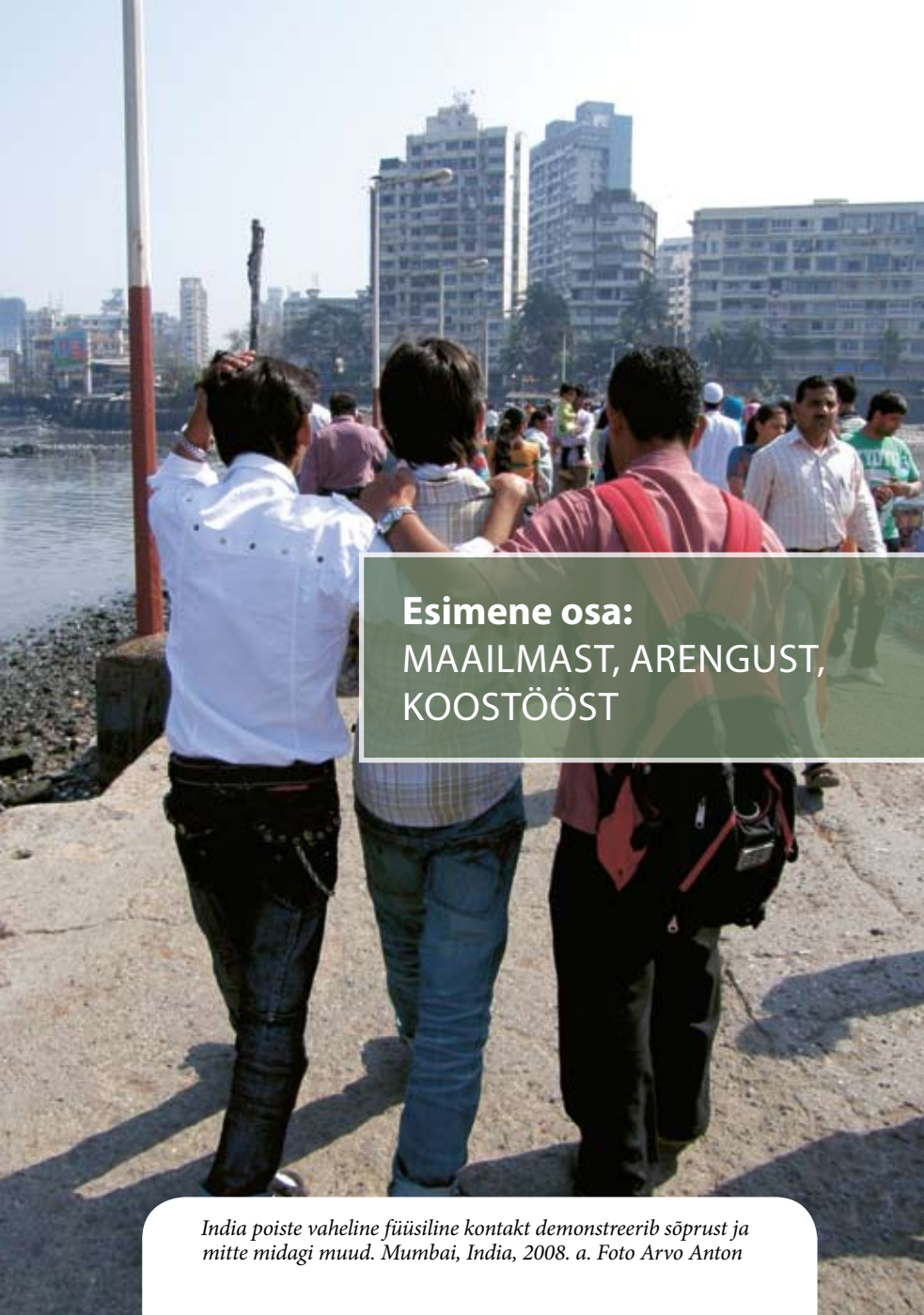

Sellest raamatust

Kõigest sellest **käesolev raamat** räägibki. **Raamatu esimeses osas antakse taustateadmisi arengukoostööst ja globaalsest vaesusest.** Esimeses peatükis tutvustatakse arengukoostöö tähendust ja olemust, antakse ülevaade koostöö osalistest ning sellest, miks meie siin Eestis võiksime hoolida. Teises peatükis esitatakse mõni näide selle kohta, kuidas paljude arengumaade elanike olukord on juba paremaks muutunud ja vaesuse vähendamise püüded pole seega lootusetud ettevõtmised. Kolmandas peatükis käsitletakse mitut proovikivi, millega paljudel arengumaade inimestel vaatamata edusammudele ikkagi silmitsi seista tuleb, alates sanitaartingimuse puudumisest ja lõpetades kliimamuutuste mõjudega, ning selgitatakse nende proovikivide seoseid vaesusega. Esimese osa viimases peatükis räägitakse sellest, kuidas Eesti riik arengumaade arengule kaasa aitab.

Raamatu teises osas tutvustatakse võimalusi, **kuidas sina saad, hoolimata vanusest, töökohast, sissetulekust või kogemustest, anda oma panuse globaalse vaesuse vähendamisse** ja maailma paremaks muutmisse. Esimeses peatükis juhitakse tähelepanu sellele, et alustuseks tuleks tõsta enda teadlikkust ja püüda maailmas toimuvat mõista, ning antakse selle saavutamiseks soovitusi. Teises peatükis räägitakse ostuvalikute võimust ja sellest, miks eelistada õiglase kaubanduse tooteid. Kolmandas peatükis antakse ülevaade turismi ja arengu vahelistest seostest ja pakutakse näpunäiteid reisimiseks nii, et sinu rännakust arengumaade vaesematele inimestele pigem kasu kui kahju tõuseks. Neljandas peatükis näidatakse, kuidas saad käed külge lüüa vabatahtliku tegevuse kaudu. Viiendas peatükis tutvustatakse aga võimalusi oma raha maksmata panna. Raamatu viimases peatükis räägitakse eestkoste võimalustest ehk sellest, milleks ja kuidas nõuda poliitikutelt ja ettevõtete juhtidelt paremaid otsuseid ning levitada sõna oma lähikondlaste ja tuttavate seas.

Algidee koostada raamat, mis ühelt poolt annab teavet arengukoostöö teemade kohta ja teisalt tutvustab üksikisikute panustamise võimalusi, pärineb Inglismaa lugejatele suunatud väljaandest „**The Rough Guide to a Better World**”, mis suunas ka käesoleva raamatu üldstruktuuri paikapanekut ja peamiste käsitlevate teemade valikut. Sisu poolest on sinne käsiraamat aga uus, selle tekst on kirjutatud Eesti konteksti silmas pidades, muu hulgas arvestades asjaolu, et põhjalikum eestikeelne materjal arengukoostöö teemadest tänini puudus. Lõppkokkuvõttes kujunes välja raamat, mis loodetavasti sobib nii sirvimiseks neile, kes soovivad saada teemast üldisemat ettekujutust ja mõningast inspiratsiooni tegutsemiseks, kui ka läbi töötamiseks neile, kes soovivad sellest leida üksikasjalikumat teavet ja konkreetsemaid näpunäiteid. Head sirvimist, lugemist ja maailmaparandamist!

Esimene osa:
MAAILMAST, ARENGUST,
KOOSTÖÖST

India poiste vaheline füüsiline kontakt demonstreerib sõprust ja mitte midagi muud. Mumbai, India, 2008. a. Foto Arvo Anton

1.1 ARENGUKOOSTÖÖ ABC

Koostöö parema maailma nimel

„Riigi tõeline rikkus on tema inimesed ning arengu eesmärk on luua keskkond, mis võimaldab inimestel elada pikka, tervislikku ja loominguist elu. Seda lihtsat, kuid võimast tõe kiputakse materiaalselt ja finantsilist rikkust taga ajades tihti unustama.” ÜRO esimene inimarengu aruanne (1990)

See raamat räägib teemadest, mis seostuvad märksõnaga **arengukoostöö**. Aga mida tähendab arengukoostöö? **Kitsamas tähenduses** on see arenguabi, mida rikkamad riigid annavad vaesematele riikidele. **Laiemas tähenduses** hõlmab see rahvusvahelise üldsuse ehk meie kõigi ühiseid jõupingutusi selle nimel, et kõikjal oleks inimestel võimalik elada täisväärtuslikku elu ja et maailmas ei lokkaks vaesus ega ebavõrdsus, et kõigil oleks söök laual, katus peakohal, lapsed koolis, võimalus saada arstiabi, teenida töö eest elamisväärselt tasu, võimalus end teostada, saavutada hingerahu ja olla õnnelik, et kõigil oleks võimalik osaleda teda mõjutavate otsuste tegemises, elada rahu ja hingata värsket õhku, et maailm oleks õiglasem ja meeldivam paik kõigile, ka järeltulevatele põlvedele.

Seda loetelu võiks ka pikendada, lühendada või muudmoodi muuta, sest **sõnal „areng” ei ole ühtset tähendust**. Tunnetuslikult tähendab see liikumist millegi parema poole, aga mis on see „parem” ja kelle jaoks täpsemalt? See **oleneb sellest, kes parasjagu otsustab**.

Arengukoostöö kontekstis on arengueesmärkide seadmisel üldjuhul domineerinud **lääne ühiskonnad**, kuid mõtteviis on aja jooksul muutunud. Kui nüüdisaegne arengukoostöö **Teise maailmasõja järel** käima lükati, keskendus see n-õ mahajäänud riikide, eelkõige vastvabanenud koloniaalmaade **lääne tööstusriikide sarnaseks muutmisele** ning ideena pidi lääne asjatundjate nõu ja suurte infrastruktuuriprojektide kaudu saavutatav majanduskasv lahendama kõik probleemid. Läbikukkumisi tunnistades, konteksti muutudes ja osalejate ringi laienedes on **enam kui 60 aastat hiljem** jõutud tunduvalt mitmekesisema lähenemisviisini, mille puhul rõhutatakse inimesele keskenduvaid märksõnu (näiteks inimõigused, demokraatia) ja austust keskkonna vastu ning milles majanduskasv on vaid üks vahend, mitte eesmärk omaette. Üldine konsensus on see, et arengukoostöö peamiseks sihiks peaks olema **globaalse vaesuse vähendamine**, mis peaks toimuma kooskõlas **säästva arengu** põhimõttega ehk ideega, mille kohaselt ei tohiks tänaste vajaduste ja soovide rahuldamine tulla järeltulevate põlvede arvelt. Ehkki praktikas on vanu harjumusi teinekord keeruline muuta, tunnistatakse ideena seda, et **arenguprioriteetide seadmine** ja nende saavutamiseks **sobiliku tee valimine** on oma eluolu parandada püüdvate **kogukondade endi ülesanne**, neid ei saa väljastpoolt peale suruda ja keskne roll on kohalikul kontekstil.

Vaesus, see on mitmemõõtmeline

Vaesuse klassikalised ja sõnaraamatutes esitatud määratlused keskenduvad **sissetulekute vähesusele või puudusele**. Vaesus ei tähenda aga vaid raha-puudust. Inimene võib tunda end vaesena olukorras, kus tal on küll natuke raha, kuid puudub juurdepääs näiteks haridusele, arstiabile ja ravimitele, puhtale joogiveele ja/või transpordile (näiteks teede puudumise tõttu), või kui tal pole võimalust osaleda tema elu mõjutavate otsuste tegemises või kaitsta end inimeste ja olukordade eest, mis talle halba teevad (näiteks võimuorganite meelevaldse või vägivaldse käitumise eest). Vaesust võib muu hulgas iseloomustada nii kirjaoskamatus, halb tervis, kehvad elamistingimused, inimväärika töö ja poliitiliste õiguste puudumine kui ka pidev hirmu-, häbi- või kindlusetusetunne, jõuetus, isolatsioon, eneseastuse ja sotsiaalse staatuse puudumine. Nii eelistavadi arengukoostöö teoreetikud ja praktikud rääkida **mitmemõõtmelisest vaesusest ja vaesusest kui piiratud võimalustest**. Vaesuse vähendamine ei tähenda seejuures ainult rahalise rikkuse suurendamist, vaid laiemat heaolu saavutamist.

Vaesus on suhteline, see sõltub konkreetse paiga majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast, selle normidest, tavadest ja väärtustest. Inimene võib end teatavas paigas väga vaesena tunda, kusagil mujal aga mitte. Niisamuti erineb näiteks vaesus Eestis vaesusest Sahara-taguse Aafrika riikides. Suhtelise vaesuse kõrval räägitakse aga ka **absoluutsest ehk täielikust vaesusest**, mis on seotud näljaga ja seisundiga, kus kogu energia kulub enda ja oma pere elushoidmisele.

Ehkki vaesuse kui nähtuse keerukust ja mitmemõõtmelisust tänapäeval laialdaselt tunnustatakse, keskendutakse selle ulatuse hindamisel enamasti ikkagi vaid ühele mõõtmele – sissetulekute vähesusele. Maailmapank on näiteks paika pannud **rahvusvahelise absoluutse vaesuse piiri**, mille järgi elab inimene täielikus vaesuses juhul, kui ta peab toime tulema **vähem kui dollariga päevas**, täpsemalt vähem kui sellega, mida saab **1,25 USA dollari** eest Ameerika Ühendriikides 2005. aasta hindades¹¹. Rahvusvahelise vaesuspiiri kasutamine võimaldab teha üldistavaid võrdlusi riikide ja piirkondade vahel ning jälgida ajalisi muutusi, kuid see ei anna edasi vaeste inimeste igapäevaelu iseloomustavaid asjaolusid. Nii tuleb vähem kui dollariga elamisega seotud numbreid kasutades mõelda sellele, et tegelikult on vaesus midagi enam ja hoopiski keerulisemat.

1.1.1 Kes koostöös osalevad?

Arengukoostöö ei ole kitsa seltskonna privileeg. Otse vastupidi. Selles osaleb **lai tegutsejate ring ja kaudselt me kõik**. Osa seltskonnast osaleb protsessis teadlikult, näiteks arengukoostöö poliitikat kujundades ja projekte ellu viies. Teised jälle teadmatult, oma igapäevatoimetusi tehes. Jah, mõnikord tähendab osalemine ka arengu pidurdamist, põhjuseks näiteks keerulised valikud, läbi-mõtlemata otsused, mida-sina-ka-tead-mõtteviiis või puhas ignorantsus ja isekus.

Laias laastus saab arengukoostöö osalised jagada kahte leeri: **abi vastuvõtjad** (arengumaade inimesed) ja **abi andjad** (doonorriigid, nende ühiskonnad ja rahvusvahelised organisatsioonid). Olgu neid allpool ülevaate andmiseks ka selle liigituse põhjal tutvustatud, kuid keskenduda ei tohiks siin sõnapaarile „saaja-andja”. Põhjuseid selleks on mitu. Näiteks ajaloolises perspektiivis ja kolooniatele mõeldes pöörduv andja-saaja suhe pea peale; arengukoostöö ei piirdu vaid abiprogrammidega (vt ka ptk 1.1.2); arenguabi vastuvõtjad võivad mõnes teises kontekstis olla abi andjad ja vastupidi ning tihtipeale tähendab abi käest-kätte liikumise protsess seda, et abi saajad annavad midagi ja abi andjad saavad midagi vastu. Peale selle on tänapäevases globaliseerunud maailmas tegemist ühiste huvidega (vt ka ptk 1.1.3). Nii püüeldakse andja-saaja suhte asemel partnerluse poole ja ka kitsalt abist rääkides eelistatakse sõna „**arenguabi**” asemel kasutada terminit „**arengukoostöö**”. Tegelikuses on tee täielikult võrdse partnerluseni muidugi okkiline, sest rahal on tahes tahtmata oma võim, nii positiivne kui ka negatiivne.

Arengumaad

Arengukoostöö kesksed osalised on n-ö arengumaade inimesed – ettevõtjad, meditsiinitöötajad, õpetajad, akadeemikud, kodanikuühenduste aktivistid, usuliidrid, poliitikud, ametnikud. **Aga millised riigid on arengumaad?** Päril universaalselt aktsepteeritud mõistet siin pole ja täpne arengumaade sildi alla paigutatav riikide seltskond sõltub sellest, kes parasjagu määratleb ja rühmitab. Üldjoontes mõeldakse arengumaade all riike, kus teatavad majandus- ja sotsiaal-näitajad on madalamad kui mõnes teises riigis ehk siis arenenud riikides. Enamasti leiame arengumaad Aafrikast, Aasiast ja Ladina-Ameerikast.

Kõige sagedamini mõõdetakse riikide arengutaset **majandusnäitajate abil**, nagu sisemajanduse koguprodukt ehk SKP või rahvuslik koguprodukt ehk RKP inimese kohta. Maailmapank jagab viimase alusel riigid **madala, keskmise ja kõrge sissetulekuga riikideks**¹² ning madala ja keskmise sissetulekuga riikidele viidatakse tihtipeale kui **arengumaadele**. RKP alusel on riike mugav võrrelda ja rühmitada, kuid samas ei ütle see näitaja kuigi palju inimeste elukvaliteedi kohta.

Riike järjestatakse nende arengutaseme järgi ka teistel viisidel, näiteks ÜRO iga-aastasest inimarengu aruandes¹³ kajastuv **inimarengu indeks** (*human development index*, HDI; vt ka 1. lisa). See mõõdab riikide edusamme kolmes vallas: rahva pikk ja tervislik elu, juurdepääs teadmiste ja elatustase. Inimarengu indeks ühendab nende kolme valdkonna näitajad ja selle alusel on riike juba aastaid jaotatud kõrge, keskmise ja madala inimarenguga riikideks. 2009. aasta inimarengu aruandes kasutati aga esmakordselt nelja kategooriat: **väga kõrge, kõrge, keskmise ja madala inimarenguga riigid**. Esimese kategooria riike nimetati **arenenud riikideks** ja ülejäänud kolmele rühmale viitamiseks kasutati sõna „**arengumaad**”¹⁴. Ehkki lähemal vaatlemisel ilmneb erinevusi, korreleerub inimarengu indeksi reastus paljuski Maailmapanga nimekirjadega, st kõrge sissetulekuga riigid leiab kõrgema inimarenguga riikide hulgast ja madalama sissetulekuga riigid indeksi reastuse teisest otsast. See on ka loogiline, sest inimarengu indeks ei eita riigi sissetulekutase olulisust, vaid väljendab põhimõtet, et see pole ainus riigi arengu näitaja.

Mõnikord tuuakse arengumaadest rääkides eraldi välja nn **vähim arenenud riigid** (vt ka 1. lisa akronüümi LDC ja esimest veergu 2. lisa). Nende eraldi käsitlemine peegeldab vaatenurka, mille kohaselt on teatavate riikide sotsiaal-majandusliku arengu näitajad nii kehvad ja areng nii pärsitud, et nad vajavad eraldi tähelepanu ja seega ei saa neid käsitleda üheskoos ülejäänud arengumaadega. Vähim arenenud riikide määratlemisega tegeleb ÜRO, kasutades kolme kriteeriumi: madal sissetulek, inimressursi nõrkus ja majanduslik haavatavus. 2009. aasta seisuga on vähim arenenud riikide nimekirjas 49 riiki, neist 33 Aafrikas, 15 Aasias ja üks Ladina-Ameerikas.¹⁵

Mõjukas riikide rühmadesse seadja on ka Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni arengubikomitee (*Development Assistance Committee of the Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD DAC). Nimelt on see institutsioon statistika kogumise tarbeks koostanud **nimekirja riikidest, kes kvalifitseeruvad** avalikust sektorist antava arenguabi ehk **ametliku arenguabi** (*official development assistance*, ODA; vt ka 1. lisa) **saajateks**¹⁶. See loetelu (vt 2. lisa) on laialdaselt kasutusel „arengumaade nimekirjana”. OECD DACi loetelu hõlmab ÜRO vähim arenenud riikide kategoorias olevaid riike ja teisi Maailmapanga madala ja keskmise sissetulekuga riike, v.a Euroopa Liidu ja G8 liikmed. Nimekirja olemasolu ei tähenda muidugi seda, et teiste riikide elanike eluolu parandamisele suunatud rahvusvahelist tegevust ei võiks arengukoostöökaks nimetada – see lihtsalt ei kajastu ametliku arenguabi statistikas.

Ka selles raamatus mõeldakse arengumaade all üldjuhul OECD DACi nimekirjas olevaid riike. Esitatud arvandmete puhul tasub täpsuse tagaajamiseks küll vaadata raamatu lõpuosas esitatud viiteid ja uurida, kuidas andmete kogujad ja esitajad ise arengumaid määratlevad.

Nimetamisest

Selles raamatus räägitakse **arengumaadest**. Rohkemal ja vähemal määral samale seltskonnale viitamiseks kasutatakse aga ka muid väljendeid. Tuttav on näiteks „**kolmas maailm**”. Nii nimetati külma sõja kontekstis peamiselt Aafrika, Aasia ja Ladina-Ameerika riike, mis ei kuulunud otseselt ei kapitalistlike lääneriikide („esimene maailm”) ega ka kommunistlikku („teine maailm”) blokki. Seda väljendit kasutatakse vaesematele riikidele viidates ka tänapäeval, kuid muutunud kontekstis on see sisulise tähenduse kaotanud ja kõlab n-ö poliitiliselt ebakorrektselt.

Pärast külma sõja lõppu hakati laiemalt kasutama väljendeid „põhi” (jõukamad riigid) ja „**lõuna**” või „**globaalne lõuna**” (vaesemad riigid). See on poliitiliselt neutraalsem jaotus, kuid pole geograafiliselt täpne. Lõunast leiab näiteks ka Austraalia ning Uus-Meremaa, mis sisuliselt loetakse jõuka „põhja” hulka.

Problemaatiline on ka riikide iseloomustamine sõnadega „**vähim arenenud**”, „**arengu-**”, „**arenevad**” ja „**arenenud**”, sest sel juhul jääb mulje, nagu eksisteeriks universaalselt tunnustatud arengustandard. Seda pole aga olemas. Samuti võib jääda mulje, nagu oleksid arenenud riigid n-ö valmis ja võiksid arenemise lõpetada. See pole samuti nii, kas või juba seepärast, et vaesust kohtab ka arenenud riikides ja ületarbimine, keskkonnareostus või stress ei paista just atraktiivsete lõppsihtidena.

Kõigi eelmainitud nimetuste kasutamisega kaasneb oht levitada muljet **meie vs. nemad**. See võib aga süvendada negatiivseid stereotüüpe ja pole kuigi konstruktiivne, eriti tänapäeval, kui oleme omavahel tihedalt seotud (vt ka ptk 1.1.3). Ja kui erinevad „meie” „nendest” siis ikkagi oleme?

Üldistavaid termineid on ikka aeg-ajalt vaja kasutada. Need aitavad kirjeldada, selgitada ja põhjendada, nii nagu selles raamatuski. Tuleb vaid hoida **kriitilist meelt** ja elutervet suhtumist ning muu hulgas meeles pidada, et ükskõik kuidas me arengumaid ka ei nimetaks, on see mitmekesine seltskond, kes ühte raami mahub ainult paberil.

Teised osalejad

Teiste osalejate ringi juhatavad sisse **riigid, kes annavad arenguabi, ehk doonorriigid**. Üldjuhul on nendeks olnud **Ameerika Ühendriigid, Lääne-Euroopa riigid, Kanada, Jaapan, Austraalia ja Uus-Meremaa**. Need on tänaseni kõige mõjukamad ja suuremad doonorriigid. Mahuliselt annab kõige rohkem abi USA, kes näiteks 2007. aastal eraldas ametlikku arenguabi 21,8 miljardi USA dollari väärtuses, järgnesid Saksamaa 12,3 miljardi, Prantsusmaa 9,9 miljardi,

Ühendkuningriik 9,8 miljardi ja Jaapan 7,7 miljardi USA dollariga¹⁷. Samas võib öelda, et kõige heldemad on hoopis teised riigid, sest kui vaadata eraldatud ametlikku arenguabi osakaaluna riigi RKPst, on esirinnas Norra, Rootsi, Luksemburg, Madalmaad ja Taani¹⁸.

Arenguabi andvate riikide ring on aja jooksul laienenud. Praegu on doonorriikideks ka **Euroopa Liiduga pärast 2004. aastat ühinenud riigid, sh Eesti** (vt ka ptk 1.4), ning järjest enam näeb abiandjate hulgas ka riike, kes on samal ajal arenguabi saajad, näiteks Hiina, India, Brasiilia, Venetsueela, Türgi.

Doonorriikidega käivad lahutamatuks käsikäes **rahvusvahelised organisatsioonid** (vt ka akronüüme 1. lisas). Meile on neist kõige lähedasem **Euroopa Liit**, kus doonoriteks on liikmesriigid ning omaette elarve ja programmidega ka **Euroopa Komisjon**. Viimane täidab kahetist rolli: rakendab omaenda arenguprogramme ja samal ajal tegeleb liikmesriikide arengukoostöö poliitika koordineerimisega ja jälgimisega.

ÜRO ja selle eri asutused, nagu ÜRO Arenguprogramm (UNDP), ÜRO Lastefond (UNICEF), ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO), ÜRO Rahvastikufond (UNFPA), rahastavad ja viivad ellu programme ning on aegade jooksul mänginud olulist rolli rahvusvaheliste eesmärkide ja standardite seadjatena. Rahvusvahelised finantsorganisatsioonid, nagu **Maailmapank**, **Rahvusvaheline Valuutafond (IMF)** ja **regionaalsed arengupangad**, annavad arengumaadele soodustingimustel laene ja koostavad majandusanalüüse. Sealhulgas on IMFi ja Maailmapanga analüüseid ning soovitusi oluliselt mõjutanud teiste ametlike doonorite otsused. **Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni arengubikomitee** (OECD DAC) tegeleb aga arenguabi mahu suurendamise ja selle tõhususe parandamisega, kogudes muu hulgas parimat tava ja koostades suuniseid.

Arengukoostöös figureerib veel teisigi rahvusvahelisi organisatsioone, kuid liigume edasi eraalgatuse juurde. Arengumaade endi ühenduste ja aktivistide kõrval osalevad arengukoostöös – mõnikord juhtrolli haarates – ka rikkamate riikide **kodanikuühendused**. Sellest mitmekesisest seltskonnast leiab nii arengukoostööle keskenduvaid organisatsioone kui ka ühendusi, kelle jaoks on see kõrvaltegevuseks (näiteks keskkonnaühendused, ametiühingud); nii ühele teemale ja/või riigile keskenduvaid vabaihendusi kui ka paljusid teemasid käsitlevaid ja/või paljudes riikides olukorda parandada püüdvaid organisatsioone; nii suuri, paljudes riikides harukontoreid või sõsarorganisatsioone juhatavaid ja sadadele inimestele tööd andvaid kodanikuühendusi kui ka väikesi, vaid vabatahtlikkusel põhinevaid vabaihendusi; nii religioosseid kui ka ilmalikke ühendusi; nii organisatsioone, kes rahastavad ka teiste organisatsioonide tegevust, kui ka vabaihendusi, kes seda ei tee.

Kodanikuühenduste roll on aastate jooksul järjest kasvanud. Tänapäeval nad mitte ainult ei vii arengumaades konkreetset arengutegevust ellu, vaid osalevad

ka arengukoostöö poliitika väljatöötamises ja selle rakendamise järelevalves. Teisisõnu on ühendused doonorriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide partneriteks nii projektide elluviimisel kui ka üldiste tegevussuundade väljatöötamisel. Samuti aitavad nad juhtida ühiskonna ja ametlike ringkondade tähelepanu rahvusvahelistele probleemidele ja tugevdada arengu teemade ja seoste mõistmist eri ühiskonnarühmade hulgas. Nad on olulised ka uute lähenemis- ja tegutsemisviiside väljatöötamisel, seda kas või seetõttu, et nad saavad rakendada meetodeid ja tegutseda valdkondades, mida hulga piirangutega silmitsi seisvad doonorriigid ja rahvusvahelised organisatsioonid esialgu liiga riskantseks peavad.

Eestis on arengukoostööga tegelevaid vabaühendusi kümnekond. Enamikule neist on arengukoostööga seonduv vaid üheks kõrvaltegevuseks, kuid juba on ka üksikuid organisatsioone, kellele see on peamiseks tegevusvaldkonnaks (nt MTÜ Mondo, e-Riigi Akadeemia Sihtasutus, Humana Estonia). Arengukoostööga tegelevaid ühendusi koondab Eestis **Arengukoostöö Ümarlaud**¹⁹.

Arengukoostöös täidavad oma osa ka **ettevõtted**, nii võimsad rahvusvahelised korporatsioonid kui ka väiksemad, arengumaades vaid mõne allhanke või väikese turuosa kaudu huvisid omavad firmad. Ettevõtted osalevad arengukoostöös oma põhitegevuse kaudu, näiteks investeerides arengumaadesse, tehes koostööd kohalike ettevõtetega ja töötades välja uusi tehnoloogiaid. Mõnikord loovad ettevõtted ka heategevuslikke fonde ja programme, mille kaudu kas toetatakse teiste organisatsioonide arengukoostöö projekte või viiakse ise tegevust ellu. Seda peamiselt oma imago ja ühiskonnaga suhete parandamise eesmärgil.

Akadeemilised ringkonnad²⁰ teevad uurimistööd, mis aitab arengukoostöö tegevust tõhusamaks muuta. **Meedial** on oma roll valvekoerana, oluliste küsimuste avalikkuse tähelepanu keskmesse tõstmisel ja avaliku arvamuse mõjutamisel globaalsetest teemadest ja protsessidest.

Samuti osalevad arengukoostöös arengumaade inimeste kõrval ka jõukamate riikide **üksikisikud**. Paljud üliirikad inimesed eraldavad maailmaparandamiseks hiiglaslikke summasid, paljud kuulsad lauljad või näitlejad kasutavad oma kuulsust, et tugevdada avalikkuse toetust teatavatele teemadele ja avaldada survet otsustajatele. Paljud pühendunud inimesed panevad kogu oma vaba aja ja energia uute algatuste käimalükkamisse ja vedamisse. Teised alustavad jälle väiksematest panustest, näiteks pisuke annetus, õiglase kaubanduse kohvi tarbimine või pisteline vabatahtlik tegevus, mis üheskoos teiste inimeste tegudega võib viia suurte muutusteni.

1.1.2 Milles koostöö seisneb?

Eelmises peatükis oli vihjeid sellele, et **arengukoostöö tegevus on mitmekesine**. Nii ongi, alustades **arenguabist** endast. Arenguabi on esiteks **rahaline abi**. Näiteks **doonorriigid** eraldavad rahalisi vahendeid konkreetseteks **programmideks ja projektideks**, mis võivad hõlmata tegevust seinast-seina valdkondades, muu hulgas ettevõtluse edendamiseks hariduse kättesaadavuse parandamiseks, korruptsiooniga võitlemisest loodusvarade kaitseni, demokraatlike institutsioonide ülesehitamisest sanitaartingimuste parandamiseni, ögusriigi tugevdamisest HIV/AIDSi-programmideni, infrastruktuuri parandamisest inimõiguste kaitseni, majandus- ja sotsiaalreformide toetamisest konfliktide ennetamiseni. Programmideks ja projektideks eraldavad doonorriigid raha nii nende endi kui ka arengumaade avaliku ja erasektori organisatsioonidele. Raha eraldamine on seotud suuremate ja väiksemate eeltingimuste täitmisega ja doonorriikide endi organisatsioonide kaudu elluviidavate projektide puhul arengumaade inimesed tihtipeale otseselt raha ei näegi.

Järjest sagedamini suunatakse rahalisi vahendeid ka otse arengumaade riigieelarvesse, jättes neile rahastatavate valdkondade valikul vabad käed (nn **eelarvetootus**) või aidates riigieelarvet täita mõnes konkreetses valdkonnas (nn **valdkondlik eelarvetootus**). Selline toetus on seotud põhjalike eeltingimuste täitmise ja järelevalvega. Samuti eraldavad doonorriigid vahendeid rahvusvaheliste organisatsioonide (näiteks ÜRO astutuste) eelarvesse, et need saaksid omi eesmärgi täita, muu hulgas ressursse omakorda projektideks välja jagades. Tagastamatu abi kõrval kuuluvad rahalise abi alla ka **soodustingimustel antavad laenud**.

Rahaline abi ei pärine ainult avalikust sektorist, vaid **ka erakätest**. Teisisõnu annavad rahalist abi ka kodanikuühendused (fondid, usuühendused jne) ja ettevõtted, vahendades väiksemaid või suuremaid eraisikute annetusi ja omateenitud tulu. Seda abi realiseeritakse ise tegevust ellu viies või eraldades rahalisi vahendeid näiteks arengumaade või muude riikide partnerorganisatsioonidele tegevustoetuseks ja konkreetseteks arenguprojektideks, sealhulgas otsesteks sularaha väljamakseteks nii tagastamatu abi kui ka väikelaeaudena arengumaade elanike rühmadele näiteks ettevõtluse alustamiseks, laste koolitamiseks, keeruliste tingimustega toimetulekuks. Sageli ühendatakse eraabi jõud ka ametliku arenguabiga ja toetatakse sama tegevust.

Rahalise abi kõrval antakse ka **materiaalset abi** ehk „asju” (näiteks toit, ravimid, arvutid). Samuti käsitatakse arenguabina **teadmiste ja kogemuste jagamist**. Nii pakutakse arengumaade lootustandvatele noortele, ametnikele ja teistele asjapulkadele koolitusvõimalusi arenenud riikides, rahastatakse uuringuid või lähetatakse arengumaadesse nõunikke, konsultante, õpetajaid, kattes nende töötasud ja muud lähetamisega seotud kulud. Teadmiste ja kogemuste jagamist nimetatakse ametlikus kõnepruugis **tehniliseks abiks**.

Arengukoostöö või humanitaarabi?

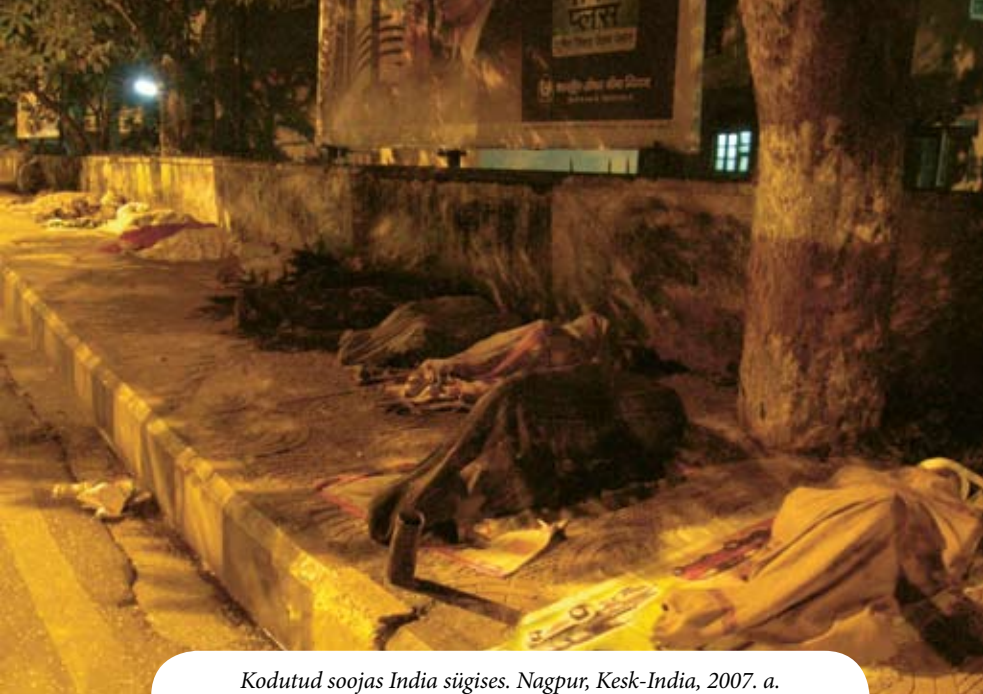
Arengumaadele suunatud abile mõeldes kangastuvad tihtipeale silme ees toidukotid näljastele, arstiabi, elamispinna kombineerimine pommirünnakute või maavärinate ohvritele ja muu säärane. See aga polegi enamasti arengukoostöö, vaid hoopis humanitaarabi.

Arengukoostöö eesmärk on saavutada **pikaajalisi muudatusi** ehk vähendada vaesust ja toetada arengumaade majanduslikku ja sotsiaalset arengut pikema aja jooksul. Arengukoostöö on **aeglane protsess**, arenguabi andmist võivad mõjutada poliitilised ja majanduslikud huvid ja abi ise võib olla seotud eri tingimustega.

Humanitaarabi antakse aga inimeste või looduse tekitatud kriiside ja õnnetuste (relvakonfliktid, näljahädad, looduskatastroofid) tagajärgede leevendamiseks ja/või likvideerimiseks. See on mõeldud inimeste päästmiseks, kannatuste leevendamiseks ja inimväärikuse säilitamiseks ning on **kiireloomuline** ja üldjuhul **lühiajaline**. Humanitaarabi aluspõhimõtted on **neutraalsus, erapooletus, inimlikkus ja sõltumatus**, st selle andmisel ei tohi eelistada näiteks relvastatud konflikti ühte osapoolt, seda tuleb anda vajadusest lähtudes kedagi seejuures diskrimineerimata, selle andmist ei tohi mõjutada doonori poliitilised ja majanduslikud huvid. Enamasti koordineerivad humanitaarabi rahvusvahelised humanitaarorganisatsioonid (nt ÜRO humanitaarasjade koordineerimisbüroo ehk OCHA, Rahvusvaheline Punase Risti Komitee ehk ICRC).

Arengumaade kontekstis on humanitaarabi ja arengukoostöö **omavahel tihedalt seotud**. Katastroofide ja kriiside tõttu hävinenu taastamisest on eluolu üldise parandamiseni vaid väike samm ja seega on oluline nende abinõude omavaheline kooskõlastamine. Humanitaarabi väljamakseid tehakse doonorriikide ametliku arenguabi eelarvest.

Konkreetses abitegevuse kõrval on arengukoostöö osalised ametis ka **abi mahu reguleerimise ja selle tõhusamaks muutmise** püüdlustega. Ei ole saladus, et aja jooksul ei ole osa arenguabist mitte ainult kaotsi läinud, vaid see on ka kurja teinud. Märkimisväärne osaliste seltskond püüab mineviku vigadest õppida ja abiandmist paremaks muuta. Ametlikud ringkonnad töötavad välja ja sõlmivad teiste osaliste suuremal või vähemal osalusel kokkuleppeid, vabaühendused jälgivad pingsalt ametliku arenguabi voogusid, akadeemikud analüüsivad kriitiliselt nii avaliku kui ka erasektori programme, meedia arutleb nii ühe kui ka teise nurga alt. Kuidas anda abi nii, et see ei tekitaks passiivset sõltuvust, vaid aitaks arengumaade inimestel ise oma saatust juhtida? Millistel tingimustel abi toimib ja millistel tingimustel tekitab see rohkem kahju kui kasu? Millal

*Kodutud soojas India sügises. Nagpur, Kesk-India, 2007. a.
Foto Arvo Anton*

on abi andmise asemel parem mitte sekkuda? Miks teatav tegevus toimib ühes kohas, aga mitte teises? Kus mis toimib? Kui palju ja milliseid tingimusi seada? Millised tingimused peaks arengumaa eelarvetoetuse saamiseks täitma? Millal ja millistel tingimustel on tõhus tehniline abi? Kuidas tasakaalustada lahknevaid huvisid? Need on vaid mõned küsimused, mis aruteludest ikka ja jälle läbi jooksevad. (Vt ka ptk 2.6.1)

Abiprogrammidega võrreldes samavõrd oluline, kui mitte olulisemgi, on arengukoostöös tegevus, mille kaudu püütakse saavutada seda, et arenenud riikide valitsuste, ettevõtete, üksikisikute ja teiste **igapäevategevus ei töötaks arengumaade arengueesmärkidele vastu, vaid toetaks neid**. Riikide tegevuse puhul räägitakse **poliitikavaldkondade sidususest arengueesmärkide suhtes** (inglisekeelne akronüüm PCD, vt ka 1. lisa) ja arengukoostöö osalised, sealhulgas rahvusvahelised organisatsioonid, vabaühendused ja doonorriigid ise jälgivad näiteks jõukamate riikide kaubandus-, põllumajandus-, keskkonna-, julgeoleku-, kalandus-, rände- ja energiapoliitika alaseid otsuseid või näiteks seda, kas ja kuidas need võitlevad rahvusvahelise relva- või narkokaubandusega. Sest kui ühe käega antakse (arenguabi) ja teisega võetakse (isekus muudes poliitikavaldkondades), on see paremal juhul lihtsalt kahepalgeline, halvemal juhul aga raiskab kõigi ressursse ja teeb arengumaade olukorda keerulisemaks. (Vt ka ptk 2.6.1)

Niisama oluline on **ettevõtete** tegevuse jälgimine ja nende **ühiskondliku vastutuse**²¹ **edendamine**. Eesmärk on elavdada positiivseid investeeringuid, mis toovad kasu ka arengumaade vaesematele inimestele, ja vältida olukordi, kus ettevõtted teenivad tulu halvasti koheldud töötajate, reostatud keskkonna või konfliktide rahastamise hinnaga (vt ka ptk 2.6.1). Samuti on tähtis, et **üksikisikud** teaksid oma valikute tagajärgi ja saaksid teha teadlikke valikuid. Nii ongi omaette arengukoostöö valdkonnaks ka **eri ühiskonnarühmade teadlikkuse tõstmine**, muu hulgas peamiste proovikivide ja võimaluste selgitamine, vastastikuse sõltuvuse ning igaühe rolli mõistmise suurendamine. (Vt ka ptk 1.4.3 ja 2.1)

Kõik eelmainitu ehk arenguabi ja jõukamate ühiskondade käitumist puudutav on vaid osa globaalse vaesuse vähendamise mosaigist. Teine, suurem osa on arengumaade inimeste endi kätes. Siin kirjeldatud mosaigitükikesed võivad arengumaade valitsuste, ettevõtete, kodanikuühenduste ja teiste ühiskonna osakeste tegevust toetada, aga mõnikord ka kõikaid kodaratesse heita.

Rahvusvahelised eesmärgid ja võetud kohustused

Arengukoostöö evolutsiooni käigus on jõutud arusaamale, et tegelikult saab asi toimida vaid siis, kui arengueesmärgid ja nende saavutamise viisid pannakse paika oma eluolu parandada püüdvate kogukondade endi juhtimisel. Selle poole püüeldakse, kuid see ei sega samal ajal üldisemate sihtide seadmist rahvusvahelisel tasandil, ning nii suunavad praegust arengukoostööd suurel määral **ÜRO aastatuhande arengueesmärgid**.

Aastatuhande arengueesmärgid

1. Likvideerida täielik vaesus ja nälg

- ✓ Vähendada aastaks 2015 võrreldes 1990. aastaga poole võrra nende inimeste arvu, kelle elatis on väiksem kui 1 USA dollar päevas, ja nende inimeste arvu, kes elavad näljas.
- ✓ Saavutada täielik ja tootlik tööhõive ja inimväärne töö kõigile, sh naistele ja noortele.*

2. Võimaldada alghariduse kättesaadavus kõigile

- ✓ Tagada, et kõikidel poistel ja tüdrukutel oleks võimalik omandada algharidus täies mahus.

3. Edendada soolist võrdõiguslikkust ja luua naistele enam eneseteostusvõimalusi

- ✓ Tagada aastaks 2015 tüdrukutele ja poistele võrdväärsed kooliskäimise võimalused.

4. Vähendada laste suremust

- ✓ Vähendada aastaks 2015 võrreldes 1990. aastaga 2/3 võrra alla viie-aastaste laste suremust.

5. Parandada emadusega seonduvat tervishoidu

- ✓ Vähendada aastaks 2015 võrreldes 1990. aastaga 3/4 võrra nende naiste arvu, kes surevad sünnitusel või selle tagajärjel.
- ✓ Saavutada aastaks 2015 universaalne juurdepääs reproduktiivtervise teenustele.*

6. Võidelda HIV/AIDSi, malaaria ja teiste haigustega

- ✓ Peatada aastaks 2015 nende surmavate haiguste levik ja hakata seda vähendama.
- ✓ Saavutada aastaks 2010 universaalne juurdepääs HIV/AIDSi ravimitele kõigile, kes seda vajavad.*

7. Tagada loodussäästlikum keskkond

- ✓ Kaasata säästva arengu põhimõtted riikide poliitikasse ja programmi-desse ning lõpetada loodusvarade ebasäästev kasutamine.
- ✓ Vähendada bioloogilise mitmekesisuse kadumist, pidurdades selle tempot märkimisväärselt aastaks 2010.*
- ✓ Vähendada aastaks 2015 poole võrra nende inimeste arvu, kellel puudub püsiv juurdepääs puhtale joogiveele ja elementaarsetele sanitaar-tingimustele.
- ✓ Parandada aastaks 2020 märkimisväärselt vähemalt 100 miljoni slummides elava inimese elukeskkonda.

8. Luua ülemaailmne partnerlusvõrgustik arengu edendamiseks

- ✓ Arendada edasi avatud ning õiglast rahvusvahelist kaubandus- ja finants-süsteemi.
- ✓ Tegeleda vähim arenenud riikide ning sisemaariikidest ja väikestest saareriikidest arengumaade erivajadustega.
- ✓ Tegeleda kõikehõlmavalt arengumaade võlaprobleemidega.
- ✓ Tagada koostöös ravimifirmadega kõigile hädavajalike ravimite kättesaadavus mõistliku hinnaga.
- ✓ Võimaldada koostöös erasektoriga arengumaade juurdepääs kõrgtehnoloogiale ning seda eriti kommunikatsiooni ja infotehnoloogia valdkonnas.

**Tärniga märgistatud sihid lisati 2005. aasta tippkohtumise otsuste alusel.*

Allikas: Aastatuhande arengueesmärkide näitajate ametlik loetelu, kehtiv 15. jaanuari 2008. aasta seisuga, vt ka www.un.org/millenniumgoals ja <http://mdgs.un.org>

Aastatuhande arengueesmärkide puhul on tegemist **laiapõhjalise** vaesuse vähendamise kavaga, mis hõlmab konkreetseid eesmärke vaesuse eri aspektidega tegelemiseks. Samuti on see tõeliselt **globaalne projekt: aastatuhande deklaratsioonile**²², mille põhjal selgete näitajate abil mõõdetavate eesmärkide paketi välja töötati, kirjutas **2000. aasta septembris** ÜRO egiidi all alla 191 riiki. Arengumaad võtsid sellega kohustuse seada vaesuse vähendamine prioriteediks ja toimida vastutustundlikult. Arenenud riigid kohustusid aga arengumaade protsesse toetama. Aastatuhande arengueesmärke tunnustavad ja toetavad üldjoontes kõik arengukoostöö organisatsioonid.

Aastatuhande arengueesmärke ei töötatud 2000. aasta tippkohtumisel välja nullist – toetuti eelmise kümnendi jooksul toimunud ÜRO arenguteemaliste konverentside ja tippkohtumiste järeldustele, näiteks UNICEFi laste-teemaline tippkohtumine 1990. aastal, ÜRO 1992. aasta arengu ja keskkonna konverents Rio de Janeiros, 1995. aasta naisteteemaline konverents Pekingis. See selgitab asjaolu, miks paljud eesmärgid võeti vastu tagasiulatuvalt ehk **võrreldes 1990. aastaga**.

Tööd on aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks kõvasti tehtud. Keeruline on näiteks leida ametlikku arenguprogrammi, kus need eesmärgid vähemalt üheks prioriteediks poleks. Saavutatud on ka olulisi edusamme, kuid seatud eesmärkide täitmiseks on senine progress olnud liiga aeglane. See oli nii juba enne 2008. aastal lahvatanud globaalset finantskriisi ja viimase mõjud teevad sihtide saavutamise veelgi keerulisemaks²³. Regioonide võrdluses tõstetakse tihti peale esile Sahara-taguse Aafrika mahajäämuse. See pole aga päris õiglane, sest numbrilised sihid ei olnud seatud spetsiaalselt selle piirkonna jaoks. Need koostati globaalsete suundumuste alusel ja seati kollektiivsete eesmärkidenä, mitte iga riigi ja piirkonna jaoks eraldi²⁴.

Rahvusvahelised eesmärgid pole jäänud vaid sisuliste lõppsihtide tasemele, neid on seatud ka vahendite tasandil. **Abi mahust** rääkides on näiteks kuulsaks saanud eesmärk suurendada ametlikku arenguabi (vt ka 1. lisas akronüümi ODA) **0,7%-le rikaste riikide RKPst**. Esimest korda andsid doonorriigid ÜRO raames selle lubaduse juba **1970. aastal**. Hiljem on seda mitu korda uuesti kinnitatud, sh nn **Monterrey konsensusega** ehk 2002. aastal Mehhikos Monterreys ÜRO egiidi all toimunud arengu rahastamise konverentsi lõppdeklaratsiooniga²⁵. **Euroopa Liidu tasandil** on üldeesmärgi poole jõudmiseks seatud konkreetsemaid eesmärke. Nimelt otsustasid ELi liikmesriigid 2005. aastal ühiselt, et 2010. aastaks peab ELi kollektiivne panus arengukoostöösse moodustama 0,56% RKPst ja 2015. aastaks 0,7% RKPst ning et liikmesriigid, kes on ELiga ühinenud alates 2004. aastast (**sh Eesti**), püüavad saavutada 2010. aastaks ametliku arenguabi taseme 0,17% RKPst ja 2015. aastaks taseme 0,33% RKPst²⁶. 2007. aasta andmete järgi on tasemeni 0,7% RKPst jõudnud Euroopa Liidu liikmesriikidest vaid Taani, Luksemburg, Madalmaad ja Rootsi ning muudest riikidest Norra. OECD DACi liikmete ehk peamiste doonorriikide keskmine panus oli 2007. aastal 0,28% RKPst²⁷.

ÜRO varasemad saavutused

Aastatuhande arengueesmärgid on oma laiapõhjalisuses ainulaadsed, kuid globaalsed sihid iseenesest pole uus fenomen. ÜRO on ülemaailmseid eesmärke seadnud oma algusaegadest peale. 1950ndatel ja 1960ndatel oli peamiseks teemaks kolonialismi lõpetamine ja järgmistel kümnenditel keskenduti arengumaade majanduskasvu kiirendamise eesmärkidele. Samuti on alates 1960ndatest seatud hulk hariduse ja terviseiga seotud eesmärke. Paljud püstitatud eesmärgid on kas täielikult või osaliselt ka saavutatud, näiteks:

- ✓ 1965. aastal seatud eesmärk likvideerida rõuged saavutati 1977. aastaks;
- ✓ 1990. aastal väljakuulutatud eesmärk vähendada poole võrra kõhu-lahtisusse surevate laste arvu saavutati 1990ndatel;
- ✓ 1990. aastal püstitatud eesmärk vähendada 2000. aastaks imikute surmajuhtumite arvu vähem kui 120-le 1000 elussünni kohta saavutati kõigis riikides, v.a 12 arengumaad;
- ✓ 1990. aastal seatud eesmärk kaotada 2000. aastaks lastehalvatus saavutati 110 riigis ja tänaseks on lastehalvatus vaba enam kui 175 riiki.

Mitut teist eesmärki küll ei saavutatud, aga vastavates valdkondades toimus siiski suur edasimineku, näiteks keskmise eluea pikenemine, väikelaste suremuse vähenemine või puhta joogivee kättesaadavuse levik. Mõni eesmärk jäi aga täielikult saavutamata, näiteks eesmärk vähendada 2000. aastaks täiskasvanute kirjaoskamatus poole võrra või 1965. aastal seatud eesmärk juurida välja malaaria. Samas ei saa vaid osaliselt saavutatud või mitte saavutatud eesmärke häbi tundes maha kanda, sest neil on ikkagi olnud roll probleemidele tähelepanu tõmbamises ja teatavate edasimineku saavutamises.²⁸

Abi mahu kõrval seatakse sihte ka **abi tõhususe** küsimuses ja nii kirjutasiid enam kui 100 doonor- ja arengumaad, rahvusvahelist organisatsiooni ja kodanikuühendust 2005. aastal alla **Pariisi deklaratsioonile abi tõhususe kohta**.²⁹ Sellega nõustuti järgima viit põhimõtet (vt järgmine lk), mõõtna edusamme konkreetsete näitajate abil ja saavutama tulemusi aastaks 2010. 2008. aasta sügisel Accras toimunud rahvusvahelisel abi tõhususe foorumil, kus osales enam kui 1700 doonorriikide, arengumaade, rahvusvaheliste organisatsioonide, erafondide ja kodanikuühenduste esindajat, tehti vahetükkuvõtteid. Leiti, et edusamme on tehtud, kuid need pole olnud piisavad, ning vastu võeti nn **Accra tegevuskava**³⁰, millega kinnitati Pariisi põhimõtteid, toodi mõni neist selgemalt esile ja võeti konkreetsemaid kohustusi. Üldiselt tähendab see protsess arengumaade omavastutuse ja juhtrolli ning abitegevuse suurema koordineerituse suunas liikumist ning ka üleminekut üksikutelt projektidelt pikaajalistele koostööprogrammidele.

Pariisi deklaratsiooni põhimõtted (selgitava kommentaariga)

- ✓ **Arengumaad peavad ise oma arenguprotsesse juhtima ja arengutegevust koordineerima.** Arengumaad kohustuvad näiteks välja töötama arengustrateegiaid ja doonorid lubavad arengumaade omavastutust respektierida. See on oluline, sest kogemused ja muud tõendid näitavad, et abi toimib siis, kui see toetab arengumaade endi prioriteete, aga ei toimi siis, kui doonorid enda omi peale suruvad.
- ✓ **Doonorid rajavad oma toetuse arengumaade arengukavadele, institutsioonidele ja protsessidele.** Doonorid võtavad näiteks kohustuse anda arenguabi nii palju kui võimalik arengumaade endi institutsioonide ja süsteemide kaudu ning toetada nende süsteemide tugevdamist. See on oluline, sest doonorid on tihtipeale loonud paralleelsüsteeme, mis varastavad kohaliku riigiparaadi parimaid töötajaid ja õõnestavad seega eesmärki, et arengumaad suudaksid kunagi ise oma probleeme lahendada. Samuti kohustuvad doonorid abi andmisel esitama **tingimusi**, mis põhinevad arengumaade arengukavadel. See on oluline, sest ikka ja jälle on seatud doonorite endi kitsastel huvidel või dogmadel põhinevaid tingimusi. Lubatakse liikuda ka **abi lahtisidumise** suunas, mis tähendab, et abi ei seota tingimusega osta doonorriigilt tooteid ja teenuseid.
- ✓ **Doonorite tegevus peab olema koordineeritum, läbipaistvam ja kollektiivselt mõjusam.** Doonorid kohustuvad dubleerimise asemel üksteist täiendama. See on oluline, sest tänapäeval, kui doonoreid on sadu ja sadu, tähendab koordineerimatus näiteks seda, et arengumaade ministrid ja ametnikud kulutavad suurema osa ajast eri doonorite eri nõuete täitmisele ja doonorkülastustega tegelemisele.
- ✓ **Keskenduda tuleb tulemuste saavutamisele.** Arengutegevus peab vaesuse vähendamisel saavutama maksimaalse mõju ja saavutusi käsitlevat teavet tuleb pidevalt kasutada tegevuse parandamiseks. Arengumaad püüavad näiteks luua tulemustele suunatud aruandlus- ja hindamissüsteeme ning doonorid lubavad neid süsteeme nii palju kui võimalik kasutada ja mitte nõuda selliste sooritusnäitajate jälgimist, mis pole seotud arengustrateegiatega.
- ✓ **Nii doonorid kui ka arengumaad peavad arengutulemuste eest vastust andma.** Näiteks kohustuvad arengumaad kaasama arengustrateegiatega väljatöötamisel ja nende rakendamise hindamisel parlamente ja teisi osalisi ning doonorid andma aegsat, läbipaistvat ja kõikehõlmavat teavet abivoogude kohta.

*Traditsioonilises India maaperes elavad koos mitmed põlvkonnad.
Bamhani, Kesk-India, 2007. a. Foto Arvo Anton*

1.1.3 Miks meie siin peaksime hoolima?

Miks peaksime meie siin Eestis hoolima vaesuse vähendamisest kuskil Sahara-taguses Aafrikas, Kagu-Aasias, Kaukaasia piirkonnas, Kesk-Ameerikas või jumal teab kus? Miks peaksid meid huvitama peatükis 1.3 kirjeldatud proovikivid? Miks peaksime meie panustama selleks, et kuskil maailma teises otsas saaksid lapsed kooli minna, et arstiabi ja puhas vesi oleks kättesaadav, et põllupidajad saaksid elamisväärset elatist teenida või et inimesed saaksid mõelda ka muule kui sellele, kust järgmine kõhutäis saada. Meil omalgi ju probleeme küllalt. Ega me peagi hoolima, kui üldse ei taha. Või kui oma linna lastekodu lapsi aidates, küla eluolu parandades, loodust kaitstes, pereõnne hoides käed-jalad tööd täis ja elarve miinustes. Aga kui tegelikult ikkagi jääb natuke aega, energiat ja võib-olla ressursi üle? Või kui pisikesi ümberkorraldusi tehes jääks? Või kui mõelda sellele, et alustuseks piisab huvi tundmisest (vt ka ptk 2.1)?

Igaüks, kes hoolib ja tegutseb, teeb seda **omadel põhjustel**. Näiteks kui ebaõiglus ja ikka veel lakkav vaesus ning nälg **põrkuvad väärtustega**, ajavad hinge täis ja on **moraalselt vastuvõetamatud**, kui kaledusest saab villand ja tahaks, et maailm oleks sõbralikum paik, kui teiste kannatustel põhinev edu (enda või kellegi teise) tekitab valu, kui tegutsemine tekitab hea enesetunde, kui tahaks lihtsalt teha midagi muud või kui tuleb meelde, et meid on samuti omajagu aidatud. Ja üks suur põhjus on veel...

Oleme omavahel seotud

Me ei ela üksikul saarel, vaid **globaliseerunud maailmas**, ja seda kogeme oma igapäevaelus pidevalt. Piisab sellest, kui uurida kohvipakki, pluusiäärel või püksivärvil lipendavat silti või mõelda, kuidas jõuab meie autodesse kütus ja mis on meie arvutite sees. Tooted, mida tarbime, nende osad või algmaterjal pärineb tihtipeale kaugeist paigust. Paljud meist reisivad järjest sagedamini ja järjest kaugemale ning paljudel meist on laias maailmas tuttavaid, sõpru ja sugulasi. Info mujal toimuvast jõuab tehnoloogia vahendusel meieni vaid hetkega.

Kaubad-teenused, info ja inimesed liiguvad tänapäeval riigist riiki suuremal määral ja kiiremini kui ei kunagi varem. See on tore ja see loob päevast päeva põnevaid seoseid eri maailmanurkadest pärit inimeste vahel. Samal ajal tähendab see aga seda, et „sealt kaugelt” ajab oma kombitsad „meie maailma” ka **vaesusega seonduv – terrorism, sõjad, rahvusvaheline kuritegevus, nakkushaigused, keskkonnaprobleemid**. Seagripp levis Mehhikost kulutulena üle maailma, paari aasta tagant meenuvad ka SARS ja linnugripp. Riikide saamatus ning vaesusest ja tõrjutusest tulenev radikaalsus Afganistanis ja Pakistanis raputas kogu maailma, kui New Yorgis langesid kaksiktornid ja Londonis plahvatasid pommid. Paranoia ja üha tugevnevad turvamehhanismid saadavad meid tänaseni (kuidas oleks vee või mahla lennukisse võtmisega?). Riigita riigi Somaalia piraadid ohustavad maailma eri paigust pärit laevameeskondi ja elusid rikkuvad narkootikumid jõuavad meieni vaesemate riikide kaudu, kus narkokaubandusega võidelda ei suudeta. Euroopa Liitu, Ameerika Ühendriikidesse ja teistesse jõukamatesse piirkondadesse jõuavad vahetpidamata inimesed, kes on pagenud konfliktipiirkondadest või majanduslikel või keskkondlikel põhjustel ning tihtipeale reisinud keerulistes tingimustes tuhandeid kilomeetreid lootuses leida parem elu ja jõuda „unistuste riiki” ükskõik kas siis ebaseaduslikult või seaduslikult. Troopiliste metsade raiumine Indoneesias ja Brasiilias põllumaa laiendamise või väärspuidu müügi eesmärgil hävitab meie ühist looduslikku mitmekesisust ja suurendab kasvuhoonegaaside eraldumist atmosfääri. Hiina tehaste saastepilved ei püsi Hiina piirides.

Keskonnaga ümberkäimises pole arenenud riigid muidugi just parimat eeskuju näidanud. Jõukamad riigid on rikkuseni jõudmiseks põhjustanud suurema osa keskkonnareostusest, paisanud õhku tohutul hulgal kasvuhoonegaase ja

12-aastane Kombe pesu pesemas. Lusaka, Sambia 2009. a. Foto Karmen Saul

kasutanud ära suure osa kogu maailma naftavarudest, vaadates seejuures läbi sõrmede sellele, et protsessi käigus on toetatud korruptante, laastatud teatavate kogukondade elukeskkondi või õhutatud veriseid konflikte. Teisisõnu ei voola hädad mitte ainult vaesematest riikidest jõukamatesse, vaid ka vastupidi. **Energiajanu** analüüsi kõrval võib mõelda ka sellele, et meie **tarbimisharjumused** ja vajadus saada kõike üliodavalt ei lase miljonitel inimestel arengumaades inimväärset palka teenida.

Selline globaliseerunud, vastastikuste sõltuvuste maailm annab meile hoolimiseks moraalsete kaalutluste kõrval ka **praktilise põhjuse** – meie heaolu sõltub teiste heaolust, meie julgeolek sõltub teiste julgeolekust ja nii on vaesus mõnes teises maailmanurgas ka meie praktiline probleem. Samuti loob see seoste maailm **teatava kohustuse** hoolida, sest meie otsused ja valikud siin mõjutavad päevast päeva inimesi vaesemates piirkondades.

1.2 OLUKORD POLE LOOTUSETU ...

Elu ja muutused paremuse poole on võimalikud ka arengumaades

Meie arvamusi mõjutab **media**, mida tarbime. Telerit vaadates, raadiot kuulates ning lehti lugedes võib meile jääda mulje, et arengumaad, eriti need Aafrikas asuvad, on lootusetu juhtum. Näljahädad, maavärinad, konfliktid ja tapmised, terrorism, üleujutused, veel konflikte, diktaatorid, petturid, korruptandid. Mis seal veel oligi? Häda ja viletsus, hea küll, ilus loodus ka kohati. Tegelikult on seal ilusat ja head palju rohkem, kuid peavoolumeedia vahendusel näeb seda harva. Vaesuse vähendamine on aeglane protsess ning lõõvaid uudiseid on siit keeruline leida. Ja traagika ju müüb rohkem.

Negatiivsed uudised meedias pole muidugi alati halva mõjuga. Mõnikord aitab see konkreetsetele probleemidele tähelepanu juhtida ja inimesi tegutsema raputada. Samas, nähes ja kuuldes vaid halbu uudiseid, on lihtne arengumaad maha kanda ja mõelda, et aastakümneid on neid ju toetatud ja ikka ainult traagika, milleks see kõik... Aga **reaalsus** on palju mitmekesisem ja nii mitmeski paigas on elu paremaks läinud – aeglaselt, aga siiski.

1.2.1 Valik julgustavat statistikat

- ✓ Uue aastatuhande alguses arengumaades sündivad inimesed on oma elueal **keskmiselt jõukamad, tervemad ja haritumad** kui nende vanemate põlvkond. Nad elavad suurema tõenäosusega ka mitmeparteilises demokraatias ja neid mõjutab väiksema tõenäosusega konflikt.³¹
- ✓ 1981. ja 2005. aasta vahel vähenes arengumaades nende inimeste arv, kes peavad toime tulema vähem kui **1,25 USA dollariga päevas**, 500 miljoni võrra.³²
- ✓ **Vietnamis** vähenes ajavahemikul 1993–2004 allpool vaesuspiiri elavate inimeste osakaal 58%-lt 20%-le.³³
- ✓ Ajavahemikul 1992–2006 vähenes **Ugandas** allpool vaesuspiiri elavate inimeste arv 56%-lt 31%-le.³⁴
- ✓ 1990. ja 1999. aasta vahel vähenes **Hiinas** täielikus vaesuses elavate inimeste osakaal peaaegu poole võrra ehk 33%-lt 18%-le.³⁵
- ✓ 20. sajandi teisel poolel tegi **enamik arengumaid tervises ja hariduses edusamme**, mis rikkastel riikidel võtsid aega 200 aastat.³⁶
- ✓ Arengumaades tõusis 20. sajandi viimase 40 aasta jooksul **oodatav keskmine eluiga 20 aasta võrra**, mis on umbkaudu sama palju kui kogu inimajaloos enne 20. sajandi keskpaika.³⁷

- ✓ **Alla 5-aastaste laste suremus** arengumaades **on vähenenud** 103 surmalt iga 1000 elussünni kohta 1990. aastal 74 surmale iga 1000 elussünni kohta 2007. aastal.³⁸
- ✓ Ajavahemikul 1990–2006 suurenes arengumaades **puhtale joogiveele** ligipääsevate inimeste arv 1,6 miljardi võrra ja nende arv, kellele on kättesaadavad elementaarsed **sanitaartingimused**, 1,1 miljardi võrra.³⁹
- ✓ 20. sajandi viimase 30 aasta jooksul vähenes arengumaades **kirjaoskamatute täiskasvanute** osakaal ligi poole võrra ehk 47%-lt 25%-le.⁴⁰
- ✓ Ajavahemikul 1999–2006 kasvas arengumaades nende **algkoolialiste laste osakaal, kellel on võimalus käia koolis**, kaks korda kiiremini kui 1990ndatel. Sahara-taguses Aafrikas kasvas algkoolis käivate laste osakaal (kõigist algkoolialistest lastest) 54%-lt 1999. aastal 70%-le 2006. aastal; s.o kuus korda kiiremini kui 1990. aastatel ja seda vaatamata kiirele rahvastiku kasvule.⁴¹
- ✓ **Tansaania vähenes** 1999. ja 2006. aasta vahel **koolis mittekäivate algkoolialiste laste arv** enam kui 3 miljonilt vähem kui 150 000-le; koolis käivate algkoolialiste laste osakaal tõusis 50%-lt 1999. aastal 98%-le 2006. aastal.⁴²

1.2.2 Inspireerivaid lugusid

Asjakohane statistika võib enesetunde paremaks teha ja lootust anda. Palju meeldejäävamad on aga üksikisikute ja kogukondade lood, mis jäävad sageli rahvusvahelise tähelepanu alt välja. Need selgitavad ka paremini arengu olemust, sest **just üksikisikud ja kogukonnad on need, kes arengut teostavad**, ning just väikestest sammudest areng lõppkokkuvõttes koosnebki. Siia võiks trükkida tohutul hulgal lugusid sellest, kuidas inimesed on iseenda ja kaasinimeste elu parandanud ilma igasuguse välistoetuseta, kuid raamatu keskset teemat – arengukoostööd – silmas pidades, olgu siin esitatud paar lugu sellest, kuidas tugi mujalt on marjaks ära kulunud.

Mikrolaenu ja julgustuse toel kerjusest ärimeheks (Afganistan)⁴³

Afganistanis ei ole puudega inimestel kerge elada. Seda teavad väga hästi kolm Kabulis elavat nõbu – sünnist saadik pime Akbar ning Mafus ja Rasul, kel mõlemal on üks jäse amputeeritud. Nende ainsaks võimaluseks ellu jääda oli kerjamine. Kerjamise eesmärgil pöördusid nad ka Punase Risti poole Kabulis. Sealt lahusid nad aga laenupakkumise (100 USA dollarit nullintressiga 18 kuuks) ning plaaniga luua oma äri – väike müügikoht, kus müüakse tikke, sigarette, maiustusi ja muud säärast. Alberto Cairo Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga Afganistani ortopeediaprogrammist

meenutab seda kohtumist järgmiste sõnadega: „*Rasuli ja Mafuse jaoks oli see nagu hiina keel, kuid Akbar, see pime poiss, mõikas kohe. Ta ütles, et tal pole midagi tagatiseks anda. Ma vastasin, et polegi vaja, sinu sõnast piisab. „Aga mis siis, kui ma kõik kaotan?” küsis ta. Ma rahustasin teda: „Miks see peaks juhtuma? Me anname sulle nõu ja aitame sul vigu vältida. Sajad sinusugused inimesed on sellega juba hakkama saanud.”*”

Nädal hiljem esitas Akbar projekti koos nimekirjaga kaubaartiklitest, mida oli vaja osta. Müügikohaks oli ta valinud ristmikunurga, kust palju inimesi mööda käib. Akbar sai sellest aru, sest kuulis seal lärmi. Aga ta siiski pelgas

Mikrolaenu kui heaolu parandamise vahend

Vaeseimatel rühmadel puudub tavaliselt juurdepääs traditsioonilisele kommertsbankade laenu teenusele. Summad, mida need inimesed laenaksid, on pankade jaoks liiga väikesed ja enamasti pole neil midagi tagatiseks anda. Võimaluse pakuvad aga mikrolaenu programm, mille abil antakse väikestes summas laenu arengumaade vaesematele inimestele tuluteenimise võimaluste parandamiseks, näiteks oma ettevõtte alustamiseks või senise ettevõtmise laiendamiseks või tõhustamiseks.

„Kui anda vaestele võimalus valla päästa oma energia ja loovus, kaob vaesus väga kiiresti.” Muhammad Yunus

Mikrolaenu teerajajaks peetakse 2006. aasta Nobeli rahupreemia laureaati **Muhammad Yunust**, kes asutas 1983. aastal oma kodumaal Bangladeshis asutuse nimega **Grameen Bank**. See ebatraditsiooniline pank hakkas andma laenu kõige tõrjutumale rühmale – maata naistele –, et nad saaksid oma algatusvõimet ja ettevõtlikkust rakendada ise oma heaolu parandada. Aastate jooksul on **mikrolaenu idee levinud üle kogu maailma** ja mikrokrediiti annavad oma programmide kaudu nii rahvusvahelised organisatsioonid, doonorriigid kui ka ettevõtteid ja kodanikuühendused. Nende hulgas on nii neid, kellele mikrolaenu seadnud on üks tegevus paljudest, kui ka neid, kelle jaoks see on põhitegevus, muu hulgas on olemas selliseid organisatsioone, kes interneti kaudu tavakodanikelt pärinevat krediiti vahendavad (näiteks Kiva.org).

Mikrolaenu programmide ja -organisatsioonide **tegevusmudelid** varieeruvad, kuid sageli kaasneb laenu mentorlus ja koolitused ning rühmategevus, st laenusoojaja liitub rühmaga, mille liikmed toetavad üksteist ja tagavad ühiselt iga liikme laenu tagasimaksmise. Teatavad programmid annavad väikelaenu ka näiteks elamistingimuste parandamiseks või kogukonnaprojektideks ja mõnikord pakutakse ka muid finantsteenuseid, näiteks säästuhoiused, raha saatmise võimalused või mikrokindlustus.

ja otsustas alustada ainult 40 dollari suuruse laenuga. Äritegevuse esimesed päevad olidki rasked. Akbar ei saanud üksinda valvepostile jääda, Rasul pidi silma peal hoidma, et möödakäijad midagi ei varastaks ja et Mafus kaupa ära ei sööks. Nad suutsid üht-teist maha müüa, kuid olid omadega kahjumis.

Punane Rist laenas neile veel 30 dollarit, tehes erandi reeglile, mille kohaselt teist laenu ei anta enne, kui esimene on täielikult tagasi makstud. See tasus ennast ära, sest käive hakkaski kasvama, Rasul ja Mafus hakkasid järjest rohkem asja mõikama ning laenu tagasimaksed laekusid kenasti tähtjaks. Alberto Cairo jätkas nende juhendamist ja külastas neid kord nädalas.

Akbar, Rasul ja Mafus olid oma äri üle uhked ja hiljem, juba valmis ärimestena, jutustavad nad Albertole oma plaanist osta järgmise laenuga neli lammast. „*Pidage hoogu! Makske kõigepealt esimene laen täielikult tagasi!*” on dr Cairo esimene reaktsioon, kuid siis mõtleb ta: „*Kes olen mina, et nende lennukaid unistusi ohjata?*”

Toiduabi, koolituse ja mikrolaenuga ärinaiseks (Bangladesh)⁴⁴

30-aastane Mazedal elab oma abikaasa ja kahe tütrega Bangladeshis. Abikaasa tegi päeva kaupa juhutoidid ja nad tulid ots-otsaga kokku. Siis tekkisid abikaasal aga tõsised maohaavad ja ta jäi haigeks. Mees käis kohaliku arsti jutul, kuid olukord ei paranenud. Ravikulude katmiseks müüsid nad oma põllumaa ja lehmad ning mees läks spetsialisti jutule. Lõpuks sai ta haigusest jagu, kuid kaotas tööväime. Olukord oli lootusetu, sest perel ei olnud enam mingit võimalust elatist teenida – mõnel päeval polnud neil mitte midagi süüa ja kuueaastane tütar võeti koolist ära. „*Ma ei suutnud oma tütardele ja abikaasale päevas isegi kahte söögikorda valmistada. Ma kandsin auklikuks kulunud riideid. Ma ei saanud ravimeid osta ja ma ei teadnud, mis on haridus,*” räägib Mazedal.

Olukorrast aitas välja tulla Maailma Toiduprogrammi (*World Food Programme*, WFP) erialgatus, mille eesmärk on toetada kõige kehvemas seisus olevaid perekondi – neid, kes kannatavad kroonilise toidupuuduse käes, kellel pole kas üldse maad või on seda minimaalselt ja kelle elamistingimused on kõige viletsamad. Võimaluse korral eelistatakse perekondi, kus leivateenimine on naiste õlul. Neile antakse toiduabi ja koolitust, mis aitab edaspidi elatist teenida. Selle programmi kaudu sai Mazedal järgneva kahe aasta jooksul 30 kg nisu/riisi kuus, mis aitas tal pere toiduvajadused vähemalt mingil määral katta. Nii vabanes Mazedal osa päevast, mis muidu kulunuks tervenisti pere ellujäämise eest võitlemiseks. Sellel vabal ajal osales Mazedal WFP partnerorganisatsiooni, vabaihenduse BRACi koolitustel, mille käigus käsitleti valdkondi tervishoiuteemadest juriidiliste küsimusteni ja kariloomade pidamise oskustest väikeettevõtluseni.

Pärast ettevõtluskoolituse lõppu võttis Mazedal BRACilt 4000 takat (umbes 650 krooni) laenu, et luua toidupuud. Kuna tal muud võimalust polnud, avas

ta poe oma kodus. Mazeda kaasas kaupluse tegemistesse ka oma abikaasa, kuna rasket füüsilist tööd too enam teha ei saanud. Ta maksis BRACile laenu tagasi ja teenib nüüd piisavalt, et muu hulgas oma tütre koolikulud katta. Ta on äritegevuses enesekindel ja ettevõttel läheb hästi. Kuna kogukonnas teisi selliseid poode pole, toetavad Mazeda peret poe klientidena paljud kohalikud.

„Nüüd suudan oma tütardele ja abikaasale piisavalt süüa pakkuda, saan abikaasale ravimeid osta, mul on hea sharee ja mu tütreid käivad ka hästi riides. Nüüd ei tunne ma üksinda väljamineku ees hirmu,“ räägib Mazeda. Ta on tänulik, et WFP aitas tal astuda samme, et saada naiseks, kes tuleb toime oma jõududega.

Parem elu lehmateaduse abil (Tansaania)⁴⁵

Inimeste elu võib märkimisväärselt parandada ka see, kui anda teadusliku uurimustöö tulemused edasi neile, kes seda infot väga vajavad. Näiteks otsustas tansaanlanna Innocence Msunga pärast seda, kui tema abikaasa liiklusõnnetuses surma sai ja tema lapsed malaariaga haiglasse sattusid, osta lehma ja sukelduda ärimaailma. Tal oli seda sissetulekut hädasti vaja, kuid tal polnud kariloomade pidamises kogemusi.

Nõuannete ja toe abil ehitas ta *boma* (varjualuse) ning õppis oma lehma toitma ja pidama. Lehm andis palju piima, kuid kahjuks kulus Innocence'i sissetulekust kolmveerandi jagu lehma söödakontsentraatidele. Seda seni, kuni ta kuulis piltidega illustreeritud juhendist, mis oli aidanud teisi lehmapidajaid. See Indias ja Keenias juba edukalt kasutatud juhendmaterjal oli lialdase uurimustöö tulemus, milles käsitleti piimalehmade igapäevast toitainevajadust. Innocence sai juhendist teada, et tema lehm saaks toota sama palju piima ka pelgalt poole kontsentraadikogusega. See tähendab aga, et talle endale jääb palju rohkem raha elamiseks, ning nüüd plaanib ta säästetud raha teise lehma investeerida. „*See juhend on minu piimaäri jaoks sama oluline kui mu panga, millega rohtu lõikan,*“ ütleb Innocence. Kõnealune piltjuhend ei pärvinud väga suurt rahvusvahelist meediatähelepanu, kuid peale Innocence'i on see muutnud ka tuhandete teiste inimeste igapäevaelu.

Kiriku toel kõhulahtisusest priiks (Burkina Faso)⁴⁶

Härra Traore 15-liikmeline pere elab Burkina Fasos Satiri külas. Mees peab väikestviisi põldu ja igal aastal on tema peamiseks mureks olnud see, kuidas toota piisavalt toitu. Mitte ainult selleks, et pere söönuks saaks, vaid ka selleks, et saaki müüa ja tulu eest ravimeid osta ning tasuda ravikulusid. Tema pereliikmed kannatasid sageli musta vee kaudu levivate haiguste käes, mis põhjustasid kõhulahtisust, oksendamist ja kõhuvalusid. Enam-vähem kogu pere sissetulek kulus haiguste raviks. Peamine põhjus oli see, et Traorede perekond, nagu enamik Satiri küla elanikke, käis ennast kergendamas küla lähedal pöösastes.

Religioon ja areng⁴⁷

„Kui ma vaestele süüa annan, kutsutakse mind pühakuks.
Kui ma küsin, miks vaesed on vaesed, kutsutakse mind kommunistiks.”
Dom Helder Camara, Brasiilia preester

Aja jooksul on usuorganisatsioonid süüdistatud selles, et neid huvitab rohkem see, kuidas **inimesi usku pöörata**, kui see, kuidas **neid vaesusest väljapääsu leidmisel abistada**. Mõnes ühiskonnas on materiaalsete küsimuste eest hoolitsemine jäetud riigi pärusmaaks ning spirituaalsed teemad religiooni omaks. Tänapäeval tunnistavad paljud suuremad usurühmad, et nende spirituaalne kutsumus hõlmab ka poliitiliste muutuste eest võitlemist.

Näiteks tähendab iidne hindu mõtetera *vasudhaiva kutumbakan*, et kogu Jumala kätetöö on üks pere. 12. sajandil elanud juudi filosoof Maimonides selgitab oma nn kaheksas heategevuse astmes, et kõige tõhusam viis aidada vaeseid on luua neile võimalused vaesusest ise üle saada. Moslemid kujutavad inimkonda kehana – iga vaevus või valu ühes kehaosas tähendab seda, et kogu kehal on halb olla. Oluline uskumuste praktikasse lülitamise viis on ka islami *zakati* põhimõte, mille kohaselt annetatakse 2,5% kapitalist vaestele ja abivajajatele. Mure ühiskonna kaastundlikumaks muutumise pärast on olnud keskne teema ka sikhil gurude jaoks, kelle uskumuse kohaselt peab teiste heaolu eest muretsemine tähendama toetust kõigi inimeste õigusele õiglast elatist teenida.

Ükskõik milliseid erimeelsusi peamiste usurühmade vahel ka ei oleks, jagavad nad põhiuskumust, et maa ja selle viljad on loodud kõigile, mitte vaid vähestele üksikutele. Just see ühine uskumus sütitab eri traditsioonidega usuinimeste laialulatuslikku moraalset protestikisa selle nii taunitava nähtuse vaesuse suhtes.

Usukogukonnad olid globaalse ulatusega juba enne termini „**globaliseerumine**” kasutuselevõttu. Näiteks hõlmab kirikute ja mošeede mõjuulatus peaaegu iga küla ja linna ning nende juhid on vahetult kursis sellega, kuidas suurem osa inimestest maailmas tegelikult elab. Usuorganisatsioonid on koos teiste rühmitustega (naisühendused, ametiühingud, slummielanike ühendused) tugev **teabe levitamise** ja **sotsiaalse mobilisatsiooni** jõud, moodustades võimsa aluse ebaõiglaste poliitiliste struktuuride vaidlustamiseks. Samuti näitavad uuringud, et vaesed inimesed usaldavad väiksema tõenäosusega poliitikuid, majanduseksperite, politseid ja sõjaväge ning suurema tõenäosusega inimesi kirikutest, templitest, mošeedest, sünagoogidest või kabelitest.

Vaatamata aruteludele näiteks kondoomide jagamise üle HIV ennetuse ja pereplaneerimise edendamiseks ning selle üle, kas sellised skeemid õhutavad juhukski, on selliste haigustega nagu HIV/AIDS tegelemisel Kaplinna peapiiskop Njongonkulu Ndungane arvamusel võtmetähtsusega usul põhinevad institutsioonid. Üks põhjuseid on tema kinnitusel see, et enamik inimesi, sõltumata oma sotsiaalsest või majanduslikust seisundist ühiskonnas, pöörduvad kroonilisse haigusesse haigestudes, sh HIVsse/AIDSi, nõu ja toe saamiseks esmajoonel oma vaimse allika poole.

Lahendus tuli kiriku kaudu, kuid selle taga oli Burkina Faso vabaühendus ACCEDES (tõlkes „kristlik liit majanduskoostöö ja sotsiaalse arengu heaks”). ACCEDES töötab kohaliku tasandi arenguprogramme ellu viies võimaluse korral alati koostöös kirikutega. Seda seepärast, et maapiirkondades on kirik tihtipeale kohaliku elu keskmes ja seega heal positsioonil sõnumite levitamiseks, ning seetõttu, et kirikut usaldatakse. Hügieeni ja sanitaartingimuste parandamise puhul on see eriti oluline, sest tegemist on isikliku küsimusega, mida ei saaks kindlasti tõstatada väljastpoolt tulev projektimeeskond, rääkimata inimeste käitumise muutmisest. Niisiis alustas ACCEDES oma eesmärgi saavutamist (külaelanike asjalkäimisharjumuste muutmine) kohalikele kirikule väljaheidete ja haiguste vaheliste seoste selgitamisest. Üheskoos nõustuti, et see on külas tõsine probleem, ning seejärel alustati kohalike elanike teadlikkuse tõstmise ja käimlate ehitamise projektiga.

Kirik tõstatas esmalt kõnealuse teema oma teenistuste ajal ning hiljem külastas Traorede perekonda kiriku vahendusel igal kuul ACCEDESe töötaja, et arutada hügieeni ja haiguste vahelisi seoseid täpsemalt, ning viimaks ehitas perekond projektimeeskonna abiga käimla. See on Traorede elu ja tervist märkimisväärselt parandanud. „*Mu pere pole mitte kunagi nii terve olnud*”, räägib härra Traore, „... *ja selle eest olen tänu võlgu kirikule*.” Tervise paranemist kinnitab ka piirkonna meditsiinilõpetajad, kes ütles, et saastatud vee tarbimisega seotud haigusjuhtude arv on pärast projekti alustamist külas vähenenud 50% ulatuses.

Kommunikatsioonitehnoloogia abil turule (Boliivia)⁴⁸

Boliivia Santa Cruze departemangu põllupidajate olukord polnud kiita. Nad lahkusid oma küladest väga harva ja sõltusid vahemeestest, kes käisid farmides köögiviljadel ja teistel saadustel järele, et need siis Santa Cruze linna turule viia. Saaki ära viies ei maksnud nad tootjale tasu. Pärast turupäeva läksid nad farmidesse tagasi ja maksid põllupidajatele nii nagu heaks arvasid. Kuna põllupidajad ei teadnud oma toodangu turuhindasid, ei olnud neil läbirääkimise võimalust ja neil ei jäänud muud üle kui võtta pakutav tasu vastu. Enamasti polnud põllupidajad võimelised isegi tootmiskulusid katma.

Olukord muutus, kui käivitati raadiosaade „El Correo del Agricultor”, mille eesmärgiks seati põllupidajatele vajaliku teabe andmine, näiteks peamiste põllumajandustoodete hindade kohta turul. Igal hommikul läheb üks inimene varahommikul turule, et hinnad teada saada. Seejärel saadab ta need e-posti teel raadiojaama, kes siis info eetri kaudu põllupidajatele edastab.

Väiketootja Don Jose Burgos ütleb, et tema elu on alates raadiosaate eetrisse laskmisest muutunud. „*Ma kuulan seda raadiosaadet iga päev. Sellest on meile väikefarmeritele palju abi... See võimaldab meil turuhindadega kursis olla... See on andnud meile võimaluse vahemeeste ja kaubitsejatega oma toodete hindade*

üle vaielda. Kui nende pakutavad hinnad meile sobivad, jõuame kokkuleppele, kui mitte, võime isegi teiste farmeritega üheskoos otsustada oma toodangu ise turule viia.” Üks teine tootja, Don Abigail Toledo kommenteerib: „Ühel hommikul lõikasime aedsalatit, et see Santa Cruze turule viia. Kuigi suur osa mu maast oli salatit täis, lõikasime ainult vähekene, sest meile oli öeldud, et salati hind oli eelmisel nädalal turul kõvasti kukkunud. Siis jõudis kohale ostja oma veokiga – seda ei juhtu eriti tihti – ja ta pakkus, et maksab iga salatikorvi eest 5 bolivianot. Ma olin valmis pakkumise vastu võtma, kui mu farmitöölaine tuli ja ütles, et ta olla raadiost kuulnud, et salatikorvi hind oli Santa Cruze turul 15 bolivianot. Tänu saatele müüsin oma salati parema hinnaga. Sellest ajast alates kuulame seda raadiosaadet iga päev, et olla asjadega täielikult kursis.”

Saate tulemusena on vahemeeste ja tootjate läbirääkimise tingimused tohutult paranenud ja see on omakorda suurendanud tuhandete perede sissetulekut vähemalt 10% võrra. Samuti on suurenenud nende põllupidajate arv, kes viivad oma toodangu ise turule.

Koolituse ajendil muudatuste eestvedajaks (Georgia)⁴⁹

2005. aasta märtsis osales Gori 7. keskkooli informaatikaõpetaja Ketino Eesti õpetajate korraldatud koolitusel Tbilisis Georgias. See oli Ketinole esimene kokkupuude info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate (IKT) kasutamise võimastega aineõppes ning esimene kord kohtuda Eesti kolleegidega. Sama aasta sügiseks oli Ketino aktiivselt korraldanud koolitusi Gori 7. keskkooli eri ainete õpetajatele ja läbis edukalt konkursi täienduskoolitusel osalemiseks Eestis. Eestis omandatu ja kogetu innustas Ketinot levitama e-õppe võimalusi oma kolleegide seas kõikides Gori linna koolides ning ta vedas Gori rajoonis Eesti-Georgia koolidevahelisi veebipõhiseid haridusprojekte. 2007. aastal Georgias korraldatud internetipõhiste haridusprojektide konkursi võitis Ketino juhendatud projekt „Kosmoseodüsseia”, mille viisid ellu õpilased, kes õppisid internetiühendusega koolis. Selleks lihtsalt mindi kõrvalasvasse kooli, kus internet olemas. Täna juhib Ketino laiaulatuslikku Eesti-Georgia õpetajate ja õpilasvahetusprojekti ning on Georgia haridus- ja teadusministeeriumi haridustehnoloogia ekspert.

Ei ole vaja piiramatut finants- ja ajaressursi selleks, et tuua esile positiivne muudatus oma igapäevaelus ja -töös või seda ümbritsevas keskkonnas. Piisab sellest, et äratada huvi, pakkuda muudatuseks võimalus ja luua esimesed kontaktid. Kel huvi ja hakkamist, haarab sellest kinni ja annab ise tõekeelseks arenguks.

Ketino ja paljude teiste Georgia õpetajate ning infojuhtide jõupingutusi IKT kasutamisel aineõppes on alates 2005. aasta märtsikuust toetanud Georgia riiklik koolide arvutiseerimisprogramm Hirvehüpe, mille ettevalmistamist alustati koostöös Eesti kolleegidega juba aasta enne selle ametlikku avamist. Nagu nimigi reedab, on tegemist Eesti Tiigrihüppe programmiga analoogse

ettevõtmisega ning Eesti eksperdid, õpetajad ja õpilased on olnud abiks programmi planeerimisel ja elluviimisel selle algusest peale. Kuigi Eesti-Georgia koostööprojekt „Koolide arvutiseerimisprogrammi „Hirvehüpe” toetamine Georgias” on tänaseks lõppenud, on Hirvehüppe programm pidanud vastu mitmele poliitilisele muudatusele ning jätkab oma tööd koolide varustamisel arvutitega, internetiühenduse loomisel ning õpetajate ja koolidirektorite koolitamisel ja motiveerimisel kasutama võimalusi, mida internet ja uued tehnoloogiad õppeprotsessi huvitavamaks muutmiseks ja rikastamiseks pakuvad.

Aastatel 2005–2008 juhtis eelnimetatud projekti Eestis e-Riigi Akadeemia Sihtasutus koostöös Tallinna Ülikooli, Tiigrihüppe Sihtasutuse, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning paljude koolide, õpetajate ja õpilastega. Algatust on toetanud Eesti Välisministeerium, Avatud Eesti Fond, UNESCO ja Ameerika Ühendriikide Suursaatkond Eestis.

Veepumba paigaldamisega lapse elu lihtsamaks (Eritrea)⁵⁰

Mohammed elab oma perega Abdel Amini külas Eritreas. Talle meeldib väga küla teiste lastega jalgpalli mängida ja heameelega teeks ta seda terve päeva, kuid ennekõike on vaja ära teha majapidamistööd, näiteks veekogumine. Veel hilja-aegu tähendas see tema jaoks viiekilomeetrist matka ohtlikel mägiradadel.

„Ma ärkasin igal hommikul väga vara ja kõndisin siis kaks tundi üle nende mägede, et tuua enne koolitunde vett,” räägib Mohammed. Kuna neil ei ole eeslit, kes koormat tassida aitaks, kandis Mohammed igal hommikul ja öhtul kaht 20-liitrist veeanumat. *„Mõnel päeval tõin koos vendadega isegi rohkem vett, see sõltus sellest, kuidas seda kasutada plaanisime. Siin on väga kuum ja kuiv, jõed on sageli tühjad ja nii on kõndimine meie ainuke võimalus.”*

Nüüd on aga veetoomine palju lihtsam, sest UNICEF paigaldas Ühendkuningriigi arengukoostöö ministeeriumi (DFID) toel Mohammedi regiooni kaheksa veepumpa. Mohammed räägib õhinal: *„Nüüd pean ainult kümme minutit sinna ja kümme minutit tagasi kõndima. Mul pole koolitundi hilinemiseks enam mingit vabandust!”*

1.3 ... KUID PROOVIKIVID ON TÖSISED

Arengu ja vaesuse probleemide pundar on võimas

Kui otsida, siis leiab arengumaadest palju häid uudiseid. Üksikisikud, pered ja kogukonnad leiavad pidevalt (nii iseseisvalt kui ka toetajate abil) viise, kuidas enda ja järeltulevate põlvete elu täisväärtuslikumaks muuta, ning siin-seal läheb tervetel riikidel paremini kui varem. Positiivne statistika ja edulood ei tohi meid aga laisaks muuta. Vastupidi, see peab meid inspireerima ja meile edaspidiseks tegevuseks õpetust andma, sest areng, mis on toimunud, pole olnud ühtlane ja piisav. Vaesus ja ebavõrdsus on jätkuvalt meie maailma märksõnad.

Enam kui veerand arengumaade elanikest (**1,4 miljardit inimest**) elab ikka veel äärmises vaesuses ehk **vähem kui 1,25 USA dollariga päevas**. Kõige rohkem on täielikku vaesust näha Sahara-taguses Aafrikas ja Lõuna-Aasias, kus allpool seda rahvusvahelist vaesuspiiri elab vastavalt pool ja 40% elanikest⁵¹. Need inimesed on „äärmiselt“ vaesed, kuid „väga“ vaeseid on arengumaades veel palju rohkemgi – **üle 2,5 miljardi inimese** (sealhulgas eespool mainitud 1,4 miljardit inimest) peab toime tulema **vähem kui 2 USA dollariga päevas**. Sahara-taguses Aafrikas ja Lõuna-Aasias elab selle natukesega üle 70% elanikest⁵². Rääkides globaalsest ebavõrdsusest, moodustavad inimesed, kes peavad hakkama saama vähem kui 2 USA dollariga päevas, umbkaudu **40% maailma rahvastikust**, kuid nende arvele läheb vaid **5% globaalsest sissetulekust**. Maailma **rikkaim viiendik** teenib aga **kolmveerandi** maailma kogutulust⁵³.

Aastas **sureb ligikaudu 9 miljonit last** enne viieaastaseks saamist, pooled neist Aafrikas ja üle 40% Aasias. Kui näiteks Hispaanias, Norras või Sloveenias sureb enne viieaastaseks saamist iga 250. laps, siis Sierra Leones või Afganistanis sureb iga neljas laps⁵⁴. Kui võrrelda naiste **oodatavat keskmist eluiga** ja **haridusvõimalusi**, on tüüpiline Rootsi naine saanud peaaegu 17 aastat formaalset haridust ja ta elab 83-aastaseks, tüüpiline Nigeri naisel on aga veidi üle kolme aasta haridust ja ta elab 56-aastaseks⁵⁵. Kui rikkastes riikides, näiteks Kanadas või Jaapanis, jõuavad üle poole 25–34-aastastest inimestest ülikooli, siis vaesemates riikides, nagu Bangladesh või Guatemala, ei lõpeta ligikaudu 40–50% lastest algkooli⁵⁶. Ebavõrdsus ei iseloomusta muidugi vaid arenenud riikide ja arengumaade suhet. Erinevused on suured nii arenguriikide vahel kui ka nende sees. Näiteks väheneb arengumaade elanike vaeseima viiendiku hulgas laste suremus kaks korda aeglasemalt kui arengumaade rikkamate kihtide hulgas, mis peegeldab sügavat ebavõrdsust toitumises ja juurdepääsus tervishoiuteenustele⁵⁷.

Need on vaid mõned numbrid, mis näitavad maailmas lohkavat vaesust ja ebavõrdsust. Reaalsus on see, et **päevast päeva seisab suur osa arengumaade inimesi silmitsi tõsiste raskustega**, mis on käest ja jalust seotud vaesusega: terviseprobleemid, hariduse puudus, nälg, korrupsioon, turvalisuse puudumine,

ülerahvastatus, konfliktid, keskkonnaprobleemid ja nii lõputult edasi. Lisaks seostele vaesusega on need **raskused ka omavahel tihedalt seotud**, moodustades puntra, kus edasimineku ühes vallas võib lumepallina kutsuda muutusi esile teistes ja kus üks nõrk lüli võib pidurdada paremuse poole liikumist teistes aspektides. Alljärgnevates peatükkides **selgitatakse osa sellest probleemide puntrast**. Kuna teemasid on palju ja need on nüansirohked ning sõltuvad kohalikust kontekstist, ei ole käesolevas raamatus kirjeldatu aga ammendav.

1.3.1 Vesi ja sanitaaringimused

Ligipääsu veele ja elementaarsetele sanitaaringimustele on meie jaoks siin Eestis iseenesestmõistetav. Kui meil on vaja vett, keerame lahti kraani või harvemal juhul läheme õue kaevule – igatahes ei kujuta me ette, et peaksime vett kogudes tunde veetma. Kui tahame end kergendada, läheme WCsse ja üldjuhul me ei mõtle, kas väljaheited võiks kuidagi tervist ohustada. Viimase paarikümne aasta jooksul on olukord paranenud igal pool, kuid arengumaades on ikka veel liiga palju neid inimesi, kelle jaoks need asjad on luksus. ÜRO 2006. aasta inimarengu aruandes on tõdetud, et veele ja sanitaaringimustele ligipääsu puudumine rikub rohkem elusid kui ükski sõda või terroriakt⁵⁸.

Ligikaudu 884 miljonil inimesel ei ole ligipääsu puhtale joogiveele. Umbkaudu pooltel arengumaade elanikest – 2,5 miljardil inimesel – ei ole **ligipääsu elementaarsetele sanitaaringimustele** ehk olukorrale, kus väljaheited saavad inimestest hügieeniliselt eraldatud. Neist 1,2 miljardil inimesel pole võimalik kasutada mitte mingisugust käimlat, nemad peavad asjal käima näiteks põõsa taga või veekogudes. 8 inimest 10st, kel pole juurdepääsu puhtale joogiveele, ning 7 inimest 10st, kes elavad sanitaaringimusteta, on maapiirkondade elanikud. Samas on see ka linnade probleem, sest teenusepakkujad ei jõua kiire rahvastiku kasvuga sammu pidada. Valdav osa inimestest, kel pole juurdepääsu elementaarsetele sanitaaringimustele, elab Lõuna-Asias (ligi 1,1 miljardit) ja Sahara-taguses Aafrikas (546 miljonit) – mõlemas regioonis elab niimoodi ligi 2/3 rahvast. Puhta vee puudus on suurim Sahara-taguses Aafrikas, kus juurdepääs puhtale joogiveele puudub 328 miljonil ehk 42% inimestest.⁵⁹

„[Vee ja sanitaaringimuste] valdkonda investeerimine on selliste surmahäiguste puhul nagu kõhulahtisus sama mis vaksineerimine leetrite puhul – elupäästja.” ÜRO inimarengu aruanne (2006)

Selline veepuudus ja sanitaaringimuste puudumine pole arengumaade vaeste kogukondade jaoks pelgalt ebamugavuse küsimus. **See põhjustab tõsisid probleeme.** Näiteks kogu aeg kannatavad ligi pooled arengumaade elanikest saastatud vee ja ebapiisavate sanitaaringimustega seotud **häiguste** käes⁶⁰. Muude vaeguste kõrval on tõsiseks ohuks kõhulahtisusega seotud häigused. Arvatakse, et 88% **kõhulahtisuse** juhtumitest on seotud saastatud

vee, puuduliku hügieeni ja sanitaartingimustega ning et need viivad hauda umbes 1,5 miljonit inimest aastas, valdavalt väikelapsi (4000 last päevas!). Kuna kõhulahtisus on otseselt seotud ka alatoitumisega, sureb seetõttu lapsi rohkemgi⁶¹. (Vt ka ptk 1.3.2)

Veepuudus ja sanitaartingimuste puudumine avaldab inimeste elukvaliteedile ka kaudsemat mõju. Miljonid naised ja lapsed peavad **vee kogumise eesmärgil kulutama suure osa päevast pikkade vahemaade läbimiseks**. Rääkimata raskete anumate kandmisega seonduvatest terviseprobleemidest ja sellest, et isegi siis ei pruugi kogutud vesi puhas olla, on see tohtu ajakulu, mis süvendab vaesust – lapsed ei saa minna kooli ja õppida (vt ka ptk 1.3.3), naised teha muid toimetusi, nagu sissetuleku teenimine, laste eest hoolitsemine või lihtsalt puhkamine. Näiteks on välja arvatatud, et Sahara-taguses Aafrikas kulutatakse igal aastal vee kogumiseks 40 miljardit töötundi, mis vastab terve Prantsusmaa tööjõu töötundide arvule⁶². Selline vee kogumise ajakulu on iseloomulikum maapiirkondade elanikele, kuid probleeme on ka linnades, kus tuleb seista veejärjekordades, ja on hinnatud, et vaesed inimesed Jakarta, Manila või Nairobi slummides maksavad ühe veeühiku eest 5–10 korda rohkem kui inimesed Londonis või New Yorgis⁶³.

Sanitaartingimuste puudumine ja veepuudus **seostub ka väarikuse ning turvalisuse küsimustega** ning taas kord tunnevad mõju elkõige naised ja tüdrukud. Siin mängivad rolli kultuurilised normid ja vastupidiselt meestele ei saa naised näiteks riskida sellega, et neid avalikus kohas urineerimas või roojamas nähakse. Nii peavad miljonid naised sageli tõusma enne koidikut või ootama ööpimeduseni. See aga tekitab uusi terviseprobleeme ja öösel väljas käimine tähendab ka (seksuaalsete) rünnakute ohtu. Pesemisvõimaluste puudumine põhjustab häbi ja alaväärsustunnet. Paljudes arengumaade koolides puuduvad käimlad ja sellel on **otsene mõju laste, eriti teismeliste tüdrukute haridusele** – sageli jäävad (või vanemad jätavad) tüdrukud turvalisuse ja privaatsuse kaalutlustel koju, kui neil puudub koolis võimalus poistest eraldi tualetis käia. Uuringud ongi näidanud, et Sahara-taguses Aafrikas langevad rohkem kui pooled tüdrukud koolist välja tualettidele, hügieenisidemetele ja veele juurdepääsu puudumise tõttu⁶⁴.

Puhta vee ning sanitaartingimuste ja hügieeni puudus süvendab ebavõrdsust rikkamate ja vaesemate vahel ning on **oluline pidur vaesuse vähendamisel**. Tohtud ravikulud, kaotatud töö- ja koolitunnid ning põrmustatud inimväarikus teevad vaesusest väljarabelemise keeruliseks. Teisalt peitub siin aga tohtu **vaesuse vähendamise võimalus** – puhta vee kättesaadavuse ja paremate sanitaartingimuste soodustamine parandaks miljonite inimeste elukvaliteeti, suurendaks nende võimalusi ja toetaks omakorda tervete riikide arengut. Samuti on välja arvestatud, et **iga vee ja sanitaartingimuste olukorra parandamisele kulutatav USA dollar toodab tagasi 8 dollarit** vähenenud ajakulu, suurenenud tootlikkuse ja väiksemate tervishoiukulude kaudu⁶⁵.

Abiorganisatsioonid, näiteks rahvusvaheline ühendus WaterAid, aitavad muu hulgas suurendada inimeste juurdepääsu puhtale veele ning tõsta kogukondade teadlikkust vee, hügieeni ja haiguste vahelistest seostest.

„Arvasime, et kurjad vaimud teevad meie lapsed haigeks.

Aga nüüd on meile selgitatud, et vaimude asemel on süüdi hoopis puhta vee ja üldise puhtuse puudus.”

Zeytu, Hora Boka küla, Etioopia

„Enne [kohaliku veeallika organiseerimist] kulus meil vee hankimiseks terve päev. Nüüd saavad Nafadji naised kohe hommikul turule asju müüma minna.

Mõned naised müüvad köögivilju – baklažaane, kapsaid ja tomateid –, mõned valmistavad müügiks seepi.”

Awa, Nafadji, Mali

„Me olime õppinud lihtsalt leppima teenustega sellises seisus nagu nad olid, sest me ei taibanud, et võime jõud koondada ja teenusepakkujalt paremat varustamist nõuda. Vesi on inimõigus – me ei teadnud seda! /.../ Nüüd, kui meil on mõningast teavet, saame teema kohalike võimudega üles võtta.”

Kodanik Bangalorest Indiast

Allikas: WaterAid, www.wateraid.org

Arengukoostöös osalejad tegelevadki veesüsteemide ja käimlate ehitamisega arengumaades, odavamate ja lihtsamate tehniliste lahenduste väljatöötamise ning sellealase teabe levitamisega, kuid see on vaid üks osa probleemi lahendusest. Tuleb tegelda ja tegeldaksegi ka selgitustööga vee, sanitaartingimuste, tervise ja vaesuse omavaheliste seoste asjus. Samuti toetatakse kogukondi kohalike jätkusuutlike lahenduste leidmisel ning tegeldakse arenguriikide suutlikkusega osutada oma elanikkonnale vee ja sanitaartingimustega seotud teenuseid (sealhulgas tehakse jõupingutusi korruptsiooni vähendamiseks). Paljude organisatsioonide südameasjaks on ka teemale laiema avalikkuse tähelepanu juhtimine, sest ehkki vesi, sanitaartingimused ja hügieen on vaesuse vähendamisel määrava tähtsusega, on see nii arengumaade valitsuste kui ka doonorite jaoks jäänud teisejärguliseks teemaks. Eeskätt on **hooletusse jäetud sanitaarküsimused** (neist on ka ebamugav rääkida; naised ju näiteks ei pissigi), mis on omakorda viinud valdkonna kroonilise alarahastamiseni.⁶⁶

Vaata ka:

www.wateraid.org (Rahvusvaheline arengukoostöö vabaihendus WaterAid)

www.endwaterpoverty.org (Rahvusvaheline kampaania puhta vee ja elementaarsete sanitaartingimuste kättesaadavuse suurendamiseks)

www.unwater.org (ÜRO veemehhanism)

www.unicef.org/wash (ÜRO Lastefondi vee ja sanitaartingimuste teemaline veebileht)

1.3.2 Tervishoid

„Ma olen vaene, sest mul pole kodus mitte midagi – ei meest, ei tekki, ei kööginõusid. Selleks et söönuks saada, pean toitu kerjama. Ma ei saa lapse koolimakse maksta. Peale selle olen ma alatasa haige.” Naine Ugandas⁶⁷

„Tervise suurim vaenlane arengumaades on vaesus.” Kofi Annan

Eks ole tervise hoidmise ja terviseteenustele juurdepääsuga probleeme igal pool. Inimesed surevad liiga vara või kannatavad haiguste käes ka arenenud riikides, sealhulgas siinsamas Eestis. Arengumaades aga surevad inimesed ikka veel haigustesse, mis meil on ammu välja juuritud, ja soiguvad hädade käes, mida meil saaks hõlpsalt ravida, kontrolli all hoida või ennetada. **See on traagika vaestele inimestele, sest vaesus rikub nende tervist.** Seondub vaesus ju muu hulgas kesiste elamis- ja tööttingimuste, toidunappuse ja terviseteenuste juurdepääsu puudumisega. Samas ei lase kehv tervis neil oma heaolu parandada, sest haigus (või pereliikme haigus või surm) tähendab lisaväljaminekuid ja väiksemat produktiivsust. Kehv tervis tähendab ka iseenesest madalamat elukvaliteeti. See on ka **probleem arenguriikides tervikuna**, sest kui nende tööeline elanikkond vaevleb tõbede käes (sest riik ei suuda adekvaatset tervishoiuteenust pakkuda) ega saa täielikult oma potentsiaali teostada, **kannatab majandus.**

HIV/AIDS, malaaria ja tuberkuloos

Need kolm haigust tapavad üle nelja miljoni inimese aastas; proportsionaalselt enim arengumaades. Kõige tõsisem haigus, millega maailm praegu silmitsi seisab, mis vaesuse vähendamise püüdlust takistab ja mida on ÜRO 2005. aasta inimarengu aruandes nimetatud lähiajaloo suurimaks inimarengu tagasipöördumise põhjustajaks⁶⁸, on HIV/AIDS.

Alates sellest, kui **HIVd ehk inimese immuunsuspuudulikkuse viirust** 1981. aastal esmakordselt kirjeldati, on HIVga seotud põhjustel kogu maailmas surnud üle 25 miljoni inimese. **2007. aastal elas maailmas HIVga ligikaudu 33 miljonit inimest, uusi nakatumisi oli 2,7 miljonit** (7400 päevas!) ja **HIVga seotud surmajuhtumeid umbes 2 miljonit** (5500 inimest päevas!). 370 000 uutest nakatunutest olid alla 15-aastased lapsed, viies HIVga elavate laste arvu 2007. aastal 2 miljonini.⁶⁹

„Ei ole mõtet keerutada: Aafrikas on lahti rullumas ennenägematu ulatusega tragöödia. AIDS nõuab tänapäeval Aafrikas rohkem inimesi kui kõik sõjad, näljahädad, üleujutused ja malaariataoliste surmahaiguste laastamistöö kokku. See hävitab peresid ja kogukondi.” Nelson Mandela

HIV/AIDS ei tunne sotsiaalmajanduslikke piire, see võib muuta igäihe, nii vaese kui ka rikka elu ja kindlasti ei saa me siin Eestis lahterdada teemat arengumaade

probleemi kategooriasse. Valdav osa HIV-kandjatest elab aga arengumaades ja kõige rohkem koormab viirus just maailma vaeseimat piirkonda – **Saharataagust Aafrikat**. See regioon on koduks vaid 10%-le maailma elanikkonnast, kuid seal elab 2/3 kõigist maailma HIV-kandjatest, seal leiab aset 3/4 HIVga seotud surmajuhtumitest (sealhulgas 90% alla 15-aastaste laste surmadest) ja seal toimub üle 70% uutest nakatumistest. Olukord varieerub muidugi riigiti – kui mitmes Kesk- ja Lääne-Aafrika riigis on HIVga nakatunud vähem kui 2% täiskasvanud elanikkonnast, siis näiteks Lõuna-Aafrika Vabariigis, Zimbabwe, Lesothos ja Botswanas on see näitaja enam kui 15%.⁷⁰

Kui HIV/AIDS on kahtlemata traagika igaühele, siis **laastavaim on see vaesuse tingimustes**. HIV-diagnoos ei tähenda tänapäeval ilmtingimata surmaotsust, sest õigeaegne ravi võib tagada täisväärtusliku elu aastakümneteks. Ravile juurdepääs on aga keerulisim just vaeste puhul, eriti olukorras, kus riigi tervishoiusüsteem on puudulik. Kuna HIV vähendab organismi vastupanuvõimet teiste haigustele, hääbuvad selle käes kiiremini just vaesed, kelle elu iseloomustab alatoitumus, saastatud vee ja hügieenipuudusega seotud tõved ning juurdepääsmatus esmatasandi tervishoiule. Samas HIV/AIDS ka süvendab vaesust, sest diagnoos vähendab tahes-tahtmata perede sissetulekuid. Ravikulude maht ning töövoime vähenemine (sealhulgas hooldaja puhul, kelleks on tavaliselt pereliige või tuttav) ja seonduv vaimne stress võivad juba eelnevalt vaesuse käes rabelenud peredele hävitava hoobi anda. Selline olukord võib nullida ka järgmise põlvkonna arenguvõimalused: lapsed võetakse koolist, sest pere „hariduseelarve” on kokku kuivanud või on vaja haige eest hoolitseda või tööle minna. Sahara-taguses Aafrikas on 12 miljonit last, kes on HIV tõttu kaotanud ühe või mõlemad vanemad⁷¹. See ei tähenda nende jaoks mitte ainult psühholoogilist traumat, vaid ka edasist elu äärmiselt keerulistes tingimustes. Tihti hoolitsevad nende eest vanavanemad, kes elavad ise peost suhu ja ilma igasuguse sotsiaalkindlustuseta.

Perede ja kogukondade laastamise kõrval **takistab HIV/AIDS ka tervete riikide pikaegset arengut**. Näiteks 1990. ja 2003. aasta vahel kukkusid paljud suure HIV/AIDSi levimusega riigid ÜRO inimarengu indeksi tabelis kõvasti (sealhulgas Lõuna-Aafrika Vabariik 35, Botswana 21, Keenia 18, Sambia 16 kohta). See oli suuresti seotud HIV/AIDSi levikust johtuva keskmise eluea langemisega, kuid viirus mõjutab ka muid arengunäitajaid. Kuna HIV ründab inimesi kõige produktiivsemas eas, sureb viiruse kõrge esinemissagedusega riikides tohutul hulgal 29–40-aastasi inimesi ja nii kaotavad riigiasutused ametnikke, koolid õpetajaid, haiglad arste, ettevõtted töökäsi, perekonnad pereliikmeid ja leivateenijaid. Maksutulude ja inimressursi vähenemise ajal pingestub juba niigi ülekoormatud valitsuste, haridus- ja tervishoiusüsteemide olukord ja see annab löögi vaesuse vähendamise jõupingutustele.

Näiteks kaotas Botswana 1999. ja 2005. aasta vahel AIDSi tõttu peaaegu viien-diku tervishoiutöötajatest. Mosambiigil on raskusi politseinike värbamisega,

et asendada AIDSi surnuid. Tansaania vajab umbkaudu 45 000 lisaõpetajat, et asendada neid, kes on HIV/AIDSi tõttu surnud või süsteemist lahkunud. HIVga seotud haigustega patsiendid võtavad Sahara-taguses Aafrikas enda alla enam kui poole kõikidest haiglokohtadest⁷². Kuigi põhitähelepanu tõmbab endale Sahara-tagune Aafrika, ei ole see ainuke „ohustatud” paik. Aasia kohta on näiteks hinnatud, et ehkki HIV/AIDSi epideemia varieerub riigiti ja riigisiselt, on see üldiselt produktiivsust vähendanud rohkem kui ükski teine haigus ja kui midagi ette ei võeta, langeb aastaks 2015 HIV/AIDSi tõttu kuus miljonit leibkonda allapoole vaesuspiiri⁷³.

Kogu masendava info juures on positiivne see, et HIV/AIDSi teemat on rahvusvaheline üldsus (arengumaade ja doonorriikide valitsused, ettevõtted ja vabaaühendused) viimasel ajal tõsiselt võtnud ja sellesse märkimisväärselt ressursse paigutanud. Sellel on ka teatavaid tulemusi – ainuüksi 2007. aastal pääses arengumaades ravile miljon inimest, tõstes nende inimeste koguarvu, kel **arengumaades juurdepääs retroviirusevastastele ravimitele**, aasta lõpuks **3 miljonile**, mis oli kümme korda rohkem kui viis aastat varem. Mõnes riigis on ravile juurdepääsu laiendamine olnud eriti muljetavaldav, näiteks kui 2003. aastal sai Namiibias ravi vaid 1% vajajatest, siis 2007. aastal juba 88%, Rwandas oli vastav tõus 1%-lt 71%-le ning Tais 4%-lt 61%-le⁷⁴. See on oluline, sest retroviirusevastased ravimid aitavad HIV-kandjatel hea tervise juures püsida ja AIDSi vallandumist edasi lükata või vältida, mis parandab nii nende endi kui ka nende perede elukvaliteeti. Ravi vähendab ka viiruse edasikandumist sünnitusel.

Samas ei saa loorberitele puhkama jääda, sest vaatamata edusammudele **jõuab ravi endiselt vaid kolmandikuni nendest, kes seda vajavad**⁷⁵. Taskukohaste hindadega retroviirusevastaste ravimite kättesaadavuse kõrval on tõsiseks probleemiks arengumaade nõrgad tervishoiusüsteemid. Ravimitest üksi ei piisa, kui pole diagnoosimise ja nõustamise võimalusi või kvalifitseeritud meditsiiniõdesid ja arste, kes ravi juhiksid. Ravi kättesaadavust mõjutavad ka haigusega seotud eelarvamused ja muude valdkondade olukord, näiteks maapiirkondades mõjutab ligipääsu tervishoiuasutustele ja seeläbi ravile transpordivõimaluste puudumine või piiratus.

Muidugi on ravi ning HIVga nakatunute muul viisil toetamise kõrval **võtme-küsimuseks ennetustöö**. Mitmes riigis, sealhulgas tugevalt mõjutatud Sahara-taguse Aafrika riikides (näiteks Keenia, Rwanda, Uganda) on suudetud uute nakatumiste arvu vähendada, kuid teistes paikades on see jätkuvalt tõusuteel (näiteks Ukraina, Venemaa, Indoneesia, Hiina, Pakistan, Vietnam, Mosambiik) ja globaalselt ületab uute nakatunute arv ravile pääsevat inimeste arvu suhtes 5:2⁷⁶. Nii on ülioluline, et vaktsiini otsimise kõrval jätkuks investeerimine haridusse ja lihtviisilisse teavitustöösse, pereplaneerimise vahendite kättesaadavuse laiendamisse ning samuti **muütide ja eelarvamuste kummutamisse**. Viimased takistavad ennetustööd (näiteks inimesed ei taha nende

tõttu kontrolli minna), vähendavad juurdepääsu ravimitele (loobutakse näiteks ravimikonsultatsioonist, sest kardetakse, et nii saavad teised nakkusest teada, või meditsiinitöötaja keeldub patsiendiga tegelemast, sest kardab ise nakkust saada) ja raskendavad nende elu, kellel on või võib olla HIV/AIDS (kogu-konnast väljaheitmine, vägivald).

„Isegi abielunaine, kelle on nakatanud omaenda abikaasa, saab ämmalt-äialt süüdistusi... Sellises meeste domineeritavas ühiskonnas ei lepi keegi kunagi faktiga, et tegelikult on mees see, kes valesti toimis...”

HIV-positiivne naine Liibanonist⁷⁷

Elulise tähtsusega on ka **sooküsimustega tegelemine ja naiste õiguste edendamine**, sest paljudes kohtades ei ole naistel veel võimalik turvaseksi või HIV-testide asjus läbi rääkida ning naistevastane vägivald, millega suur osa naisi maailmas kokku puutub, ei ole mitte ainult tõsine inimõiguste rikkumine, vaid suurendab ka naiste haavatavust HIV suhtes. Kui naisi vägistatakse ja pekstakse, ei hoolita tavaliselt kondoomide kasutamisest, nagu vahendab UNFPA⁷⁸. Samuti peavad naised, kellel arvatakse olevat HIV ja/või kelle abikaasad HIV tõttu surevad, tihti kogema diskrimineerimist, hülgamist ja vägivalda. Nii mõneski paigas kaotavad naised oma kodu, vara ja lapsed. UNDP uuring Indias tuvastas näiteks, et 80% sealsetest naistest kaotab pärast HIV/AIDSi põdeva abikaasa surma õigused tolle varale⁷⁹.

Malaaria on nakkushaigus, mis levib inimestele sääsehammustuse kaudu. WHO andmetel ohustab malaaria ligi poolt maailma elanikkonnast, ent kõrge riskiga piirkondades elab ligikaudu 1,2 miljardit inimest, neist valdav osa Aafrikas ja Kagu-Aasias. **Aastas** arvatakse esinevat **keskmiselt 250 miljonit malaariajuhtu, surmaga lõppevaid ligi miljon, neist 90% Aafrikas** (arvuliselt kõige rohkem Nigeerias, Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Etioopias, Tansaania ja Keenias)⁸⁰. Eelkõige surevad malaariasse alla viieaastased lapsed (85% kõigist surmajuhtudest) ja väga haavatavad on ka rasedad naised. Surmad pole aga ainuke draama – haiguse läbipõdejate tervis ja edasine areng võivad jäädavalt kahjustada saada. Lapsi ohustab näiteks aneemia või närvisüsteemi kahjustused ja haigust põdenud rasedad naised võivad sünnitada alakaalulise või surnud lapse.

Malaaria on vaeste haigus. Kuna tegelikult on see lihtsate vahendite abil välditav (näiteks moskiitovõrgud, siseruumide putukamürgiga pihustamine) ja ravitav, on malaaria (mis kunagi levis kõikjal maailmas) rikestest riikidest juba pool sajandit tagasi välja juuritud ja **laastab nüüd vaid vaesemaid ja tõrjutumaid kogukondi arengumaades**. Suurima koormuse all on arengumaade kaugeimate maapiirkondade elanikud, sest neil on eriti piiratud juurdepääs tõhusale ravile, viimast on komplikatsioonide vältimiseks vaja saada aga 24 tunni jooksul sümptomite ilmnemisest.

Eesti tervishoiuekspert Anu Raisma kohaliku patsiendiga, kes kasutab uut hapnikusüsteemi. Helmandi provintsi keskhaiglas. Afganistan, 2009. a.

Vaesemad kogukonnad on haiguse suhtes haavatavamad, aga samas malaaria omakorda süvendab vaesust. Põhjustab ta ju lisakulusid (ravimid) ja vähendab produktiivsust (haiged lapsed ei saa minna kooli, haiged täiskasvanud ja haigete hooldajad tööd teha). Maapiirkondades on nakatumissagedus suurim vihma- perioodidel, kuid samas käib siis ka vilkaim põllutöö, ning uurimistulemused on näidanud, et perekonnad, kus esineb malaariajuhtumeid, korjavad 60% vähem saaki kui teised pered⁸¹. Samuti võib malaaria kõrge esinemissagedus piirata turismi edendamist ja välisinvesteeringuid. Nii ei suru malaaria pelgalt üksikuid perekondi vaesusesse, vaid takistab tervete piirkondade pikaajalist arengut. Näiteks on välja arvatud, et Aafrika kaotab malaariaga seotud kulude tõttu (ravi, enneaegne surm, haiguspäevad) vähemalt 12 miljardit USA dollarit aastas ja veel mitu korda rohkem seoses majanduskasvu pidurdamisega⁸².

Paarikümnel aastal enne viimast dekaadi ei pööratud malaariale väga suurt tähelepanu, kuid viimasel kümnendil on rahvusvaheline malaariavastane võitlus olnud aktiivne. Nii era- kui ka avalike doonorite ressursside abil on suurendatud moskiitovõrkude tootmist ja nende laialijagamist ning muude haiguse vältimise vahendite kättesaadavust. Samuti on investeeritud selgitustöösse, ravivõimaluste edendamisse ja laiendamisse. Teatavaid tulemusi on ka näha. Näiteks mitmes väiksema pindala ja rahvaarvuga riigis, nagu Eritrea, São Tomé ja Príncipe, Rwanda ja Sansibar (Tansaania osa), suudeti tõhusa tegutsemisega aastail 2000–2006/2007 vähendada tõsiseid malaariajuhtumeid ja surmasid enam kui 50% ulatuses⁸³. Samas ületab haiguse ulatus siiski veel selle vastase võitluse mastaabid ja tõsine töö seisab veel ees.

Tuberkuloos on nakkushaigus, mis on alates 1960ndatest, kui see arvati välja juurutud olevat, võimsa tagasituleku teinud. Tuberkuloosi põhjustava bakteriga nakatub igal sekundil keegi ja kokkuvõttes on nakatunud ligi kolmandik maailma elanikkonnast. Kui enamusel ei kujune aktiivset haigust välja mitte kunagi, siis paljudel siiski – **2007. aastal oli maailmas ligikaudu 9,3 miljonit uut tuberkuloosijuhtumit** (neist 55% Aasias ja 31% Aafrikas) ja **haigusesse suri 1,7 miljonit inimest** (sealhulgas 456 000 HIV-positiivset, kes arvatakse ametlikus statistikas HIV/AIDSiga seotud surmade alla), neist valdav osa arengumaades.⁸⁴

Kui arvuliselt on haigusjuhtumeid enim Aasias, siis proportsionaalselt on neid kõige rohkem Aafrikas. Seda seostatakse sealse kõrge HIV/AIDSi esinemisagedusega. HIV ja tuberkuloos moodustavad nimelt surmatandemi – nad kiirendavad üksteise kulgu ja HIV-positiivsel inimesel, kes on nakatunud tuberkuloosibakteriga, on tõenäosus tuberkuloosi haigestuda mitukümmend korda kõrgem kui HIV-negatiivsel. Nii on HIV/AIDS olnud ka üks peamisi tuberkuloosi globaalse tagasituleku jõude ja samas on tuberkuloos arengumaade HIV-positiivsete jaoks suurim surmapõhjus.⁸⁵

Tuberkuloos on kahtlemata globaalne probleem, kuid sarnaselt malaaria ja HIV/AIDSiga **mõjutab see kõige rohkem** just neid, kes sellele kõige vähem vastu jaksavad astuda – **vaeseid inimesi vaesemates riikides**. Ühelt poolt on just nemad need, kes oma niigi põdura tervise, kehvade elamis- ja töötingimuste ning adekvaatsele ravile juurdepääsu puudumise tõttu haiguse suhtes kõige vastuvõtlikumad on. Teisalt surub tuberkuloos neid sügavamale vaesusesse, just nagu teised haigusedki.

Ehkki malaaria ja HIV/AIDSi kõrval on selle haigusega võitlemine olnud viimasel kümnendil üks rahvusvahelise üldsuse prioriteete, on veel pikk tee käia, sest üldise sotsiaalmajandusliku olukorra, nõrkade tervishoiusüsteemide, ebapiisava kontrolli, HIV/AIDSi leviku ja ravile mittealluvate või ravile raskesti alluvate vormide levimise tõttu ei taha tuberkuloos paljudes arengumaades (sealhulgas mitmes SRÜ riigis) alla anda.

Muud tervise teemad

Nendele kolmele nakkushaigusele on rahvusvaheline üldsus, sh doonorid ja arengumaade valitsused viimastel aastatel tõsiselt tähelepanu pööranud. Tähelepanu ja sellega kaasnev rahastamine on kahtlemata vajalik. Määrava tähtsusega on aga see, et edaspidi toetaks nende kolme haiguse vastane võitlus arengumaade tervishoidu tervikuna, mitte ei moodustaks paralleelsüsteeme, mis keskenduvad vaid neile haigustele ning rõõvivad raha ja inimressurssi üldisest tervishoiusüsteemist. Jõupingutuste suunamine üldisele tervishoiu parandamisele arengumaades aitaks võidelda nii nende kolme „kõrgetasemelise“ haiguse kui ka teiste arengumaid laastavate tervisehäädadega. Kõikide tervisega seotud probleemide kirjeldamiseks oleks tarvis eraldi väljaannet,

kuid mõni olgu siiski ära toodud. **Kõhulahtisuse** teema jooksis läbi eelmisest osast (vt ka ptk 1.3.1). **Kopsupõletik**, maailma suurim lastetapja, saadab teise ilma esmajärjekorras just arengumaade lapsi⁸⁶.

Ligikaudu **1,2 miljardit inimest maailmas mõjutavad nn unarusse jäetud troopilised haigused**⁸⁷. Nüüviisi viidatakse rühmale haigustele, mis tänapäeval ründavad vaid vaesematest vaesemaid ja tõrjutumaid kogukondi maailmas. Need on **haigused, mis vohavad äärmise vaesuse tingimustes**, kus vesi on saastatud, sanitaartingimused ebapiisavad ja esmatasandi tervishoiule juurdepääs piiratud: slummides, konfliktipiirkondades ja kauges maapiirkondades. Mujal on need haigused enam-vähem välja juuritud ja kuna kõige vaesemate poliitiline hääl on nõrk ning rahavõim neil puudub, jäävad need haigused sageli meedia, valitsuste, eri tervise- ja uurimisasutuste ning ravimeid tootvate ettevõtete tähelepanu alt välja. Sellest siis nimetuses väljend „unarusse jäetud“.

Unarusse jäetud troopiliste haiguste rühma kuuluvad eri tõved, muu hulgas pidalitõbi, trahhoom, unitõbi, skistosomiaas, Buruli haavand, elevantsustõbi, leishmaniaas, jõepimesus. Sageli põevad ohustatud piirkondades elavad inimesed mitut haigust korraga. Enamik neist ei tapa, kuid **põhjustab suuri kannatusi** (valud, eluaegsed tüsistused). Mõni neist moonutab ka väälimust ja neid haigeid ohustab põlu alla sattumine või kogukonnast hoopistükki väljaheitmine. Samuti **röövivad need haigused jõudu** (sageli pikaajaseks), mida oleks hädasti vaja õppimiseks ja töötetegemiseks. Kõik see pidurdab juba niigi tõsiselt vaesunud kogukondade arengut. Teatavate unarusse jäetud troopiliste haiguste jaoks pole lihtsaid diagnoosimisvahendeid ja ainukesed kättesaadavad ravimid on aegunud ja toksilised. Paljud teised on jällegi lihtsasti tuvastatavad ja odavate ning turvaliste arstimite abil ravitavad, kuid need ei jõua abivajajateni. Küsimus on ühelt poolt uurimistöösse investeerimises, teisalt ennetusmehhanismidele ja ravile juurdepääsu laiendamises.

„Igas minutis sureb üks naine raseduse või sünnituse tagajärjel. Igas minutis purustab ema kaotus kildudeks ühe perekonna ja ohustab ellujäänud laste heaolu.“ UNFPA⁸⁸

Aastas sureb raseduse ja sünnitusega seotud komplikatsioonide tõttu maailmas üle poole miljoni naise ja tüdruku, enam kui 99% neist arengumaades. See on üleüldse kõige suurem tervisenäitajate lõhe arenenud riikide ja arengumaade, eriti just vähim arenenud riikide vahel. Kui arenenud riigis on naisel oht terve oma elu jooksul raseduse ja sünnitusega seotud komplikatsioonide tõttu surra ühel 7300st, siis arengumaades on see oht ühel 76st; Iirimaal, kus näitajad on kõige paremad, on see suhe 1:47 600, Nigeris, kus näitajad kõige halvemad, 1:7. Probleem ongi teravaim Sahara-taguses Aafrikas, kus leiavad aset umbes pooled kogu maailma raseduse ja sünnitusega seotud surmajuhtumitest, ning väga tõsine on olukord ka Lõuna-Aasias, millele võib omistada kolmandiku surmajuhtumi-

test. Eriline traagika seisneb aga selles, et viimase 20 aasta jooksul on raseduse ja sünnitusega seotud surmajuhtumite arv vähenenud teosammul ja Sahara-taguses Aafrikas pole näha peaaegu mitte mingisugust edasiminekut.⁸⁹

Miljonid naised arengumaades elavad küll raseduse ja sünnituse üle, kuid **saavad tõsiseid vigastusi ja tüsistusi**. Raseduse ja sünnitusega seotud komplikatsioonid mõjutavad otseselt ka loodete ja vastsündinute ellujäämisvõimalusi – aastast surevad miljonid neist vahetult enne sünnitust, sünnitusel või vahetult selle järel. Maailmas **sureb igal aastal umbkaudu neli miljonit vastsündinut** esimese 28 elupäeva jooksul ja nagu emadegi puhul, peaaegu kõik arengumaades.⁹⁰

Osalt peegeldavad need numbrid kõige lihtlasemat vaesust, sest näiteks naised, kes on väiksest peale kannatanud **alatoitumise** all, on komplikatsioonide suhtes haavatavamad; osalt näitavad need paljude arengumaade **tervishoiusteemide üldist ebaadekvaatsust, haiglate, arstide, meditsiinide ja vahendite puudust**, osalt just naiste terviseiga seotud teenuste unarusse jätmist. Paljusid nii naiste kui ka beebide surmasid ja tõsiseid tüsistusi saaks vältida, kui naised pääseksid raseduse ajal meditsiinitöötaja vastuvõtule, kui sünnituse juures viibiks professionaalsed ämmaemandad, kui komplikatsioonide korral oleks juurdepääs haiglale ja kui naistel oleks võimalus sünnitusjärgseks kontrolliks. Paljudes arengumaades pole kõike seda piisavalt, kuid siin ei saa neid ka ühe vitsaga lüüa – kui näiteks SRÜ, Ladina-Ameerika ja Vaikse ookeani riikides puudub rasedusaegsele meditsiinikontrollile juurdepääs ühel naisel kümnest, siis Sahara-taguses Aafrikas ja Lõuna-Aasias umbkaudu kolmandikul naistest. Kui näiteks SRÜ riikides toimub 95% sünnitustest professionaalse ämmaemanda juuresolekul, siis Sahara-taguses Aafrikas ligi 45% (sealhulgas Etioopias 6% ja Botswanas 94%) ja Lõuna-Aasias 41% (sealhulgas Afganistanis 15% ja Sri Lankal 99%)⁹¹. Puhtfüüsiliste meditsiiniteenuste puudumise kõrval on tõsiseks probleemiks ka hügieeni puudus ning **sotsiaalsed normid ja kultuurilised iseärasused**, mis mõnes paigas näiteks ei luba naistel valu välja näidata, ei anna naistele arstiabi vajaduse küsimuses otsustusõigust või tähendavad usaldamatust „läänelike” kliinikute suhtes.

Mida rohkem rasedusi naine kannab, seda suurem risk on tal sünnitusel surra või tüsistusi saada. Seetõttu on võtmeteguriks ka naiste võimalused **otsustada pereplaneerimise üle ja juurdepääs asjakohastele vahenditele**. Taskukohaste rasedustestide vahendite kättesaadavuse kõrval on aga takistuseks asjaolu, et paljudes paikades puudub naistel neil teemadel sõnaõigus; otsustajateks on mehed, tagajärgi kannatavad aga naised. Samuti seonduv raseduse ja sünnitusega seotud vaeguste ning surmade teema otseselt lapsabeludega (komplikatsioonide risk on eriti suur, kui rasedus toimub väga varajases eas), naistevastase vägivalda problemaatikaga ja hariduse, eelkõige tüdrukute hariduse teemaga. Olukorra parandamiseks on seega meditsiinisüsteemi edendamise ja sellele juurdepääsu laiendamise (muu hulgas sissetulekute suurendamise) kõrval vaja käsitleda soolise ebavõrdsuse ja diskrimineerimise küsimusi.

Afganistanis otsustavad mehed

Qurban-Bibi teadis, et peab sünnituseks haiglasse minema. Arstid olid talle pärast eelmist keisrilõikust öelnud, et kui ta veel sünnitada soovib, tuleb ka järgmine laps operatsiooni abil ilmale tuua. See on elu ja surma küsimus.

Aga otsus polnud tema teha. Naise abikaasa ja vennad leidsid, et haiglasse sõiduks auto rentimine on liiga kallis. Kui Qurban-Bibi anus ja palus, ütlesid nad lihtsalt: „*Ara muretse, kõik läheb hästi. Jumal on helde.*” Kui laps ikkagi ei sündinud, viidi naine kõigepealt kohalikule turule nurgaarsti juurde. Too tegi süsti, mis põhjustas verejooksu. Mööda läks veel mitu tundi ja alles siis, kui Qurban-Bibi peaaegu verest tühjaks oli jooksnud, andsid mehed järele ja viisid ta piirkonnahaiglasse. Beebit päästa ei õnnestunud, Qurban-Bibi jäi küll ellu, kuid sai kaasa sünnitusjärgse fistuli – sünnitusteedes pikalt kinni olnud lapse põhjustatud auk sünnitusteede ja põie vahel. Fistul põhjustab kusepidamatust.* Qurban-Bibi lehkab nüüd tihti uriini järele ja inimesed hoiavad temast eemale.

See lugu pole Afganistanis midagi erilist. 86% naistest sünnitab kodus ilma professionaalse abita, üks naine kaheksast sureb raseduse või sünnituse tagajärjel ja paljud teised saavad tõsiseid tüsistusi. Riigis valitseb ämmaemandate puudus ja hädaabi on paljudes külades peaaegu et kättesaamatu. Samuti ei taha paljud pered naist kodust välja arstiabi saama lasta, seda nii äärmise vaesuse kui ka naiste üldise kohtlemise tavade tõttu.

UNFPA katsub olukorda parandada usuliidrite kaasamise abil. Vaimulikele antakse islamiõpetusele ja afgaani kultuurilistele väärtustele tuginedes koolitusi, et need oma koguduse liikmeid „tervislike peresuhete” teemadel hariks. Qurban-Bibi vajaduste eiramine oli ju tegelikult islamiõpetusega vastuolus. Maulawi Amanudin Afganistani usuküsimuste ministriumist toetab UNFPA lähenemisviisi ja ütleb: „*Kui anda afgaanidele suuniseid, mis põhinevad nende usulistel väärtustel, siis nad kuulavad ja tunnustavad neid.*”

*Ehkki sünnitusjärgne fistul on peaaegu täielikult välditav, elab sellega vähemalt 2 miljonit naist Sahara-taguses Aafrikas, Lõuna-Aasias ja Araabia regioonis, ning aastas ilmneb 50 000–100 000 uut juhtu. Fistuli jätkuv esinemine on märk sellest, et tervishoiusüsteemid ei suuda naiste vajadusi katta.

Allikas: UNFPA, www.unfpa.org

Vaata ka:

www.who.int (Maailma Terviseorganisatsioon)
www.unfpa.org (ÜRO Rahvastikufond)
www.theglobalfund.org (Globaalne AIDSi, malaaria ja tuberkuloosiga võitlemise fond)
www.unaids.org (ÜRO HIV/AIDSi ühisprogramm)
www.genderandaids.org (UNIFEMi portaal HIV/AIDSi ja sooküsimustes)
www.rollbackmalaria.org (Rahvusvaheline võrgustik Global Malaria Partnership)
www.stoptb.org (Rahvusvaheline võrgustik Stop TB Partnership)
www.gatesfoundation.org (The Bill & Melinda Gates Foundation, suur tervishoiuprogramme edendav ja rahastav erafond)

1.3.3 Haridus

Meil Eestis on laste ja noorte hulgas tavapärase kuulda nurinat, et kooliskäimine on üks tüütu kohustus. Vastupidist olukorda ehk seda, et koolis käia nii väga tahaks, aga kuidagimoodi ei saa, ei kujutata meil üldiselt ettegi, välja arvatud ehk 4–5-aastased, kellel vanemad õed-vennad juba koolis, või metsataludes elavad lapsed talvekülma paiku. Miljonite laste jaoks arengumaades jääbki kooliskäimine aga kättesaamatuks unistuseks. Seda sel lihtsal põhjusel, et nad sündisid „vales” kohas (ja/või „valest” soost). See, et haridus on tegelikult nende põhiõigus, ei loe.

UNESCO andmetel ei käi maailmas umbkaudu 75 miljonit algkooliealist last koolis⁹². See on aga konservatiivne hinnang, mis põhineb koolinimekirjadesse kantud laste arvul. **UNICEF**, kes oma kalkulatsioonides arvestab ka seda, et reaalselt koolis käivate laste arv võib olla väiksem, **panustab 101 miljonile lapsele**⁹³. Mõlema organisatsiooni hinnangul elab üle 95% neist lastest arengumaades. Nagu nii mõnegi teise arenguvaldkonna proovikivi puhul, on ka siin olukord kõige keerulisem Sahara-taguses Aafrikas – seal elab ligi 20% kogu maailma algkooliealistest lastest, kuid ligi pooled nendest, kes koolis ei käi. Sahara-taguse Aafrika olukorra teeb kurvemaks ka see, et seal elab suurim hulk neid lapsi, kes mitte kunagi kooli ei pääse (2/3 sealsetest „koolivälistest” lastest). Mujal regioonides on tunduvalt suurem nende laste arv, kes on kas koolis käinud ja siis välja kukkunud või kes jõuavad kooli mõni aasta hiljem⁹⁴. 55% maailma algkooliealistest lastest, kes koolis ei käi, on tüdrukud. Kõige suuremad lõhed poiste ja tüdrukute algharidusvõimaluste vahel on Lääne- ja Kesk-Aafrikas, Lähis-Idas, Põhja-Aafrikas ja Lõuna-Aasias⁹⁵.

Kui arenenud riikides käib 92% **keskkooliealistest lastest keskkoolis**, siis Sahara-taguses Aafrikas on see määr vaid 25% (sealhulgas näiteks Burkina Fasos, Madagaskaril ja Mosambiigis vähem kui 20%, samas Mauritiusel ja Seišellidel

üle 80%). Kui Lääne-Euroopas omandab 70% noortest **kõrgharidust**, siis Ladina-Ameerikas näiteks 32% ja Sahara-taguses Aafrikas 5%.⁹⁶

Haridusele juurdepääsu puudumist ilmestab ka asjaolu, et **maailmas on enam kui 770 miljonit kirjaoskamatut täiskasvanut, neist 2/3 naised**. Rohkem kui pooled kirjaoskamatud elavad vaid neljas riigis (India, Hiinas, Bangladeshis, Pakistanis) ja 19 riigis on kirjaoskajate täiskasvanute määr väiksem kui 55% – Afganistanis, Bangladeshis, Beninis, Bhutanis, Burkina Fasos, Kesk-Aafrika Vabariigis, Tšaadis, Elevandiluurannikul, Etiopias, Guineas, Malis, Marokos, Mosambiigis, Nigeris, Pakistanis, Senegalis, Sierra Leones ja Togos.⁹⁷

Meil, kirjaoskajatel on keeruline aduda, mida oskamatus lugeda ja kirjutada tegelikult tähendab. „Asjaosaliste” endi selgitus aitab seda natukenegi mõista. Rühm India naiti kirjeldab kirjaoskuse tähtsust näiteks nõnda: „*Kirjaoskus võimaldab meil olla intelligentsem, täita ankeete, lugeda vanemate saadetud kirju pärast seda, kui abielludes kodust lahkume, külast lahkuda (me ei saa bussi sihtkohta lugeda!), leida endale hea mees, leida riigitöö.*”

Allikas: Green, D. 2008. *From Poverty to Power*, Oxfam International

Koolist väljajäämise asjaolud muidugi varieeruvad, kuid väga suur osa neist, kes mitte kunagi kooli ei pääse, pääsevad sinna suure hilineemisega või kel kool kiiresti pooleli jätta tuleb, **on vaesemate riikide vaesemate ja tõrjutumate** perede lapsed. Tihti pole nende vanemad samuti koolis käinud. Sageli ei jõua lapsed kooli, sest nad on liiga **haiged või näljased** (vt ka ptk 1.3.2 ja 1.3.4). Samuti võib koolist väljajäämise põhjuseks olla see, et **koolituskulud ületavad perekonna võimalusi**. Paljudes arengumaades tuleb algkooli eest õppemaksu tasuda ja isegi kui maksu pole, tuleb koolikäimisega seoses ikkagi kanda kulusid (raamatud, pliitsid, koolivorm), mis käivad nendele peredele, kus peab välja tulema näiteks vähem kui 1–2 USA dollariga päevas, üle jõu. Laste koolitamine tähendab ka **hetkesisse-tulekute vähenemist** – lapsed on ju abikäteks põllumaal ja saavad mujal tööl käies aidata perekonnal vee peal püsida. Perekonnal, kes ei saa pereliikmetele isegi päevast riisiportsjonit lubada, on keeruline mõelda lapse koolitamisest tulenevatele hilisematele tuludele. Kui väga vaeste perede lapsed jõuavadki kooli, on alati oht, et neil tuleb haridustee pooleli jätta, kui näiteks pöud saagi ära võtab või kui üks vanematest sureb või töövõimetuks jääb.

Esmajärjekorras jäävad koolist kõrvale tüdrukud, sest kui perel on ressursse vaid mõne lapse koolitamiseks, eelistatakse paljudes paikades poegi. Sageli ei nähta tüdrukute koolitamisel mõtet, kuna arvatakse, et pojad hoiavad peret hiljem üleval, kuid tütreid lähevad ära teise pere juurde, ning et tüdrukud on määratud koduperenaisteks ja seda saab õppida kodus vanemaid abistades.

Tüdrukud jäävad ka esimesena koju, kui peres keegi haigeks jääb ja hoolt vajab. Juhtub ka seda, et tüdrukutel ei lasta kooli minna näiteks turvalisuse kaalutlusel, eriti kui lapsed peavad kooli jõudmiseks kümme kilomeetrit kõndima või kui koolis pole tualette (vt ka ptk 1.3.1).

Maapiirkondades pole harvad ka juhud, kus laps (ükskõik kas siis poiss või tüdruk) ei saa haridust omandada, sest **pole lihtsalt ühtegi kooli, kuhu minna**. Paljudel lastel jääb kooliskäimine vaid unistuseks sellepärast, et nende kodukandis möllab **konflikt**, ja/või seepärast, et nad on **puudega**. Paljud lapsed jäävad koolist välja seetõttu, et nad pärinevad **etnilisest rühmast, mis on ühiskonnas tõrjutud**, ja räägivad keelt, milles õppetööd ei toimu.

„Ma käisin siin Tudun Koses algkoolis, aga nüüd olen liiga vana, et sinna minna, ja meil pole piisavalt raha, et saata mind keskkooli, mis asub kaugel. Ja nad valmistavad mind peatseks abieluks ette.”

12-aastane Sakina, Nigeeria. Sakina elab Nigeeria kauges loodeosas, kus mõnes paigas käib koolis vaid üks tüdruk kolmest ja väga paljud tüdrukud langevad koolist välja sügava vaesuse ja kultuuriliste uskumuste pärast.

„Kui olin kuuene, pidin kooli pooleli jätma ja selle asemel riidepoes töötama, et aidata pere toidu eest maksta. Ma tundsin, et jään millestki ilma, kui nägin teisi lapsi kooli minemas.” 8-aastane Raheem, India. Raheem pääses kooli tagasi tänu projektile, mis aitab töötavatel lastel haridusteed jätkata. Nüüd käib ta hommikuti koolis ja pärastlõunati tööl. *„Raske on kogu pärastlõuna töötada ja tihti väsin ma ära, aga ma teenin päevas 5–10 ruupiat [u 1,20–2,40 krooni], mis on mu perele abiks. Mõnikord, kui mul mõni ruupia üle jääb, mängin mängusaalis videomänge.”*

„Kui ma olin kuuene, käisin koolis ja õppisin ilma vigadeta ühest sajani lugema, aga mu perel polnud piisavalt raha, et lasta mul koolis edasi käia. Mul on paha tunne koju jääda, kui kõik mu sõbrad kooli lähevad.”

Umbes 9-aastane Nabirye, Uganda. Nabirye sündis pimedana.

„Kuigi see laager ei ole küla moodi, anname oma parima, et siin oleks hea elada. Hommikuti aitan emal tortiljat teha ja siis lähen isaga loomi valvama. Parim asi on see, et pärastlõunati käin ma koolis. Pikka aega polnud siin üldse kooli, aga nüüd saan seal iga päev käia. See on mulle väga tähtis, sest ma tahan suurena arstiks saada, et saaksin kodukohas inimeste eest hoolitseda.”

Pedro, Guatemala. Pedro elab Guatemalas El Triunfo põgenikelaagris. Ta on seal sündinud, sest tema vanemad pidid oma koduküllast sõja eest pakku minema.

Allikas: Ülemaailmne hariduskampaania (Global Campaign for Education), www.campaignforeducation.org

Kesk-Indias on aastalõpu põllutöödest soja-ubade koristus üks kõige olulisemaid tegemisi. Kuna hooaja tööna makstakse selle eest kohalikus mõttes hästi, on ka paljudel koolilastel kiusatus pea terve oktoober koolis vahele jätta ja raha teenida. Sellele pildile on mahtunud kohaliku külakooli kõige usinamad õpilased, kes ajutisele hõlptulule eelistavad hariduse omandamist.
Bamhani, Kesk-India, 2007. a. Foto Arvo Anton

Kooli astumine, seal püsimine ja järjepidevalt kohal käimine on vaid üks osa väljakutsest. Teine, tähtsamgi osa on see, **kuidas lapsed saaksid omandada kvaliteetse hariduse**, ning eespool kirjeldatud tegurid mõjutavad ka hariduse kvaliteeti. Näiteks on alatoidetud või haigel lapsel keeruline keskenduda ja koolitundidest maksimumi võtta, samuti ka lapsel, kes võetakse iga natukese aja tagant koolist ära, sest perel on viljasaak jälle aia taha läinud või keegi on haigeks jäänud ja kooliskäimiseks kõrvale pandud raha on hädasti vaja ravikulude katteks. Muidugi tuleb mängu ka üldine **koolisüsteemi kvaliteet**. Arengumaade vaeseimates kantides juhtub ka nii, et pere kraabib küll viimase rahanatukese kokku, kuid koolis, kuhu nad lapse saata saaksid, pole ei **materjale, tahvlit ega kriiti, ei laudu ega elektrit, ei seinu ega katust**. Või mõnda neist. Või on **õppekava** täiesti ebaadekvaatne.

Sageli on **klassid ülerahvastatud ja õpetajaid liiga vähe**. Näiteks Afganistanis, Tšaadis, Mosambiigis ja Rwandas on algkoolides umbkaudu 60 õpilase kohta üks õpetaja ja on välja arvatud, et Aafrika vajab kõikide laste algkooli saatmiseks 1,6 miljonit lisaõpetajat⁹⁸. Mõnikord on **õpetajad** teoreetiliselt olemas, aga nad **pole kohal**, sest peres on keegi haige või on vaja mujal tööd teha, et kuidagimoodi ära elada. Kui õpetajad ongi kohal, ei tähenda see laste jaoks tingimata huvitavaid, inspireerivaid ja vajalikke koolitunde, sest sageli pole õpetajatel asjakohast väljaõpet ega materjale ning madalate palkade, kehvade töötingimuste, ülerahvastatud klasside ja piiratud arenguvõimaluste tõttu napib ka motivatsiooni. Nii juhtub ka seda, et **lapsed käivad küll algkoolist läbi, kuid ei õpi selle käigus ei lugema ega arvutama**. Sageli on eelloetletud probleemid omakorda põhjuseks, miks lapsi kooli ei saadetagi või miks nad sealt liiga vara välja langevad.

Kvaliteetsele haridusele on kõige raskem juurde pääseda vaeseimatel inimestel, samas on just **haridus võimas vaesuse vastu võitlemise vahend**. Iseenesest ei taga haridus (kvaliteetne või mitte) muidugi midagi, kuid see parandab inimeste väljavaateid – see annab võimaluse lugeda ja teha teadlikke valikuid, edendab inimeste sotsiaalseid oskusi, aitab maailmast aru saada ja väidelda.

Muu hulgas annab haridus inimestele hea töö leidmiseks ja **sissetuleku suurendamiseks vajalikke teadmisi ja oskusi**. Näiteks on välja arvatud, et vaid üks aasta algharidust suurendab poiste hilisemat palka 5–15% võrra ja tüdrukute oma veelgi rohkem ning et iga keskkooliaasta suurendab inimese hilisemaid sissetulekuid umbkaudu 15–25% võrra⁹⁹. Samal ajal aitavad oskuslikud töötajad tervel riigil jõukamaks saada – on ju nemad need, kes arendavad ja rakendavad uusi tehnoloogiaid ja ideesid ning teavad, kuidas produktiivsust suurendada.

Haritud inimesel on ka rohkem **teadmisi selle kohta, kuidas vastu panna sellistele heaolu kasvu pidurdajatele nagu põdur tervis ja haigused** (vt ka ptk 1.3.2). Mõnikord saavad lapsed kooli kaudu vajalikke vaktsiine ja toit-aineid. Samuti saavad nad teada, mida mingi haigus endast kujutab, kuidas see levib ja kuidas ennast kaitsta. Haridus suurendab ka laste võimalusi edaspidi vajalikule infole juurde pääseda ja tugevdab nende võimet seda töödelda, et oma käitumist vajalikul viisil muuta. Näiteks on hinnatud, et kui iga poiss ja tüdruk lõpetaks algkooli, välditaks kümnendi jooksul vähemalt 7 miljonit uut HIV/AIDSi juhtu¹⁰⁰.

Koolis õpivad lapsed ka oma õiguste, riigi, kultuuri ja maailma kohta. Kvaliteetne haridus annab neile enesekindlust ja muid vahendeid, et nõuda taga oma õigusi, hinnata riigi poliitikat ja osaleda otsustusprotsessides, mis nende elu mõjutavad. Näiteks kui vaesed ja marginaliseeritud rühmad saavad haridust, osalevad nad suure tõenäosusega sagedamini hariduse, tervishoiuteenuste või veeressursside küsimusi haldavate kohalike organite tegevuses¹⁰¹. Seega, ehkki haridus ei taga iseenesest midagi, nagu juba ennist mainitud, võib see **soodustada demokraatia arengut** ja aidata riikidel erinevaid vajadusi paremini katta. Kui võtta arvesse ka seda, et tänased lapsed on homsed õpetajad, tervishoiutöötajad, äriained-ärimehed ja poliitikud, on haridusel riikide pikaajalises arengus vaieldamatult võtmeroll.

„... arengu jaoks pole tõhusamat vahendit kui tüdrukute haridus.”

Kofi Annan

Kui ilmselgelt on eesmärk võimaldada kvaliteetne haridus kõigile, siis ajal, mil nii paljudes maailma paikades on naiste võimalused võrreldes meeste omadega endistviisi kõvasti piiratumad, on **tõhusaim vaesuse vähendamise viis investeerida just tüdrukute haridusse**. Haridus tõstab tüdrukute enesekindlust ja võimaldab neil võidelda soolise ebavõrdsusega, seda nii perekonnas kui ka ühiskonnas laiemalt. Tüdrukute harimine parandab nende endi ja nende perede elukvaliteeti, seda tänu nii parematele tuluteenimisvõimalustele kui

ka teadlikumatele valikutele. Seejuures ulatuvad „võidud” lõppkokkuvõttes perest kaugemalegi.

Kui tüdrukud saavad minna kooli ja jääda sinna pikemaks ajaks, on neil parem võimalus kasvada üles terve ja toidetuna ning olla tulevikus oma otsuste perenaine ja teenida ise elatist. See mõjutab muu hulgas järeltulevate põlvete väljavaateid. Haritud tüdrukud lükkavad suure tõenäosusega edasi abiellumist ning saavad lapsi hiljem ja vähem, mis vähendab näiteks raseduse ja sünnitusega seotud komplikatsioonide ohtu ja kergendab rahvastiku kasvu koormat. Samuti jäävad haritud emade lapsed suurema tõenäosusega ellu ja kasvavad üles tervemana ja haritumana. Näiteks leiti 63 arenguriigi laste vaegtootumise uurimisele suunatud projektis, et tüdrukute harimine oli vaieldamatult kõige tähtsam põhjus, miks laste alatoitumus neis riikides ajavahemikul 1970–1995 15,5% ulatuses langes. Samuti on välja arvatud, et vähemalt viis aastat algharidust saanud emade lapsed elavad 40% suurema tõenäosusega vanemaks kui viis aastat kui hariduseta emade lapsed ning et haritud emad panevad kaks korda suurema tõenäosusega oma lapsed kooli, võrreldes emadega, kel pole mitte mingisugust haridust¹⁰².

Niisiis, arengukoostöös osalejate üks tõsiseid proovikivisid on **võimaldada igale lapsele juurdepääs kvaliteetsele haridusele**, et parandada inimeste heaolu, ning samas **vähendada äärmist vaesust ja muid takistusi**, mis laste õigust haridusele piiravad. Muu hulgas tuleb leida viise, mis lihtsustaksid vaesimate perede otsust saata lapsed kooli (väikesed stipendiumid või tasuta koolilõunad võivad näiteks imesid teha); veenda kogukondi tüdrukute harimise mõttekuses ja leida võimalusi tüdrukute kooliskäimine turvalisemaks muuta; katta puuetega laste vajadused; parandada väikelaste tervishoidu, et haigused ja alatoitumus ei rikuks nende võimalust koolis midagi kasulikku omandada; tegutseda selle nimel, et riigid suunaksid arengumaade haridussüsteemide toetamise piisavaid ressursse nii, et nood ei teeniks vaid rikkamate ühiskonnakihtide huvisid. Ka vaesemate piirkondade koolides peavad olema haritud ja motiveeritud õpetajad, vajalikud vahendid ja piisavad õpetamis- ja õppimistingimused ning ühelegi lapsele ei tohi kooliüksed suletuks jääda seetõttu, et vanematelt nõutakse üle jõu käivate koolimaksude tasumist.

Vaata ka:

- www.unicef.org (ÜRO Lastefond)
- www.unesco.org/education (UNESCO haridusteemaline veebileht)
- www.ungei.org (ÜRO tüdrukute hariduse algatus)
- www.campaignforeducation.org (Ülemaailmne hariduskampaania)
- www.camfed.org (Sahara-taguse Aafrika tüdrukute haridusele keskenduv vabaühendus)

1.3.4 Toit ja põllumajandus

Tänapäeval on meie ümber toitu enam kui küllalt. Paljud meist võitlevad sagedase kiusatusega süüa täis kõhu peale veel ühte, teist ja kolmandat ning tuleb ette ka toidu äraviskamist. See pole mingi uudis. Küll aga on ilmselt uudis see, et samal ajal **kannatab maailmas umbes miljard inimest nälga**. Teisisõnu, umbkaudu iga kuues inimene ei saa tänasel päeval (!) piisavalt toitu, et olla terve ja elada aktiivset elu! **Peaaegu kõik** ehk ligi 99% alatoidetud inimestest elavad FAO andmete kohaselt **arengumaades**, neist 642 miljonit Aasias ja Vaikse ookeani piirkonnas, 265 miljonit Sahara-taguses Aafrikas, 53 miljonit Ladina-Ameerikas ja Kariibi mere regioonis ning 42 miljonit Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas.¹⁰³

Halva uudise teeb veelgi halvemaks see, et kui 1980ndatel ja 1990ndate esimesel poolel oli pidevalt **tühja kõhuga elavate inimeste arv** vähenemas, siis **viimasel kümnendil** on see olnud **tõusuteel**. Kui 1970. aastal oli näljas kuskil 959 miljonit inimest ja 1997. aastal 791 miljonit, siis 2007. aastaks tõusis see arv uuesti üle 800 miljoni, 2008. aastal uuesti üle 900 miljoni ning 2009. aastal elab maailmas näljaseid rohkem kui ei kunagi varem. Samas on tänapäeval olemas piisavalt toitu, et ära toita kogu maailma rahvas.¹⁰⁴

Toiduainete kättesaadavuse piiratud ja **nälga põhjustavad paljud faktorid**, näiteks põuad, üleujutused, keskkonna ülekoormamine, konfliktid, rahvastiku kasv, halb tervis, hariduse puudus, sotsiaalne ebavõrdsus, puudulikud põllumajandusinvesteeringud, ebasobiv poliitika, halb valitsemine, korruptsioon, vahendite ebavõrdne jaotus, globaalse majanduse kõikumine, maailma kaubandusreeglid, ületarbimine, raiskamine ning liigne (liha-) nõudlus muudes paikades (peale Ameerika Ühendriikide ja Euroopa ka näiteks jõukamaks muutunud Hiinas). Eri juhtudel on konkreetsed põhjused erinevad. Tihtipeale on tegu keerulise kombinatsiooniga eespool osutatud teguritest ja üldjuhul seondub see omakorda märksõnaga „**vaesus**”. Inimesed on liialt vaesed, et endale piisavalt toitu soetada ja omada puhvrit loodusest ja/või inimtegevusest tulenevate ootamatustega kohanemiseks (vt ka põllumajanduse osa allpool ja kõiki teisi peatüki 1.3 alapeatükke).

Viimastel aastatel aset leidnud alatoidetud inimeste arvu suurenemine on peamiselt seotud **toiduainete hindade järsu tõusuga kogu maailmas**, mis algas 2006. aastal ja kulmineerus 2008. aasta keskpaigas, kui toiduainete hinnad saavutasid viimase 30 aasta jooksul rahvusvahelistel turgudel kõrgeima taseme. Peamiste toidukaupade maailmaturu hinnad tõusid 2006. ja 2008. aasta vahel 60% ja teravilja hind kahekordistus¹⁰⁵. Hindade järsu tõusu põhjustas mitme asjaolu kokkulangemine, sealhulgas 2005.–2007. aasta põuad ja üleujutused paljudes suuremates teravilja tootvates maades, naftahinna tõus ja arenenud riikide suurenenud nõudlus biokütuste järele. Vaesimatele inimestele, kes niigi üle poole või lausa kogu oma sissetulekust toidule kulutavad, on toiduhindade tõus olnud

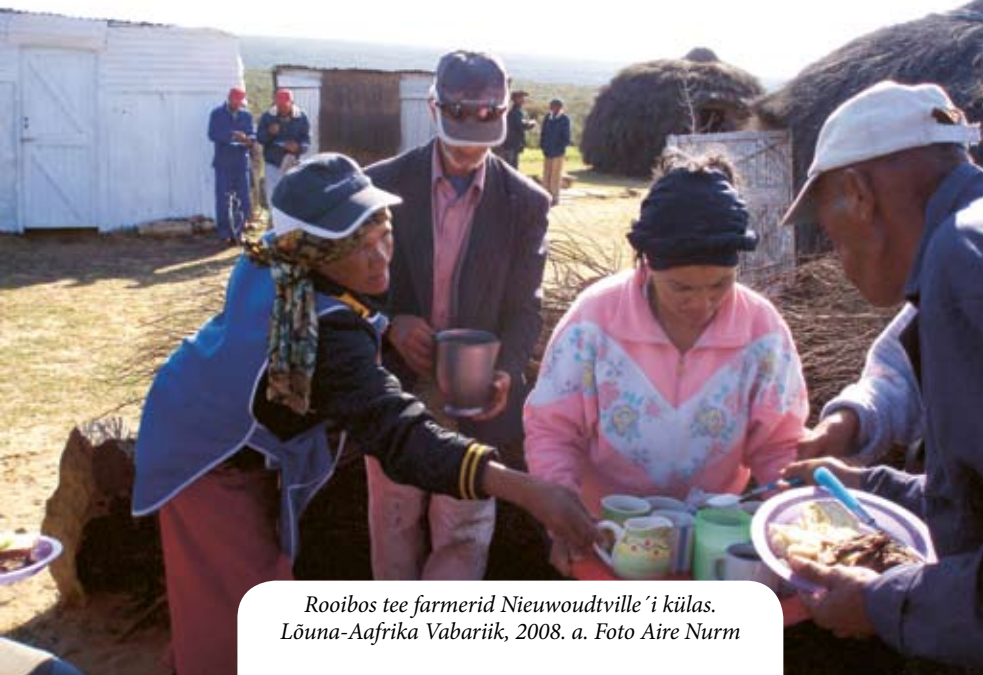
löök allapoole võõd. Juba eelnevalt alatoitumuse all kannatanute olukord muutus veelgi keerulisemaks ning kümnete ja kümnete miljonite inimeste, kes varem kuidagimoodi kõhu täis said, igapäevast elu hakkas iseloomustama nälg. Nüüdseks on toiduainete maailmaturu hinnad küll langenud, kuid paljudes paikades jäänud kohalikul tasandil ikkagi väga kõrgeks¹⁰⁶, kusjuures globaalse finantskriisiga kaasnenud keeruline majandusolukord pingestab olukorda veelgi.

„Siin on perekondi, kes ei söö või ei joo kolm päeva järjest.

Inimesed surevad nälga... Ayagan oli hea mees. Ta ei suutnud oma perele toitu pakkuda; tema lapsed nutsid ja siis ta lasi ennast maha.”

Vanem mees Usbekistanist¹⁰⁷

Nälg on täieliku vaesuse sümptom. Samas see ka **süvendab vaesust ja pidurdab arengut**. Nälg ja puuduliku toitumisega kaasnev **vajalike toitainete puudus** (näiteks valgud ja mikrotoitained, nagu jood, raud, A-vitamiin ja tsink; kusjuures mikrotoitainete puuduse all kannatavad ka inimesed, kes pole otseselt näljas, ja nii on neid kokku rohkemgi kui miljard) on **maailmas suurim oht tervisele**, suurem kui HIV, malaaria ja tuberkuloos kokku¹⁰⁸. See pärsib inimeste füüsilist ja vaimset arengut ning muudab nad vastuvõtlikumaks muudele haigustele. Eriti ohtlik on see rasedate ja imetavate emade puhul, sest nende alatoitumine ohustab peale nende endi tervise ka laste oma. Naistel, kes on või on olnud alatoidetud, on suuremad riskid rasedus- ja sünnituskomplikatsioonide

*Rooibos tee farmerid Nieuwoudtville 'i külas.
Lõuna-Aafrika Vabariik, 2008. a. Foto Aire Nurm*

tekkeks (näiteks rauapuudusest tingitud aneemiaga seotud verejooksud) ning nad võivad kõrge tõenäosusega ilmale tuua surnud, alakaalulise või puudega lapse (näiteks ajukahjustused rasedusaegse joodipuuduse tõttu). Suures ohus on ka väikelapsed, sest puuduliku toitumise tõttu võivad neil tekkida pöördumatud kahjustused (näiteks A-vitamiini puudus võib põhjustada pimedust) ja nad võivad põdeda raskemalt tavalisi lastehaigusi (A-vitamiini puudus näiteks nõrgestab ka laste immuunsüsteemi). Kõik see suurendab inimeste enneaegse surma riski ja nii **surebki iga päev nälga ja näljaga seotud põhjustel 25 000 inimest**, umbkaudu 14 000 neist lapsed¹⁰⁹.

„Muidugi olen ma õnnelik, kui ma söön. Kui olen näljane, siis mu kõht valutab ja mul pole mängutuju, mitte millekski pole tujul.“

Nii räägib 8-aastane Jose Luis Hernandez El Salvadorist. Hommikuti sööb ta väikese kausi riisi ja seejärel läheb tööle kohviubasid korjama. Pärastlõunati käib ta koolis ja seal muutub tema päev rõõmsamaks, sest WFP vahendusel saab ta riisist, ubadest ja tortiljadest koosneva eine. Koolisööök ongi tema ainuke korralik söögikord päevas.

Allikas: **Bread for the World Institute**¹¹⁰

Varajane surm on vaid üks osa näljatraagikast, sest **puuduliku toitumise tõttu kannatavatel inimestel on keeruline väarikat elu elada** – kaasnevad haigused, nii füüsilised kui ka vaimsed, näljatunne, loidus ja muidu kehv enesetunne, pidev mure järgmise söögikorra pärast. See **raskendab ka õppimist ja langetab töövõimet**, vähendades seega praeguseid sissetulekuid ja/või hilisema tuluteenimise võimalusi. Niiviisi raskendab nälg vaesusest väljarabelemist või muudab inimesed veelgi vaesemaks ning määrab vaesusesse ka järeltulevad põlved. See mõju ei jää pelgalt üksikisikute ja perekondade tasemele, vaid on kaotsi läinud produktiivsuse (nii otsese kui ka kaudse) ja suurenenud tervishoiukulude tõttu ka tohutu **majanduskoorem arengumaadele**. Teatavad riigid kaotavad rahva alatoitumise tõttu ligi 2–3% RKPst ja kokkuvõttes läheb see arengumaadele maksuma miljardeid USA dollareid aastas¹¹¹. Peale selle tekitab nälg lootusetust ja viha, mis võib viia riikide stabiilsust ohustava vägivalla ja konfliktideni.

Nälja leevendamiseks annavad paljud abiorganisatsioonid **toiduabi**. Eelkõige tähendab see humanitaarabi korras toidu kohaletoomist või toidu ostmiseks rahaliste vahendite eraldamist kriisiolukordades, aga ka veidi pikaajalisemat, mitte otseselt kriisidega seotud toidutuge haavatavamatele rühmadele. Kiire reageerimine ja hetkeolukorra leevendamine on inimkannatuste vähendamiseks vajalik, kuid **pikemas perspektiivis peab näljaga võitlemine käima ja käibki**

käsikäes vaesuse kaotamise ponnistustega. Lõppkokkuvõttes peavad inimesed olema ise suutelised toitu hankima, et elada täisväärtuslikku, aktiivset ja produktiivset elu. Selleks tuleb aga tegeleda faktoritega, mis nälgja põhjustavad.

„Uringud üle kogu maailma näitavad, et kõige nälgisemad inimesed on need, kes toitu toodavad – farmerid.”

Vandana Shiva, tunnustatud keskkonnakaitseja Indiast¹¹²

Ligi 75% **näljastest inimestest elab maapiirkondades**, eelkõige Aafrika ja Aasia küldades (ülejäanud neljandik elab arengumaade suurlinnade slummides, vt ka ptk 1.3.5)¹¹³. Enamikul elatis sõltub põllumajandusest. Paljud neist on **väikefarmerid, kes toodavad toitu vaid oma pere tarbeks**. Kui saak läheb luhta, ei jõua lauale ka toit, ning kui saak on korralik, siis võivad varud ikkagi enne järgmist saagikoristust otsa lõppeda või kehvade hoiustamistingimuste tõttu hukka minna. Paljud neist on **väikefarmerid, kes püüavad toitu toota ka müügiks**, kuid on tihtipeale sunnitud müüma saagi kohe pärast koristust, kui hinnad on kõige madalamad, et maksta tagasi võlad või seetõttu, et saaki pole kuskil hoida. Ka siis ei pruugi saadud tulust järgmise saagikorran jätkuda. Sellistel puhkudel minnakse näiteks ainukese lehma või kitse kallale, kui see veel alles on, hakatakse laenama, võetakse lapsed koolist ära, hakatakse vähem (toitainerikast sööki) sööma, vaadatakse, kas mõni linna kolunud pereliige saab toetada. Paljud neist on **palgatöölised**, kes töötavad suuremate põllupidajate heaks ja mõnikord ka väljaspool põllumajandussektorit. Tihtipeale on palgad väga madalad, töö hooajaline ja töötingimused karmid. Paljude maapiirkondade vaeste puhul kehtib **kombinatsioon kõigest eelnevast**.

Probleemid, millega põllumajandustegevuse edendamisel ja seega vaesusest ning näljast väljarabelemisel vastakuti seistakse, varieeruvad riigiti ja kogukonniti ning ulatuvad lihtsatest kohalikul tasandil lahendatavatest küsimustest riigi tasandi puudujääkide ja globaalse ebaõigluseni. Olgu siin kirjeldatud mõnd üldisemat teemat.

Raskused algavad juba **maa omandisuhetest**. Paljudel inimestel, kel oma maad pole, jääbki unistuseks äraelamiseks midagi taimset või loomset kasvatada. Paljudel teistel õnnestub maad rentida, kuid probleemiks võivad saada ebakindlad renditingimused, mis tähendavad näiteks seda, et farmereid ohustab pidev väljatõstmise oht ja/või meelevaldsed maksud. Omandisuhete puhul on keerulisim naiste olukord, sest nii mitmeski paigas on just nende omandiõigused tavade, sotsiaalsete normide ja ka seadustega piiratud. Näiteks Sahara-taguses Aafrikas toodavad naised suurema osa toidust, mis seal tarbitakse, kuid väga harva on neil maale kindel õigus¹¹⁴. Ilma selleta pole neil aga laenuatagatist ja seega juurdepääsu kapitalile, mida tootlikkuse tõstmiseks vaja läheb. Naine sõltub meesperest ja kui nemad kaovad (hukuvad või minema lähevad), kaob koos nendega ka naise juurdepääs maale ja seega elatisele. Juhtub ka nii, et inimestel (nii meestel kui mõnikord ka naistel) on maatükile

Kaksikud, Põhja-Ugandas Lukole külas, 2007. a. Foto Kullar Viimne

küll juriidiline õigus, kuid suurem ja tugevam võtab osa sellest või kogu maa lihtsalt ära. Teisisõnu on nende omand korruptsiooni ja seaduse puuduliku jõustamise tõttu ebakindel.

Maa omandisuhetes korra majja löömine ei tähenda aga seda, et tee rikkusele on tingimata valla. Paljud põllupidajad **ei suuda** toiduvarede ja sissetulekute suurendamiseks oma **produktiivsust vajalikule tasemele tõsta**. Neil võib puududa juurdepääs kapitalile, millega soetada näiteks kvaliteetsed seemned, väetis, tööriistad või muu vajalik tehnoloogia. Või puuduvad neil vajalikud oskused ja teadmised, sealhulgas näiteks selle kohta, et mõistlikum oleks kasvatada midagi muud, või selle kohta, kuidas pinnast mitte üle koormata või kuidas toime tulla karmide loodustingimustega. Loodus mängib oma rolli ka üha ettearvamatumate vihmaperioodide ja põudadega ning järjest intensiivsemate äärmuslike ilmastikutingimustega (vt ka ptk 1.3.6). Produktiivsuse mõjutavad muu hulgas ka konfliktid ja puudulik infrastruktuur (näiteks elektri- ja niisutussüsteemid) ning tervisehädad (vt ptk 1.3.2) ja seesama nälg, mis muudavad inimese jõuetuks ja töövõimetuks.

Nendel, kes kõigele vaatamata suudavad tootlikkust tõsta ja kes tahaksid oma kaupa ka müüa, võivad tekkida **probleemid turustamisega**. Neil võivad puududa nii vajalikud teadmised (sealhulgas turuhindade kohta) kui ka võimalused – näiteks kui pole transporti või teid, mille kaudu kaupa suuremasse asulasse või linna sõidutada. Samuti tekitab raskusi asjaolu, et nagu meilgi, on ka arengumaades järjest suurem turuosa supermarketite käes ja neil on omad tarneahelad, kuhu on keeruline oma kaupa müüa (muu hulgas kvaliteedi- ja kvantiteedinõuete tõttu). Kohalikul tootjal tuleb võistelda ka imporditud kaubaga, sest harvad ei

Sambia väikefarmerite väikesed-suured vajadused

Robson Mauzeni (62) ja tema naine Martha (59) on Sambia farmerid. Kõik, mis nad kasvatavad, on ainuke toit nii neile endile, nende puudega pojale kui ka kahele lapselapsele. Nii Robson kui ka Martha on HIV-positiivsed ja mõni aasta tagasi halvenes nende tervis nii, et nad ei suutnud enam põllul (kus kõik tuleb teha käsitsi) töötada. 2005. aastal õnnestus neil alustada retroviirusevastast ravi ja nende tervis paranes tunduvalt.

Olukord läks paremaks, aga raskused ei kadunud kuhugi. Mauzenid kasvatavad maisi, kuid selleks, et ravimid toimet avaldaks, peab toidulaud rikkalikum olema. Nad otsustasid hakata kasvatama ka tomatit, kõrvitsat ja brokolit, seda nii enda tarbeks kui ka kohalikul turul müümiseks. 6 USA dollari suuruse väikelaenu abil ostsid nad selleks seemneid. Nad loodavad veel natuke laenu saada, et rentida pump, millega saaks lähedal asuvast veekogust põlde niisutada. Seni kannavad nad vett ämbritega ja loodavad, et tervis peab vastu.

See lugu illustreerib seda, et maapiirkondade vaeste elu parandamine nõuab edasiminekut mitmes vallas. Mauzenide puhul tähendab see näiteks ravi- meid ja muid tervishoiuteenuseid, seemneid, väikest laenu niisutussüsteemi tarbeks, väikest sissetulekut toidu ostmiseks, mida nad ise kasvatada ei saa, ja kooli lapselastele.

Allikas: Bread for the World Institute¹¹⁵

ole juhud, kus supermarketid, toitlustusasutused või hotellid toovad toiduaineid sisse mujalt, selle asemel et neid kohapealt osta. Seda enam, et imporditud kaup võib jõukate regioonide (sealhulgas Euroopa Liidu) poolt oma tootjatele antud ekspordi- ja muude toetuste tõttu olla odavam kui kohapeal toodetu. Kui kohalik väikefarmer aga suudabki mõnesse tarneahelasse sisse murda, võib jällegi juhtuda see, et tema kaasarääkimisvõimu puudumise tõttu (liiga väikesed kogused, oma transpordi ja hoiustamistingimuste puudumine, info- puudus) makstakse talle nii vähe, et lõppkokkuvõttes tuleb omaenda kaubale peale maksta. Rahvusvahelisele turule pääsemine on juba veelgi keerulisem. Lõppkokkuvõttes vähendab turule saamise keerukus ka tootlikkust, sest kaob stiimul panustada oma aega, energiat ja vahendeid.

Kõik ei sõltu seega vaid farmerist endast ja olukorda on raskendanud asjaolu, et ehkki maapiirkondades elab suurem osa maailma vaesematest inimestest ja põllumajandus on nende elatiseks, hakkas alates 1980ndatest vähenema nii doonorite kui ka arengumaade valitsuste huvi põllumajandussektori vastu. See tähendab aga seda, et paljude **arengumaade põllumajandus-** **sektor** on viimastel aastakümnetel olnud **krooniliselt alarahastatud**. Näiteks

riikides, kus märkimisväärne osa majanduskasvust pärineb põllumajandusest ja kus vaesed elavad valdavalt maapiirkondades ning mida Maailmapank nimetab vastavalt põllumajandusel põhinevateks riikideks (enamik neist asub Sahara-taguses Aafrikas), vähenes põllumajanduse osa riigieelarvest niigi väheselt 7%-lt 1980. aastal vaid 4%-le 2004. aastal¹¹⁶. Samal ajal töötab umbkaudu 65% nende riikide rahvast põllumajandussektoris! Kui 1979. aastal suunati 18% kogu ametlikust arenguabist põllumajanduse edendamisse, siis 2004. aastaks vähenes see määr püsivalt ja järjekindlalt vaid 3,5%-le¹¹⁷.

Paaril viimasel aastal on toiduainete hindade tõusu ja näljaste arvu kiire kasvu valguses **arengukoostöö osaliste huvi põllumajandussektori vastu taas tõusma hakanud**. Nüüd tuleb jälgida, et huvi uuesti ei kaoks ja et see ka tegelikeks vahenditeks ning tegudeks muunduks. On ju põllumajandusest tulenev RKP kasv vaesuse vähendamisel vähemalt kaks korda tõhusam kui teiste sektorite ajendatav kasv, nagu on öelnud Maailmapank¹¹⁸. Põllumajanduse edendamine aitab vaesust ja seega nälga vähendada nii otseselt kui ka kaudselt. Ühelt poolt suurendab kohaliku põllumajanduse edendamine selles vallas aktiivselt tegutsevate inimeste sissetulekuid. Teisalt loob see juurde töökohti ja vähendab toiduainete hindu ning jõukamad põllupidajad ja nende juures töötavad inimesed suurendavad omakorda nõudlust teiste toodete ja teenuste järele. Nii elavnevad ka muud sektorid ja pikemas perspektiivis põllumajanduse osakaal väheneb. Edasiminekid põllumajanduses on seega pikaajalise kasvu esimesed sammud, mis on lõppkokkuvõttes kasulikud kõigile. Seda loomulikult juhul, kui investeringuid juhitakse nii, et silmas peetakse ka kõige vaesemate huvisid.

Vaata ka:

www.wfp.org (Maailma Toiduprogramm)

www.fao.org (Maailma Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon)

www.ifad.org (Rahvusvaheline Põllumajandusarengu Fond)

www.worldbank.org/ard (Maailmapanga põllumajanduse ja maaelu arengu teemaline veebileht)

www.actionagainsthunger.org (Rahvusvaheline võrgustik Action Against Hunger)

www.hungerfreepplanet.org (ActionAidi näljateemaline kampaania)

1.3.5 Linnastumine ja slummid

Veel mõni aasta tagasi elas suurem osa maailma elanikkonnast maapiirkondades, kuid enam mitte – **2008. aastast alates elab üle poole maailma rahvastikust ehk enam kui 3,3 miljardit inimest linnades**¹¹⁹, kusjuures nii kõnealune number kui ka linnaelanike arv võrreldes maapiirkondade inimeste arvuga on kiiresti kasvamas. Suurema osa viimase 30 aasta jooksul aset leidnud linnade kasvust

ja järgmiste kümnendite kasvust võib omistada arengumaadele, kus inimesed on paremaid võimalusi otsides massiliselt maalt linna rändamas ja linnad laienevad ka loomulikult teel ehk positiivse iibe kaudu. Eriti jõudsalt on paisumas Aafrika ja Aasia linnad ning on ennustatud, et aastaks 2030 nende linnade elanike arv kahekordistub¹²⁰. Välja on arvatud ka see, et praeguste suundumuste jätkudes elab 2050. aastaks arengumaades linnades rohkem kui pool rahvast ehk 5,3 miljardit inimest¹²¹.

Igal inimesel on linna kolimiseks oma põhjus, kuid sageli ajendab seda otsust lootus parema elu peale saada. Linnades on tõepoolest rohkem võimalusi ja järjest rohkem ka rikkust, kuid ega sealgi pole imerohtu vaesuse vastu. Kiiresti paisuvad arengumaade linnad ei suuda kõigile elanikele vajalikke elamistingimusi, põhiteenuseid ja tööd tagada ning tihti peale satuvad linnast paremat elu otsivad inimesed vaesuse küüsi. Nii on arengumaade linnaelanike arvu suurenedes järjest tõsisemaks arengukoostöö proovikiviks muutumas **linna-vaesus**, ehkki suurem osa maailma vaeseimatest inimestest elab praegu veel maapiirkondades (vt ptk 1.3.4).

Kõige selgemalt avaldub linnavaesus **slummid**es. **Arengumaades elab igast kolmest linnaelanikust üks slummitingimustes**, st kokku üle 800 miljoni inimese. Enam kui pool maailma slummirahvast elab **Aasias**, järgnevad **Saharataguna Aafrika** ja **Ladina-Ameerika**. Kui vaadelda aga slummielanike arvu osakaaluna linnaelanike arvust, on olukord kõige keerulisem Sahara-taguses Aafrikas, kus igast kümnest linnaelanikust kuus elab slummid¹²².

Mis on slumm?

See, mida slumm endast täpselt kujutab ja mida tähendab olla slummielanik, sõltub konkreetsest paigast. Slummil ei ole ühtset määratlust ja selle tähendusvarjandid erinevad nii riigiti, riigi tasandil kui ka ühe linna piires.

ÜRO inimasustuse programm UN-HABITAT on hindamise tarbeks välja töötanud määratluse, mille kohaselt on slummileibkond inimeste rühm, kes elab linnapiirkonnas ühe katuse all ja kel **puudub vähemalt üks** järgmisest: **ligipääs puhtale veele, ligipääs sanitaartingimustele, püsiv ja adekvaatne elupaik ohutus piirkonnas, piisavalt ruumi ja kindel kinnisvaraomand**.

Sellisel määratlusel põhinevad ka eespool esitatud numbrid slummielanike kohta. Numbreid vaadates tuleb aga meeles pidada, et nende taga peituvate inimeste elamistingimused on väga erinevad, sest slummielanikeks loetakse nii sellist linnas elavat perekonda, kel puudub vaid kindel kinnisvaraomand, kui ka sellist, kel pole ühtegi viiest loetletud elemendist.

Kaugeltki mitte kõik arengumaade linnade vaesed ei ela slummides ja sugugi mitte kõik slummielanikud pole vaesed. Mõne linna slummielanike olukord võib olla parem kui teise linna inimeste elu n-ö tavalistes linnaosades. Slummid võivad olla nii linnapiirkonnad, mida iseloomustab lootusetus, apaatus ja masendus, kui ka alad, kus toimub vilgas isetegevus ja kus elanikud püüavad aktiivselt eluolu täisväärtuslikumaks muuta. Samuti on igas slummis nii neid, kellel läheb paremini, kui ka neid, kellel halvemini. Teisisõnu, **slummid on mitmekesised**.

Vaatamata mitmekesisusele on **slummide ja vaesuse vahel siiski tihedad seosed**. Üldjuhul on ikkagi slummielanikud need, kes on linnades kõige ebasoodsamas olukorras, ja nende kohta käivad **inimarengunäitajad on tunduvalt halvemad** kui teiste linnaelanike puhul¹²³. Tihtipeale iseloomustab slummielanike elu näiteks kehv tervis, mis johtub muu hulgas tervishoiuteenustele juurdepääsu puudumisest, halvatest elamistingimustest, sealhulgas veepuudusest ja sanitaaringimuste puudumisest ja asjaolust, et elamispiirkonnas on ohtlikus seisus ehitised, ning sageli ka liiga lähedal asuvast tööstuspiirkonnast ja/või prügilast pärinevast õhusaastest ja reostusest. Sageli on kesised ka haridusvõimalused, kuna slummides või nende läheduses puuduvad tihtipeale koolid ja pole võimalust lapsi mujale õppima saata. Elu iseloomustab ka sissetulekute vähesus, mis on nii üht- kui ka teistpidi seotud tervise ja haridusega (vt seoste kohta peatükkidest 1.3.2 ja 1.3.3), aga ka allpool kirjeldatud ebaseaduslikkuse löksuga.

„Linnade vaesed on löksus mitteametlikus ja ebaseaduslikus maailmas – slummides, mis kaartidel ei kajastu, kus prügi ei koristata, kus makse ei maksta ja kus avalikke teenuseid ei pakuta. Ametlikult pole neid olemas.”

UN-HABITAT¹²⁴

Asjaolu, mis paljusid slumme iseloomustab, nende elanike keerulist olukorda selgitab ja eluolu paremaks muutmist takistab, on **ebaseaduslikkus ja mitteametlikkus**. Slummid ise on sageli ebaseaduslikud, nende asukohti ametlikelt linnakaartidelt ei leia, kuigi neis võib elada suurem osa linnarahvast ja need paigad võivad olla olemas olnud üle 50 aasta.

Ebaseaduslike või tunnustamata linnakodanikena **pole slummielanikele tagatud omandiõigusi**. Nad ei ole ei oma elupaiga ametlikud omanikud ega ka seaduslikud üürnikud. Eluaseme kasutamiseks ollakse sunnitud sõlmima mitteametlikke, sageli kulukaid kokkuleppeid isehakanud võimudega, mille kehtivus ei ole alati tagatud. Väljatõstmine on sagedane oht ja selle võivad teoks teha näiteks omanikud (mis siis, et mitteametlikud) ja maffiabossid, aga ka linnavalitsus. Viimased saavad oma suva järgi inimeste kodud buldooseriga maha lõhkuda ja harvad ei ole juhtumid, kus seda on tehtud kas lihtsalt slummidest lahtisaamise eesmärgil või näiteks selleks, et saada juurde maad tulusate projektide jaoks. Slummielanike jaoks tähendab see pidevat hirmu kodu kaotada, teadmatust tuleviku ees ja väiksemaid stiimuleid piirkonna eluolu parandamiseks.

Etioopia õukond kasutas siidi juba enne meie ajaarvamist, ehkki siis toodi seda luksuskaupa Hiinast. Avastanud, et siidiussidele toiduks sobiv taim kasvab ka Etioopias, alustas esimene ettevõtte mõne aasta eest siiditootmist. Addis Ababa, Etioopia, 2009. a. Foto Maari Ross

Kuna slummide elanikud üldiselt makse ei maksa ja nende elupaigad on linnavalitsuse silmis ebaseaduslikud, **on neil avalikele teenustele piiratud juurdepääs või puudub see üldse**, näiteks subsideeritud haridus- ja tervishoiuteenustele, veevärgile ja elektrivõrgule, politsei- ja õiguskaitsetele. Slummidesse need teenused tihti peale ei jõua ja ametlikku elukohta tõendavate dokumentide puudumise tõttu võib plaan teistes linnaosades näiteks arstile pääseda või laps kooli panna võimatuks osutuda. Puudulik seadusjõud ja korrakaitse tähendavad jällegi **lokkavat kuritegevust ja vägivalda**. Peamisteks kuritegevuse ohvriteks on slummielanikud ise – mõnikord ei julge nad vägivalda või varguste hirmus kooli, arstile või tööle minna, isegi kui neil muidu need võimalused oleksid. Kaitset politseilt aga üldjuhul saada ei õnnestu. Mõnikord jõuavad korrakaitsejõud küll kohale, näiteks gängidevahelisi lahinguid lõpetama või narkopetasid laiali lööma, kuid juhtub ka nii, et politseinikud peavad tervet kogukonda kurjategijateks ja teostavad inimõigusi rikkudes läbiotsimisi, vägivaldlatsevad, solvavad elanikke ning kuritarvitavad neid seksuaalselt. Slummielanikke ei pruugi seega ohustada mitte ainult kurjategijad, vaid ka politsei.

Ebaseaduslikkuse lõks muudab **keerukaks ka sissetuleku teenimise**. Ametlikku töökohta on slummid raskelt leida, sest sellises ebaseaduslikes keskkonnas seda tihti peale polegi. Linnade teistes osades muudab töö leidmise vaevarikaks muu hulgas hariduse ja õigete kontaktide puudus, aga ka võimalike tööandjate negatiivne ettekujutus slummidest elavatest inimestest. Nii on paljud üldse tööta

ja paljud töötavad madala palga eest mitteametlikus sektoris ilma igasuguste sotsiaalsete tagatisteta. Oma äri edendamist raskendab investeerimissoovi pärssiva olustiku kõrval ka finantsteenuste puudumine. Pankadel enamasti neis paigus kontoreid ei ole ja kui ongi, siis on tagatisenõuded nii kõrged, et enamik slummielanikke neid täita ei suuda. Ainsaks pääseteeks jääb võtta laenu mitteametlikelt teenusepakkujatelt, seda hinge hinda maksvate intresside ja väga lühikese tagasimaksetähtajaga.

Enamasti **ei pääse slummielanikud ligi ka poliitilistele protsessidele** ja see piirab nende võimalusi oma õiguste eest seista. Eespool kirjeldatud tegurite pundar surub nad tihtipeale **sügavale vaesusesse**. Nii mitmeski slummis leiab küll inimesi, peresid ja kogukondi, kes vaatamata ebastabiilsele, ebaseaduslikule ja ohtlikule keskkonnale oma eluolu parandada püüavad ja mõnikord ka muudatusi saavutavad, kuid vahel võtab võimust meeletuste ja jaksu ei jää muuks kui hinge sees hoidmiseks.

Slummi väljakujunemine on mitmesuguste faktorite tagajärg. Rahvastiku kasv ja ränne maalt linnadesse avaldab kahtlemata mõju, kuid see pole kõik. UN-HABITAT on näiteks otsesõnu märkinud, et slummid on läbikukunud poliitika (näiteks eluasemepoliitika), halva valitsemise, korrupsiooni, ebasobiva seadusandluse, mittetoimivate maaomandi turgude, ükskõiksete finantssüsteemide ja poliitilise tahte sügava puuduse tagajärg¹²⁵. Kõik need aspektid piiravad tohutuid võimalusi, mida linnaelu tegelikult inimarenguks pakub.

Niisamuti on ka **slummielanike heaolu parandamise lahendused laiapõhjalised** – need peavad muu hulgas käsitlema nii sisetulekute teenimise võimaluste, elamispiindade, põhiteenuste pakkumise kui ka seadusjõu küsimusi. Arengukoostöö osalised toetavad ühelt poolt slummielanike endi rohujuuretasandi püüdlusi eluolu parandada, teisalt aga abistavad neid linnavalitsuste ja riikidega läbirääkimisel, sest selleks, et slummid muutuksid lootusetuse kantide asemel kõikide võimaluste maadeks, kus inimesed saaksid ja tahaksid tulevikku investeerida, tuleb slummielanikke tunnistada seaduslike linnakodanikena, omandiõigus ja teised seadused maksma panna ning põhiteenused ja infrastruktuur kättesaadavaks teha. Teisisõnu, riigid ja kohalikud omavalitsused peavad aktiivselt käed külge lööma.

Vaata ka:

www.unhabitat.org (ÜRO inimasustuse programm)

www.sdinnet.org (Rahvusvaheline slummielanike organisatsioonide võrgustik)

www.citiesalliance.org (Vaesuse vähendamisele pühendunud ülemaailmne linnade ja nende partnerite liit)

<http://go.worldbank.org/PQE9TNVDI0> (Maailmapanga veebileht linnade arengu teemal)

*Kerala tagavetel on kalapüügil abiks kõik mis ujub.
Kerala, India, 2008. a. Foto Arvo Anton*

1.3.6 Kliimamuutused

„Pikas perspektiivis kujutavad kliimamuutused tohutut ohtu inimarengule ja mõnes paigas need juba õnnestavad rahvusvahelise üldsuse püüdeid vähendada täielikku vaesust.”

ÜRO 2007/2008. aasta inimarengu aruanne

Siin Eestis võime kliimamuutusi praegu veel käsitada kui midagi abstraktset, midagi, mis nagu on ja nagu ei oleks ka, midagi, mis võib-olla hakkab tulevikus probleeme tekitama, aga võib-olla ka mitte. Paljudel maailma vaeseimatel kogukondadel sellest teemast möödavaatamise luksust aga pole. Nende elu mõjutavad juba praegu globaalsest soojenemisest johtuvad kliimamuutused, näiteks sagenenud põuad, üleujutused ja tugevnenud troopilised tormid, mis hävitavad kodusid, elatist ja elusid. Ka tulevik on tume. Enamik maailma vaesematest inimestest elab troopikas ja subtropikas ning just neis kliimavöötmis asuvate arengumaade kohta käivad hinnangud ja prognoosid, mis ennustavad kliimamuutuste süvenevat mõju näiteks toidu

ja vee kättesaadavusele, põllumajanduse saagikusele või elanike tervisele, on muutumas üha kurjakuulavamaks. Kliimamuutused raskendavad vaesuse vähendamise püüdeid ja nii on neist saanud oluline arenguküsimus.

Siit-sealt kostub kahtlusi, kas globaalne soojenemine ikka toimub ja kas inimese tegevus on sellele kaasa aidanud või mitte. Nobeli rahupreemiaga pärjatud ÜRO valitsustevaheline kliimamuutuste ekspertrühm (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) väidab aga kindlalt, et tõendid räägivad ühemõtteliselt **Maa keskmise temperatuuri tõusust** ja et kuigi sellel võiks olla looduslikke põhjuseid (nagu seda on varem ette tulnud), on enam kui 90% tõenäoline, et **praegune globaalne soojenemine seostub inimtegevuse tagajärjel õhku paisatud kasvuhoonegaasidega**¹²⁶. Põhisüüdlaseks on süsihappegaas (CO₂), mis eraldub inimtegevuse tagajärjel valdavalt fossiilkütuste (nafta, kivisöe, põlevkivi, maagaasi) põletamise kaudu; väiksema, kuid samuti märkimisväärse osa annab metsade raie. Tähtsuselt teine kasvuhoonegaas metaan (CH₄) eraldub muu hulgas riisikasvatuse käigus, koduloomade väljaheidetest ja prügilatest. Dilämmastikoksiid (N₂O) sisaldub näiteks autode heitgaasides ja tekib lämmastikväetiste lagunemisel. Need ja teised kasvuhoonegaasid teevad ka looduslikult ning neil on täita oma roll elu toimimiseks Maa piisavalt soojana hoidmises. Tööstusrevolutsioonist alates on inimtegevuse tagajärjel neid kasvuhoonegaase atmosfääris ladestunud aga niivõrd palju, et need on hakanud võimendama looduslikku kasvuhooneefekti ja põhjustama seega soojenemist, mida looduslikult ei toimuks.

20. sajandil tõusis Maa keskmine arvutuslik temperatuur 0,74 °C võrra ja kliimateadlased ennustavad, et 2100. aastaks tõuseb see veel 1,8–4 °C võrra¹²⁷. Esmapilgul võib selline vaid mõnekraadne muutus paista tähtsusetu, kuid tegelikult on mõjud tõsised. Näiteks praegune temperatuur on võrreldes viimase jääajaga ainult 5 °C kõrgem¹²⁸ ning globaalne keskmise temperatuuri tõus ei tähenda pelgalt seda, et kõigil on natuke soojem. Tagajärjed on keerulisemad, sest pelgalt kraadne muutus lõhub hapra ökoloogilise tasakaalu ja **põhjustab Maa kliimas rea muid muutusi**. Täpseid mehhanisme ja mõju ulatust peavad teadlased veel uurima, kuid muu hulgas seostatakse globaalse soojenemisega näiteks muutusi aastaegade ning sademete muustrites, äärmuslikumaid õhutemperatuure ja ilmastikust tingitud loodusõnnetuste intensiivsemaks muutumist. Teisisõnu, mõni kuiv piirkond muutub veelgi kuivemaks ja sagenevad kuumalained, mõnes teises piirkonnas suureneb sademete hulk ja tihenevad üleujutused, mõnes muus paigas jääb sademete hulk küll samaks, kuid vihmahood muutuvad harvemaks ja samas tugevamaks, mis võib tähendada nii põudade kui ka üleujutuste esinemissageduse kasvu, mõnes paigas hoogustuvad jällegi tormid. Temperatuuritõusust tingitud jääväljade sulamine Antarktikas ja Gröönimaal tõstab aga maailmamere veetaset.

„Läksime öösel magama ja kui hommikul ärkasime, oli igal pool vesi. Ainuke asi, mille päästa suutsime, oli majakatus.”

Filipiinide lõunaosas pärit 51-aastane talupidaja Magdalena Mansilla, kes on üleujutustes kodu kaotanud nelja aasta jooksul kaks korda (2004. aastal ja 2008. aastal).

„Panime lapsed kanuusse ja sõudsime umbes 25 kilomeetrit. Me ei suutnud oma saaki päästa, nii et nüüd pole meil süüa. Me ei söögi midagi.”
Mukelabai Liywalii, kes pidi kodu jätma üleujutuste tõttu Sambias.

„Vanasti saime kolm head vihma. Nüüd ei saa kahtegi. Nüüd pole enam vihmaperioodi, on ainult orkaaniperiood. Nii pea kui inimesed pilvi kogunemas näevad, pakivad nad oma asjad kokku ja lähevad mägedesse pakkku.”
Gary Novamn, põllumees Haitilt.

„Viimase nelja aasta jooksul on suveti lageda taeva all töötamine peaaegu võimatuks muutunud – nii farmeritele kui ka kariloomadele.”
Mir Ahmed, farmer Bangladeshist.

„Nüüd kui päike nii kuum on, sulab liustik ja me muretseme, et meile ei jää vett. Ja isegi vihmad, mis vanasti õigel ajal tulid, jäävad nüüd alati hiljaks. See mõjutab seda, mida kasvatada saame.”
Valerio Quispe, farmer Boliivia mägedest.

„Tuul on merel kõvemaks läinud ja rohkem on torme. Harilikult algavad tormid septembris või oktoobris, kuid viimasel ajal on meil torme olnud märtsis ja aprillis. Viimase kahe aasta jooksul pole me ilma tõttu saanud enam nii palju merele kalale minna.”
Vo Viet Gia, Vietnam

Allikas: Oxfam¹²⁹

„Unustage vaesuse ajaloohämarustesse viimine.
Kliimamuutused teevad vaesuse püsivaks.”
Nazmul Chowdhury vabaihendusest Practical Action¹³⁰

Pikemas perspektiivis mõjutavad kliimamuutused kõiki planeedi Maa elanikke, kuid **esmajärjekorras ja kõige tõsisematesse raskustesse satuvad vaesemad inimesed arengumaades**. Seda ühelt poolt seetõttu, et tihtipeale elavad just nemad kliimamuutuste suhtes kõige haavatavamates regioonides (Aafrika, Aasia suurte jõesuudmete piirkonnad, väikesed saareriigid) ja enamasti sõltub nende elatis otseselt loodusvaradest. Teisalt aga seepärast, et nad on kõige vähem suutelised muutlike ja äärmuslike ilmastikuolude ning muude

kliimamuutustega toime tulema. Mõjudega tegelemise suutlikkust pärsivad muu hulgas raha ja tehnoloogia puudus, riikide võimetus ja korruptsioon ning nii mõnelgi pool konfliktid. Kliimamuutustega seotud raskused varieeruvad piirkonniti ja tähendavad keerukat eri tegurite koosmõju. Täpsed tulevikumõjud on paljuki veel ebaselged, kuid näitena saab tuua teatavaid üldisemat laadi teemasid.

Oluline probleem on põllumajanduse saagikuse vähenemine troopikas ja subtroopikas. Juba praegu kurdavad väikefarmerid neist kliimavõõtmeist nii Aafrikas, Aasias kui ka Ladina-Ameerikas muret niiskete ja kuivade perioodide üha korrapäratumaks muutuva vaheldumise, lühemate ja tugevamate vihmaperioodide ning pikema kuiva ja sooja aja üle¹³¹. Need muutused piiravad taimede soodsa kasvu aega, tekitavad segadust külvi- ja koristusaegade suhtes, mis varem olid ülimalt selged, ning tähendavad seda, et talupidajate põlvest põlve kasutatud põllumajandustavad ei toimi enam. Kõik see avaldab mõju saagikusele ja olukorda raskendab asjaolu, et troopikas ja subtroopikas võib keskmise õhutemperatuuri kõikumine vaid 1 °C võrra tähendada seda, et teatavad viljad kasvatamiseks enam ei sobi (tundlikud on näiteks riis ja mais, aga ka kohv ja kakao). Omakorda lisavad pinget sagenevad ja tugevnevad tormid, üleujutused ja kuumalained ning haritava maa pindala vähenemine. Teadlased on välja arvanud, et näiteks Aafrikas võib kliimamuutuste tõttu teatavate põllumajandussaaduste saagikus väheneda 2020. aastaks 50% võrra¹³² ja põllumajandustoodangu kärbumist saavad tunda ka teiste piirkondade arengumaad. Muude elatise teenimise võimaluste puudumise ja vaesemate piirkondade rahvastiku jätkuva kasvu koosmõjuna viib põllumajandussaagikuse vähenemine lõppkokkuvõttes aga selleni, et **suurem hulk inimesi kannatab nälga**. Näiteks arvatakse, et aastaks 2080 võib sellega seoses alatoitumuse all kannatada 600 miljonit inimest rohkem.¹³³ (Nälja ja põllumajanduse kohta vt ka ptk 1.3.4)

Kliimamuutuste ohud vaesemate piirkondade inimeste tervisele ei piirdu vaid näljaga. Näiteks võivad mõningase temperatuuritõusu tõttu teatavad haigused levida nakkusekandjate (sh sääskede ja kärbeste) teel uutesse piirkondadesse. Haigustekitajad ja/või neid kandvad olendid, kes alla teatavat temperatuuri ellu ei jää, leiavad temperatuuri tõustes uusi alasid ja nii on levimas näiteks malaaria, skistosomiaas, jõepimedus, denguepalavik. Need haigused tekitavad raskusi eelkõige vaesemates piirkondades, kus nendega tegelemise kogemus puudub ja kus tervishoiuteenused on kehvad ja alarahastatud. Samuti ohustab inimeste tervist loodusõnnetuste, näiteks tormide ja üleujutustega seonduv. Otseste surmade ja vigastuste kõrval on vaeseimas paigus seejuures ohuks pärast loodusõnnetusi levivad saastatud veega seotud tervisehädad, näiteks kõhulahtisus. Loodusõnnetused mõjutavad ka vaimset tervist – inimesed, kes kaotavad pere ning peavad ikka ja jälle oma kodud üles ehitama ning otsast peale elatist teenima hakkama, võivad jääda kimpu näiteks hirmuhoogude,

*Vannitoa puudumine ei tähenda seda, et pesupäev peaks vahele jääma.
Nagpur, India, 2007. a. Foto Arvo Anton*

letargia või depressiooniga. Tervist ohustavad ka kuumalained, kusjuures kannatajateks on eelkõige vaesemad põllupidajad, kes on sunnitud töötama väljas. (Tervise ja vaesuse seoste kohta vt ptk 1.3.2)

Omaette probleemistiku moodustab **merevee taseme tõus**. 20. sajandil tõusis merevee tase 20 sentimeetrit ja käesolevaks sajandiks ennustatakse suuremat tõusu. See põhjustab madalatele rannikualadele mitmesuguseid probleeme, näiteks randade erosioon, maapinna sooldumine, mageveevarude vähenemine, aga ka üleujutused ja uppumised. Sellised madalad saareriigid nagu Tuvalu, Kiribati või Maldiivid võivad merevee taseme tõustes üleüldse kaduda. Ühemeetrine merevee tõus Egiptuses tähendaks 45 000 km² põllumaa uputamist ja võib-olla ka 6 miljoni inimese kodust väljatõrjumist ning Vietnamis tähendaks see, et umbes 22 miljonit inimest kaotaks kodu.¹³⁴

Paljudele arengupiirkondadele ennustatakse ka **tõsis mageveepuuduse probleemi**. Näiteks on välja arvatud, et aastaks 2020 kannatab Aafrikas veepuuduse all 75–250 miljonit inimest rohkem¹³⁵. Aafrika pole aga ainuke ohustatud paik. Näiteks kõrgmäestikes, nagu Himaalajas ja Andides on temperatuuritõusu tõttu sulamas liustikud. Kui need järgmiste kümnendite jooksul taanduvad, siis vähenevad ja/või kaovad koos nendega ka miljonite inimeste mageveeallikad. Süvenev veepuudus võib muu hulgas pingestada mõjutatud piirkondade rahvusühmade suhteid ja ajendada nii riigisiseseid kui ka riikidevahelisi konflikte.

*Himaalaja mägitööde aukude täitmiseks killustiku tegemine. Mõningate hinnangute kohaselt on Indias enam kui 100 miljonit tööle sunnitud – või tänavalast. Bahrmour, Põhja-India, 2008. a.
Foto Arvo Anton*

Niisi on **kliimamuutuste ja vaesuse seosed mitmetahulised**. Ühest küljest on **vaesimate riikide inimesed muutuste suhtes kõige haavatavamad**. Eespool kirjeldatud ohtude suhtes pole immuunsed ka jõukate riikide elanikud, kuid neil on rohkem vahendeid, et ohtudele vastu astuda ja lahendusi leida. Seega on kliimamuutustega toimetulekuks hädavajalik vaesuse vähendamine. Teisest küljest teevad aga **kliimamuutuste mõjud vaeste olukorda raskemaks**. Näiteks temperatuuri ja merevee taseme tõusu, sadememustrite muutuse ja sagedamate loodusõnnetustega seotud toidunappuse ja veepuuduse süvenemine, elatise teenimise võimaluste vähenemine, kodude kaotamine, infrastruktuuri kahjustused, tervisehädade levimine ja võimalikud konfliktid ei tee mitte ainult arengumaade inimeste heaolu parandamist keerulisemaks, vaid võivad halvema stsenaariumi korral **nullida ka juba tehtud vaesuse vähendamise edusammud**. Kliimamuutuste mõjudega võitlemise ja vaesuse vähendamise püüded peavad seega käima käsikäes ja üksteist täiendama.

Arengukoostöö osaliste jaoks tähendab **kliimamuutuste käsitlemine tegutsemist kahel rindel**. Esiteks, selleks et vältida katastroofilisi mõjusid

tulevikus, on **oluline piirata õhkupaisatavate kasvuhoonegaaside koguseid**. See tähendab nii väiksemat fossiilkütuste kasutust, alternatiivsete energiaallikate kasutuselevõttu kui ka näiteks puude istutamist. Kliimateadlased on välja arvu-
tanud, et maapinna keskmise temperatuuri edasise tõusu minimeerimiseks (2 °C piires) peavad **kõik arenenud riigid ühiselt** vähendama aastaks 2020 oma kasvuhoonegaaside heitkoguseid võrreldes 1990. aasta tasemega 25–40% võrra ja korraldama järgmiste aastakümnete jooksul ümber oma majanduse, et vähendada 2050. aastaks kasvuhoonegaaside heitkoguseid 80–90% võrra¹³⁶. Neil riikidel tuleb seda teha nii oma mõjude vähendamiseks kui ka selleks, et näidata arengumaadele head eeskuju ja julgustada neid keskkonnasäästlikku poliitikat paika panema. Jõukad tööstusriigid on ajalooliselt olnud kõige suuremad saastajad ja praegugi on suurem osa muutusi tekitavatest heitgaasidest pärit rikastest riikidest, kuid üha enam panustavad sellesse ka arengumaad, seda nii fossiilkütuste tarbimise kui ka näiteks metsaraie kaudu. Suur proovikivi on seega nii arenenud riikide käitumise muutmine kui ka sellise olukorra vältimine, kus arengumaad kasutavad oma arengus samasugust läbikukkunud, maailma katastroofi äärel viinud energiatarbimismustrit nagu seda on teinud praegused jõukad riigid.

Teine tegutsemis-suund hõlmab **arengumaade kohanemist kliimamuutuste mõjudega**. Kohanemine on hädavajalik, sest kahju on juba tehtud – mitmel pool annavad kliimamuutuste mõjud tunda ja peale selle tuleb arvestada asjaoluga, et isegi kui kasvuhoonegaaside eraldamist suudetakse kohe piirata, on kliima teatav edasine soojenemine praeguseks juba vältimatu ning näiteks põuad, üleujutused ja muud äärmuslikud ilmastikunähtused muutuvad nii või teisiti intensiivsemaks veel aastakümneid¹³⁷. Jõukamatel riikidel tuleb vaesemaid kliimamuutustega kohanemisel ja nende mõjudega toimetulekul abistada. See pole mitte ainult moraalsuse või praktilisuse (vt ptk 1.1.3), vaid ka õigluse küsimus – ehkki probleemi peasüüdlaseks on fossiilkütuste tarbimine jõukates riikides ja kõige vaesemad riigid on ajalooliselt kõige vähem inimtekkelisi kasvuhoonegaase õhku paisanud, kannatavad viimaste inimesed tagajärgede käes esmajärjekorras ja suurimal määral¹³⁸.

Vaata ka:

- www.unfccc.int (ÜRO kliimamuutuste raamkonventsioon)
- www.ipcc.ch (ÜRO valitsustevaheline kliimamuutuste ekspertrühm)
- www.undp.org/climatechange (ÜRO Arenguprogrammi veebileht kliimamuutuste ja arengu teemal)
- www.unep.org/climatechange (ÜRO Keskkonnaprogrammi kliimamuutuste teemaline veebileht)
- www.worldbank.org/climatechange (Maailmapanga veebileht kliimamuutuste ja arengumaade kohta)

1.4 EESTI RIIGI PANUS

Pisut üle kümne aasta on arengumaid toetanud ka Eesti

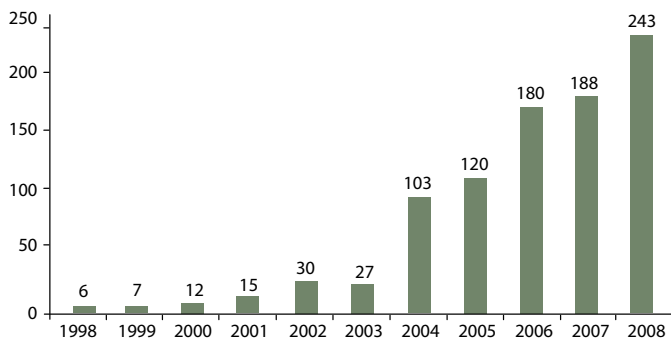
Eelnev pilguheit arengumaade probleemidele sunnib meid mõtisklema selle üle, kuidas saaksid ja peaksid arenenud riigid antud olukorras käituma ning millist rolli etendab rahvusvahelisel maastikul Eesti. Tuleb tõdeda, et meie võimalused doonorina on üleilmseid arengu- ja humanitaarabivajadusi arvestades küll piiratud, kuid ometi saame leidlikkuse, oskuste ja omariikluse kogemusega oma osa anda ka meie.

Rahvusvahelises koostöös ja välispoliitikas on arengukoostöö ja humanitaarabi see tegevus, millega riigid saavad vähem arenenud riikide arengule ja igapäevasele toimimisele kaasa aidata. Omavahelises võrdluses on humanitaarabi andmise või arengukoostööga tegelemise kaalutlused küll erinevad (vt ptk 1.1.2), kuid välispoliitika seisukohalt järgivad need samu eesmärke: **Eesti välispoliitika on suunatud demokraatia, stabiilsuse, turvalisuse ja heaolu saavutamisele ning kindlustamisele Euroopas ja mujal**¹³⁹. Teisisõnu – arengukoostöö ja humanitaarabi kaudu saab Eesti anda oma panuse heaolu suurendamise, demokraatia tugevdamise, inimõiguste toetamise ning rahu ja stabiilsuse kasvule nii piirkondlikul kui ka globaalsel tasandil.

1.4.1 Arengukoostöö

Eesti on arengukoostööga ehk arengumaadele arenguabi andmisega süstemaatiliselt tegelenud 1998. aastast alates. Koostöö sai alguse soovist aidata Eesti kogemustele tuginedes üleminekumajandusega Georgiat ja teisi Lõuna-Kaukaasia riike, Moldovat, Ukrainat ning Lääne-Balkani riike majanduse liberaliseerimise, demokraatia edendamise ja muude reformide elluviimisel.

Arenguabi andmise kaalutluste hulgast leiab nii moraaliseid, poliitilisi, majanduslikke kui ka kultuurilisi põhjuseid: „*meie, nagu iga teise eduka riigi moraalne kohustus on abistada meist vähem arenenud riiki*”, „*arengukoostöö aitab arendada suhteid doonor- ja partnerriiikidega ning saavutada välispoliitilisi eesmärke*”, „*sihtriikide majanduse tugevnemine laiendab Eesti võimalike kaubanduspartnerite ringi ja tugevdab rahvusvahelist majandusarengut*” ning „*arengukoostöö aitab tutvustada Eesti riiki ja kultuuri ning edendab sidemeid teiste põlis- ja hõimurahvastega, et aidata kaasa nende arengule*”¹⁴⁰. Kuigi eestlastele ja teistele Ida-Euroopa riikidele on kõige enam mõistetav nn moraalne aspekt „*me aitame, kuna meid aidati*”, siis välispoliitika vaatevinklist on arengukoostööl ka väga pragmaatiline külg. Arengumaade keeruline olukord mõjutab otseselt arenenud riike, sealhulgas Eestit. Tugevnev immigratsioonisurve Euroopa riikidele, haiguste levik üle

Eesti ametlik arenguabi aastatel 1998–2008 (mln krooni)

riigipiiride, vaesusest ja lootusetusest tingitud vägivald ja terrorism on need nähtused, mis järjest enam kogu maailma arengusuundumusi mõjutavad (vt ka ptk 1.1.3). Seega on arengu, inimõiguste ja demokraatia põhimõtteline ja rahaline toetamine oluline ka Eesti julgeoleku seisukohalt.

„Eesti arengukoostöö üldiseks eesmärgiks on aidata kaasa üleilmse vaesuse vähendamisele ja aastatuhande arengueesmärkide saavutamisele.”¹⁴¹

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonna tegevuse planeerimisel lähtub Eesti sihtriikide huvist ja vajadustest, rahvusvahelistest eesmärkidest, nagu ÜRO aastatuhande arengueesmärgid (vt ptk 1.1.2), Euroopa Liidu arenguteemalistest otsustest ning enda oskustest, võimekusest ja võimalustest. Riigisiselt annavad tegutsemiseks aluse Vabariigi Valitsuse seadus, välissuhtlemisseadus ja Riigikogus kinnitatud Eesti arengukoostöö põhimõtted¹⁴², millega määratakse kindlaks Eesti arengukoostöö üldised eesmärgid ja prioriteedid ning arengukoostöö elluviimise vormid. Eesti avaliku sektori tegevust arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonnas reguleerib asjaomase perioodi (nt 2006–2010) Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava¹⁴³, milles pannakse muu hulgas selleks perioodiks paika peamised tegevusvaldkonnad ja olulisemad partnerid riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide kaupa.

Eesti arengukoostööd rahastab Eesti maksumaksja – st kõik avaliku sektori asutused (sh teised ministriumid ja nende allasutused, kohalikud omavalitsused ja teised asjaomased riiklikud institutsioonid) saavad oma eelarvest ellu viia arengukoostöötegevust. Eestis vastutab arengukoostöö ja humanitaarabi kavandamise, elluviimise ja asjakohase poliitika koordineerimise eest välisministeerium. Sealhulgas koostab välisministeerium igal aastal nii Euroopa Liidule kui ka OECD-le aruande kogu Eesti riiklikust arengubist (ODA, vt ka selgitust 1. lisast). Arvesse läheb kogu

selline Eesti avaliku sektori eelarvest rahastatav tegevus, mille puhul järgitakse arengukoostöö põhimõtteid ning mille lõppkasusaaja on loetletud arenguriikide nimekirjas (vt 2. lisa). Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi kogupanus oli 2007. aastal 188 miljonit krooni ja 2008. aastal 243 miljonit krooni, mis tähendab, et **2007. aastal toetas iga Eesti maksumaksja arenguriike 140 krooniga ning 2008. aastal ligikaudu 180 krooniga**. Rahvusvaheliste arengukoostöö eesmärkide täitmiseks peetakse kõnealuse toetuse kohta arvestust protsendimääradena rahvuslikust koguproduktist (vt ka ptk 1.1.2) – Eesti ametlik arengukoostöö ja humanitaarabi protsendimäär oli 2007. aastal 0,08% RKPst ja 2008. aastal 0,1% RKPst.

Abi andmiseks on kaks peamist võimalust: kas viia ise projekte ellu või toetada mõne rahvusvahelise organisatsiooni tegevust. Sellest tulenevalt jaotatakse arengukoostöö kaheks:

- ✓ **kahepoolne** (bilateraalne) arengukoostöö – arenguabi, mida doonorriik või doonorriigid koostöös annavad abisaajariigile või mida doonorriik annab sihtotstarbeliselt kindlaks määratud riigile rahvusvahelise abiorganisatsiooni kaudu, ning
- ✓ **mitmepoolne** (multilateraalne) arengukoostöö – arenguabi, mida annavad abisaajariigile rahvusvahelised organisatsioonid.

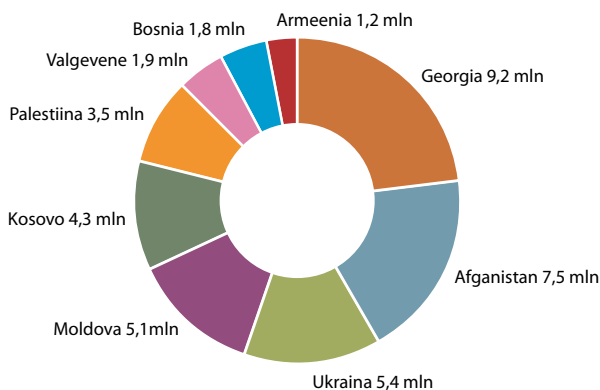
Mõlemal lähenemisviisil on omad eelised ja puudused. Kahepoolsete projektide puhul keskendub abi kindlatele partnerriikidele ja regioonidele. Partnerriikide valik võib põhineda nii ajaloolistel sidemetel, geograafilisel lähedusel kui ka majanduslikul või poliitilisel huvil. Puuduseks on abi killustatus eri projektide ja osapoolte vahel ning võimalik doonorite (rahastajate) tegevuse dubleerimine. Mitmepoolse abi puhul jaotatakse ressursid võrdeliselt abivajajatele ning ideaalis on ka arenguriigil lihtsam suhelda ühe abiorganisatsiooni kui mitme doonorriigiga. Piiratud arvu rahvusvaheliste organisatsioonide toetamine ja nende fondidesse panustamine eeldab riikidelt aga usaldust ja suuremat koostöövalmidust.

Suurem osa Eesti abist, rohkem kui 70%, antakse mitmepoolse toetusena. Siiä kuuluvad ka sissemaksed Euroopa Liidu ühisesse arengukoostöö ja humanitaarabi tegevusse, mille kaudu Eesti toetab Euroopa Komisjoni tegevust kõikides maailma vaesemates piirkondades – ka Aafrikas.

Kahepoolsete projektide osakaal on küll protsendimääraalt väiksem (29% 2008. a), kuid moodustab Eesti arengukoostöös tegevusest olulisema osa.

Kahepoolne arengukoostöö

Eesti kahepoolne arengukoostöö on suunatud eelkõige riikidele, kus Eestil on võimalik oma kogemustele tuginedes pakkuda lisaväärtust ning kus ollakse valmis liikuma demokraatliku ja inimõigustest lähtuva ühiskonna suunas. Oleme olnud edukad oma riigi ja struktuuride ülesehitamisel ning seetõttu

Eesti arengukoostöö sihtriigi 2008. aastal (miljon krooni)

on meil oskusteabe jagamisel võrreldes teiste doonorriikidega selles vallas suhteline eelis. Eesti kogemused näiteks majandusreformide elluviimisel, infotehnoloogia laialdasel kasutuselevõtul, rahvusvaheliste organisatsioonidega integreerumisel ja üldise demokraatliku ühiskonnakorralduse arendamisel on sarnaseid reforme ellu viivatele riikidele suureks abiks. Keskendumine nendele riikidele, kus Eestil on arenguabi andmisel suhteline eelis, aitab tagada, et Eesti abi oleks tõhus ning maksumaksja raha otstarbekalt kasutatakse.

Eestil ei ole küll otsest kahepoolset tegevust Sahara-taguses Aafrikas, kus asub suurim osa maailma vaesematest riikidest, kuid me panustame nende riikide arengusse Euroopa Liidu ning muu multilateraalse koostöö kaudu. Hinnanguliselt moodustab panus Sahara-taguse Aafrika arengusse rohkem kui ligikaudu neljandiku Eesti ametlikust arenguabist. Samuti kuulub Eesti neljast prioriteetriigist üks (Afganistan) maailma kõige vaesemate riikide hulka. Kahepoolse arengukoostöö otsuseid tehes peab Eesti arvestama sellega, et oleme väikeriik, kellel pole Sahara-taguse Aafrikaga ei ühist ajalugu ega ka tihedamaid diplomaatilisi, poliitilisi ja majanduslikke suhteid. Seetõttu on kahepoolse arengukoostöö arendamisel Aafrikaga esmatähtis koostöö teiste ELi doonoritega, kellel on Sahara-taguse Aafrikaga aktiivsemad suhted ja paremad kogemused projektide/programmide elluviimisel.

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006–2010 kohaselt keskendub Eesti 2006. aastast neljale prioriteetriigile: **Georgiale, Moldovale, Ukrainale ja Afganistanile**. Peale nimetatud riikide teeb Eesti koostööd ka teiste arenguriikidest projektpartneritega, kes tunnevad huvi mõne Eesti spetsiifilise kogemuse vastu, näiteks Valgevene, Palestiina, Armeenia ja Iraak.

Välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi vahenditest saab rahastamist taotleda näiteks materiaalse abi, oskusteabe edasiandmise või pikemaajalise tegevuse jaoks, mis aitab kaasa elujärje paranemisele partnerriikides ning globaalsete arengueesmärkide saavutamisele. Projektide elluviijad võivad olla nii kodanikuühendused, valitsusasutused kui ka erasektor ehk kõik Eestis registreeritud juriidilised isikud. Olulisteks kahepoolsete arengukoostööprojektide elluviijateks on kujunenud just kodanikuühendused, kes osalevad ka poliitika kujundamisel.

Peamised koostöövaldkonnad on haridus, keskkond (sästev areng), demokraatia toetamine (sh riigistruktuuride reform, kodanikuühiskonna toetamine, vaba meedia toetamine, infoühiskonna areng) ja majandusarengu toetamine (sh kaubanduse liberaliseerimine).

Üks Eesti arengukoostöö eesmärke on toetada **demokraatlikel väärtustel põhineva ühiskonna arengut ning heade valitsemistavade järgimist**. **Georgiaga** on jagatud seadusloome arendamise kogemust ja aidatud üles ehitada demokraatlikke institutsioone, Georgia parlamendi ametnikele on tutvustatud Riigikogu praktilise töö kogemust ja kingitud stenosüsteem, mis aitab saada istungite kõnedest ja infovahetusest hõlpsama kirjaliku ülevaate. **Ukraina** riigiametnikele on korraldatud eri seminare (WTO, sertifitseerimine, veterinaaria, erastamine, rahandus ja pangandus, integratsioon ja keelepoliitika jms). Alates 2006. aastast on tutvustatud Eesti kogemust Euroopa Liidu ja transatlantilise integratsiooni alal. 2005. ja 2006. aastal toetas Eesti **Moldova** eurointegratsiooni – koostöös Ühendkuningriigi saatkonnaga Chişinăus korraldati Moldovas koolitusi seoses Moldova õigusaktide ühtlustamisega Euroopa Liidu õigusaktidega. Moldovas on toetatud ka ülikoolide kaasamist siirdeuuringutesse, avalik-õigusliku televisiooni reformi ning koostöös Ungari välisministeeriumiga korraldatud praktikat Moldova ombudsmani institutsiooni ametnikele. **Afganistanis** oleme 2008. aastal toetanud rahvaloenduse teostamist ning 2009. aastal kohalike provintsijuhite ja presidendi valimiste korraldamist.

Eesmärgiga aidata kaasa **rahu ja stabiilsuse saavutamisele arenguriikides** on ellu viidud mitu projekti koostöös **Georgia, Moldova ja Ukraina** politsei ja piirivalvega. Näiteks 2007. aastal korraldati nendes riikides varastatud sõidukite uurimise koolitus. Koostöös Eesti Päästeametiga abistati **Armeeniat** elanikkonna kaitsesüsteemi arendamises ning koostöös siseministeeriumiga lähetati alates 2004. aastast mitu Eesti politseiinstruktorit Jordaania Politseiakadeemiasse **Iraagi politseinikke** koolitama. **Afganistanis** töötavad Eesti politseinikud Euroopa Liidu politseimissioonil EUPOL, mis on nõuandjaks, ülevaatajaks ja väljaõpetajaks nii Afganistani siseministeeriumis kui ka piirkondade ja provintside tasandil.

Inimarengu toetamise eesmärgiga on Eesti keskendunud siirdeühiskondades hariduse kvaliteedi tõstmisele ja kättesaadavaks muutmisele. Haridusel kui innovatsiooni mootoril ning olulisel vaesuse ja sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamise

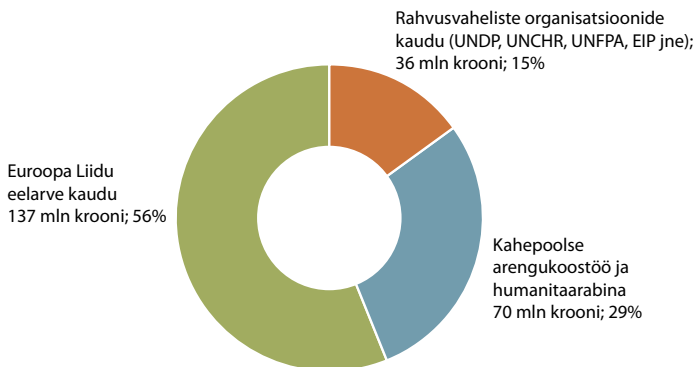

vahendil on tähtis roll kõigis Eesti arengukoostöö partnerriikides. Viimastel aastatel on suurenenud Eesti aktiivsus ka naiste ja laste olukorra parandamisel ning tervishoiuvaldkonnas. **Afganistanis** on tervishoid ja haridus Eesti arengukoostöö projektide keskmes. Lõuna-Afganistani Helmandi provintsis asuvalle haiglale on mitme aasta jooksul annetatud hädavajalikke meditsiiniseadmeid, millega käivitati hapnikuvarustussüsteem operatsiooniblokis ja intensiivravipalates ning viidi haigla varustus vastavusse Afganistani tervishoiuministeeriumi sätestatud nõuetega. Samuti alustas Lõuna-Afganistanis 2008. aasta märtsis tööd Eesti tervishoiuekspert. Kabulis on toetatud Kabuli Ülikooli Afganistani Keskust ning Rahvusarhiivi.

Eestis on **info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT)** laienev kasutuselevõtt aidanud meie ühiskonda avatumaks muuta ning seega võib avaliku sektori IKT suutlikkuse tõstmine edendada ka teiste riikide toimimist. Alates 2001. aastast on eri arengukoostöö projektide raames Eesti kogemusele tuginedes korraldatud mitu IKT-juhtimise ja infopoliitika koolitust **Aserbaidžaanis, Albaanias, Armeenias, Bosnia ja Hertsegoviinas, Georgias, Kõrgõzstani, Makedoonias ja Tadžikistanis** riigiametnikele, kohalike omavalitsuste juhtidele ja parlamendisaadikutele. Peamiselt koostöös e-Riigi Akadeemia SAGA on viidud ellu Tiigrihüppe arvutiseerimisprogrammiga sarnast tegevust, nagu Hirvehüpe **Georgias** ja Hüpe **Moldovas**.

Edukaks koostöövormiks on kujunenud **kolmepoolsete** projektide elluviimine, mis hõlmab kahe doonorriigi ühist tegevust kolmandate riikide heaks. Vastutust jagades ja võimalusi ühildades suudame partnerriikide tõstatatud probleeme paremini lahendada.

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi vahendite jaotus 2008. aastal

Mitmepoolne arengukoostöö

Paljusid arenguprobleeme on kõige tõhusam lahendada **riikide ressursse ja teadmisi ühendades** ehk rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu. Rahvusvahelistel organisatsioonidel on üleilmse või piirkondliku heaolu suurendamisel, säästva arengu, demokraatia arengu, rahu ja julgeoleku tagamise või inimõiguste kaitse vallas aastatepikkune kogemus. Vabatahtlike annetuste kaudu on Eesti toetanud mitmepoolset arengukoostööd alates 1998. aastast. Rahalisi annetusi on korrapäraselt tehtud ÜRO Lastefondile (UNICEF), ÜRO inimõiguste kaitsega seotud fondidele, ÜRO Arenguprogrammile (UNDP), ÜRO humanitaarajade koordineerimisbüroole (OCHA), ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ametile (UNHCR), ÜRO Rahvastikufondile (UNFPA) ja ÜRO põlisrahvastega seotud fondidele. Nii toetab Eesti ka **Aafrika** riike, ise seal tegelikult kohal olemata.

Oma rolli tugevdamiseks doonorriigina on Eesti eesmärk olla tegusaks liikmesriigiks sellistes arengukoostöö seisukohalt olulistest rahvusvahelistest organisatsioonides nagu EL, OECD, ÜRO ja Maailmapank ning suurendada panuseid nende arengukoostööorganisatsioonide toetamiseks. Rahvusvaheliste organisatsioonide rahalise toetamise kõrval peab Eesti väga vajalikuks aktiivset sisulist panustamist toetatavate organisatsioonide töö tõhusamaks ja tulemuslikumaks muutmisel ning seepärast on Eesti alalise esindusse ELi ja ÜRO juurde lähetatud arengukoostööga tegelevad diplomaadid.

Euroopa Liit on maailma kõige suurem doonor, kes annab rohkem kui poole maailma arenguabist. Eesti tegevuse ELi raames toimuva arengukoostöö valdkonnas võib kaudselt jagada kaheks: ühelt poolt osaleb Eesti aktiivselt ELi arengukoostöö põhimõtete kujundamisel, teiselt poolt rahastab Eesti oma sissemaksega ELi eelarvesse Euroopa Komisjoni elluviidavat arengukoostöö tegevust. ELi arengukoostöö rahastamine (st Eesti sissemakse ELi eelarvesse) moodustab suurima osa Eesti arengukoostöö eelarvest (rohkem kui 2/3, vt ka joonis lk 81). Kuigi Euroopa Liidu lepingu järgi täiendab komisjoni elluviidav ühenduse arengupoliitika liikmesriikide poliitikat ning Brüsselis vastuvõetavad ministrite nõukogu järeldused on juriidiliselt pigem soovitusliku iseloomuga, on sellel Eesti arengukoostööle oluline mõju. Muu hulgas on Eesti ELi liikmesriigina võtnud kohustuse rahastada arengukoostööd, muuta oma abi tõhusamaks, tagada, et vaesemate riikide arengut mõjutav poliitika ei töötaks arengupoliitika eesmärkidele vastu, ning lubanud, et panustab kahepoolset nendesse partnerriikidesse, kus tema antav lisandväärtus on kõige suurem. ELi arengupoliitika tähtsamad eesmärgid on kokku lepitud 2005. aasta ELi arengukoostöö ühisavalduses¹⁴⁴. ELi arengupoliitika kaks olulisemat rahastamisvahendit on Euroopa Arengufond ning ELi arengukoostöö rahastamisvahend. Euroopa Arengufondist rahastatakse Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide arengut (nn AKV riigid). Euroopa Arengufond loodi Cotonou lepinguga (ning selle

*Eesti Päästemeeskond Pakistanis maavärina tagajärgi likvideerimas.
Pakistan 2005. a. Foto Eesti Päästemeeskond*

eelkäijate Yaoundé ja Lomé konventsioonidega), millega reguleeritakse ELi poliitilisi, majanduslikke ja arengukoostöö alaseid suhteid AKV riikidega. Eesti hakkab Euroopa Arengufondi panustama alates 2011. aastast. Arengukoostöö rahastamisvahend on osa ELi eelarvest ning sellest rahastatakse Aasia ja Ladina-Ameerika riikide arengut¹⁴⁵.

1.4.2 Humanitaarabi

Partnerriikide majandusliku ja sotsiaalse arengu toetamise kõrval aitab Eesti vastavalt oma võimalustele ka looduskatastroofide või relvakonfliktide tõttu kannatanud riikide elanikke. Tavapärasel elu võivad ootamatult mõjutada loodusõnnetused (üleujutused, maavärinad) või rahutumates riikides konfliktid ja sõjategevus. Hetkega võivad ohtu sattuda inimeste elud – nad võivad kaotada nii oma kodu kui ka vara ning riigid ei pruugi olla suutelised oma elanikke kohe aitama. Siinkohal toimib riikide vahel koostöö: ühe riigi abipalvele vastavad teised ning saavad ellujäämiseks hädavajalikku toitu, riideid, ravimeid, ajutisi eluasemeid, et katastroofiolukorda stabiliseerida.

Humanitaarabi eesmärk ongi operatiivselt tagada inimelude päästmine, abistada looduskatastroofides või inimtegevusest põhjustatud katastroofides kannatanuid ning võimaldada neile inimväärseks eluks vajalikud tingimused. Humanitaarabi andmise põhimõtted on inimlikkus, neutraalsus ja sõltumatus, tagades abi kättesaadavuse kõigile olenemata usust, rahvusest, rassist ja poliitilisest

Eesti Päästemeeskond

Eesti riigi antava humanitaarabi koordineerimise eest vastutab välisministeerium. Selles tegevuses on välisministeeriumi peamised partnerid **Päästeamet** ja **Eesti Punane Rist**. Päästeamet on aastate jooksul saavutanud rahvusvaheliste standarditele vastava pääste- ja humanitaarabi osutamise võimekuse, mis võimaldab vajaduse korral saata kriisipiirkondadesse eri ülesannete täitmiseks kvalifitseeritud meeskonna – Eesti Päästemeeskonna.

Eesti Päästemeeskond on osa pääste- ja kriisireguleerimisvaldkonna väljajõe, koolituse ja ettevalmistuse süsteemist, millel on meie välispoliitikas täita oluline roll. Selle põhieesmärk on Eesti Vabariigi valmisoleku tagamine rahvusvahelistel pääste- ja humanitaarabioperatsioonidel osalemiseks ning seeläbi Eesti riigi esindamine ja tutvustamine rahvusvahelisel areenil.

Tegu on vabatahtlikkuse alusel moodustatud pidevas valmisolekus oleva meeskonnaga, mis reageerib vajaduse korral rahvusvaheliste suurõnnetustele. Eesti Päästemeeskonna lähetab missioonile välisministeerium rahvusvahelise abipalve (ÜRO, ELi või kannatanud riigi esitatud) alusel. Iga üksiku missiooni tarbeks pannakse meeskond kokku konkreetsetest vajadustest lähtudes. Eesti Päästemeeskonda kuuluvad spetsialistid on peamiselt tuletõrje- ja pääste-teenistusest, kuid liikmeid on ka piirivalvest, politseist ja teistest valitsusasutustest. Operatiivsest võimekusest on moodustatud otsingu- ja päästerühm, meditsiinirühm ja keemiarühm. Peale selle kuuluvad meeskonda ka toetusrühm ja ekspertide grupp, mis toetavad ja korraldavad meeskonna tööd missioonil, õppusel ja igapäevategevuses.

Eesti Päästemeeskonna esimene rahvusvaheline missioon toimus 2005. aasta jaanuaris, kui meditsiinirühm lähetati **Indoneesiasse Banda-Acehi** maavärina ja tsunami tagajärgi likvideerima. Sama aasta oktoobris osales päästemeeskond ka ulatusliku maavärina tagajärgede likvideerimisel **Pakistanis**.

Tänaseks on päästemeeskond tõestanud end maailmatasandil arvestatava ja tõsiselt võetava professionaalide meeskonnana. Üha sagedamini kutsutakse selle liikmeid rahvusvaheliste õppuste planeerimis- ja hindamismeeskondadesse. Samuti on nad oodatud nõuandjad ja abistajad vähem kogunud meeskondade jaoks.

„Päästemeeskonna juures olen alati imetlenud neid poisse ja tüdrukuid, kelle õlul see ettevõtmine püsib. Sõprus, meeskonnavaim, pühendumine ja missioonitunne on need tegurid, mis aitavad väheste vahenditega suuri asju teha.” Jaan Tross (Päästeamet)¹⁴⁶

kuuluvusest. See abi ei ole mõeldud inimeste vaesusest väljaaitamiseks, vaid lihtsalt selleks, et inimesed ellu jääksid, st inimeste varustamiseks toidu, joogivee ja ajutise peavarjuga.

Eesti on juba üle kümne aasta vältel suutnud omalt poolt aidata ka eri maailma regioonides aset leidnud katastroofides kannatanuid. Aastate jooksul on Eesti kõige rohkem humanitaarabi andnud 2005. aastal pärast tsunamit Indoneesiale ja Pakistanile pärast maavärinat – mõlema katastroofi puhul saatsime välja ka Eesti Päästemeeskonna.

2008. aastal andis Eesti humanitaarabi kokku 15 riigile, kokku 22 miljoni krooni ulatuses, kusjuures peamised abisaajad olid Georgia relvakonflikti sisepõgenikud. Georgia humanitaarkriis leidis Eesti ühiskonnas laia kandepinda, mis väljendus nii riigi, era- kui ka kolmanda sektori ühises tegutsemises kannatanute abistamisel. Kuna enamik humanitaarabi vajadustest tekib siiski meist kaugemal asetsevates regioonides, nagu Sahara-tagune Aafrika, kuhu Eestist abi kohaletoimetamine oleks kallis, toetab Eesti hätta sattunud riike tihti ka ÜRO süsteemi ja Rahvusvahelise Punase Risti organisatsiooni kaudu. Näiteks 2008. aastal toetasime UNICEFi kaudu troopilistest tormidest räsitud Haitit ja Madagaskarit ning külmalaine all kannatanud Tadžikistani. UNHCRi kaudu saatsime humanitaarabi mitmesse Aafrika kriisikoldeesse, nagu Sudaan, Keenia ja Kongo Demokraatlik Vabariik. 2009. aastal on Eesti andnud humanitaarabi Palestiina omavalitsusele Iisraeli lennuväe sõjalise operatsiooni käigus Gaza sektoris kannatanud elanikkonna abistamiseks, toetanud pagulaste olukorra leevendamist Sri Lankal UNHCRi kaudu ning Pakistanis Rahvusvahelise Punase Risti Komitee vahendusel.

Samuti toetab Eesti rahaliselt (vabatahtlike annetustega) märkimisväärselt ka Euroopa Komisjoni humanitaarabiprogramme ning teiste olulisemate rahvusvaheliste humanitaarabiorganisatsioonide (ÜRO allasutused – UNICEF, UNHCR, UNFPA; Rahvusvaheline Punase Risti Komitee) tegevust.

1.4.3 Teavitamine ja maailmaharidus

Sõna „arengukoostöö“ ei ütle ilmselt paljudele midagi. Arengukoostööst või aastatuhande arenguesmärkidest on mõistetavam ja äratuntavam arenguabi või humanitaarabi andmine. Kui korra nende märksõnade peale mõelda, teab ilmselt ikka enamik inimesi, millega tegemist on, ning paljusid arengukoostöö ja humanitaarabi egiidi all tehtavaid ettevõtmisi tuntakse ja toetatakse või võetakse lihtsalt teadmiseks, et sellised probleemid on olemas ning ilmselt keegi nendega ka tegeleb.

Teavitamisele ja inimeste teadlikkusele ei ole võimalik seada läve, millest alates info enam vajalik ei ole. Tõsi, kohati võib infot tulla liigselt, ebapiisavates kogustes või valede kanalite kaudu, kuid kes oskab ja tahab otsida, see leiab olukorrast ka tasakaalustatuma meediapildi.

Eesti elanikkond arengukoostööst

Aasta-aastalt on kasvanud elanikkonna teadlikkus ning muutunud suhtumine arengukoostöösse ja arengumaade abistamisse. 2008. aasta aprillis korraldatud avaliku arvamuse uuringust selgub, et globaalsetest teemadest huvitatud elanikkonnaosa on võrreldes 2005. aastal tehtud sarnase uuringuga kasvanud 57%-lt 67%-le. Samas ei ole kolme aastaga elanikkonna seas kasvanud Eesti arengukoostööga kursisolek. Teemaga on hästi või teataval määral kursis 81% elanikkonnast. Neist hästi on teemaga kursis 7% ning teemast ei tea midagi 17%. Uuringutest selgus ka, et arvamusiidrid ennekõike (97%), aga ka iga kolmas elanik neljast on veendunud, et Eesti peab abistama vaesemaid ja vähem arenenud riike. Elanikkonna seas on toetus arengukoostööle kolme aastaga kasvanud 11% ning seda võib seostada elatusastase tõusuga. Arengukoostöö suhtes on tõrjumal seisukohal 21% elanikest ning 1% arvamusiidritest.

Argumendid Eesti arengukoostöö kaitseks on elanikel ja arvamusiidritel veidi erinevad. Elanikud nimetasid põhjendustena abi seda vajavatele inimestele, moraalselt kohust abi anda ning kasu suhete arendamisele abistatavate riikidega. Kuigi seda küsimust küsiti 2005. aastal pisut teisiti, on põhjenduste esikolmik jäänud samaks. Spontaanselt nimetas 3% elanikest veel seda, et abistada tuleb sellepärast, et ka Eestit on varem palju aidatud. Arvamusiidrid tõid kõige enam välja moraalselt kohust abistada, rahu ja julgeoleku tagamist arengukoostöö kaudu ning seda, et Eesti on piisavalt arenenud, et endale abistamist lubada. Samuti rõhutati julgeolekuaspekti, mida tõi keskmisest sagedamini välja ka kolmas sektor.¹⁴⁷

Eestis on senine arengutemaatikast teavitamine suuresti toimunud koostöös mittetulundusühingutega. Üheskoos on ellu viidud mitu projekti. Näiteks maailmahariduse projekt GLEN, mille raames on Eesti tudengitel võimalik minna lühiajaliselt tööle mõnda teise riiki (India, Georgia, Lõuna-Aafrika Vabariik, Ghana) ning tagasi tulles oma kogemusi teistele edasi anda. Alates 2005. aastast on Arengukoostöö Ümarlaura ning teiste arengukoostöös osalavate organisatsioonide koostöös korraldatud Maailmapäeva, mille käigus saab Tammsaare pargist eri kultuuride kohtumispaik. Peale selle on valminud arengukoostööd käsitlevat infot edastav veebiportaal www.terveilm.net, Jaan Tõnissoni Instituudi projektina õpetajatele ja õpilastele suunatud maailmahariduse portaal www.maailmakool.ee ning teiste ühenduste eestvedamisel ja osalusel hulk filme ja infomaterjale (vt ka ptk 2.1).

Vaata ka:

www.vm.ee/arengukoostoo (Välisministeerium, arengukoostöö ja humanitaarabi)

www.terveilm.net (MTÜ Arengukoostöö Ümarlaud)

Teine osa:
JÄRG SULLE

*Kodanikuihenduse Ecumenical Sangam lasteaias õpivad lapsed lugema ja kirjutama inglise, hindi ja marathi keeles.
Bamhani, Kesk-India, 2007. a. Foto Arvo Anton*

2.1 TEADLIKUKS MAAILMAKODANIKUKS

Hoolivaks ja aktiivseks maailmakodanikuks kasvamine

„Ole ise muutuseks, mida tahad maailmas näha.”

Mahatma Gandhi

Globaalselt vastutustundlikuks kasvamine on elukestev protsess. Selles protsessis on tähtis roll koolil, samuti meedial, sõpradel ja ka muudel teguritel. **Maailmahariduse** all mõistetakse kasvatust, mis on suunatud tuleviku paremaks muutmisele. Eesmärk on süvendada inimeste – olgu nad siis lapsed, noored, täiskasvanud või vanurid – eneseteadvust ja ühiskonnateadlikkust ning püüelda õiglasema ühiskonna ja maailma poole.

Sellise kasvatuselise puhul nähakse ja tunnistatakse esiteks tänase päeva probleeme ja ebaõiglust ning analüüsitakse ja püütakse mõista nende probleemide põhjusi. Eri maailmavaateid ja seisukohti kaaludes arendatakse kriitilist maailmavaadet endas. Tutvutakse erinevate eluviiside, elukohtade ja -võimalustega ning püütakse neid mõista – avatakse aknaid teiste inimeste tegelikkusesse ning seega mõistetakse inimeste mitmesuguseid valikuid ja käitumisviise.

Teiseks on siin oluline inimlikkus ja õiglus. Globaalse õigluse all mõistetakse tavaliselt seda, et kõigil maailma inimestel peaksid olema võimalikult head võimalused püüelda õnneliku elu poole. Maailmakodanik väärtustab iga inimest võrdväärse partnerina, sõltumata tema taustast või seisundist. Tähtis on endale selgeks teha oma väärtused ja eesmärgid ning seada maailma hetkeolukord moraalse küsimärgi alla.

Nendest teadmistest, arutluskäikudest ja mõtlemisviisidest saab kokku mitmekülgne ja sisurikas maailmapilt. Heal juhul on tulemuseks maailmakodanik, kes on positiivselt meelestatud ja optimistlik ning tahab kanda vastutust.

Sellist maailmakodanikku ei tasu karta. Ta ei püüdle maailmarevolutsiooni poole ega püüa vägivaldselt praegust maailmakorda hävitada, aga ta tahab muuta maailma paremaks – elamisväärsemaks ja inimlikumaks. Tema päevakorras on esikohal äärmise vaesuse kaotamine maailmast, suur korporatsioonide survestamine järgima suuremal määral eetikapõhimõtteid ning keskkonnaküsimuste lahendamine.

Maailmakodanik ei sea ohtu ka eesti meelt ja keelt, kuigi sageli nii arvatakse. Maailmakodanik võib olla kiindunud oma traditsioonidesse, kultuuri ja keelde. Samas on ta ka kultuuriliselt salliv ja vastandub sellistele rahvusluse ilmingutele, mis ei tunnusta teiste inimeste võrdväarsust ja õigusi. Oma eesmärgiga edendab ta avatust ning näeb teisi inimesi ja kultuure rikkusena.

Kui hästi valmistab Eesti kool ette teadlikke maailmakodanikke?

Maailmaharidus on Eesti koolides veel üsna värske asi, aga viimastel aastatel on ta leidnud oma tee ka koolitundidesse. Abiks on olnud kodanikuühenduste eri projektid, mis pakuvad õpetajatele mitmesugust abi globaalsete teemade õpetamisel – koolitusi, materjale, projekte ja uusi huvitavaid õppemeetodeid. Koolitundi rikastavad nt head dokumentaalfilmid ja nendel põhinevad arutelud, eri mängud ning projekti- ja rühmatööd.

Mõnes koolis tähistatakse teemapäevi või -nädalaid, mille puhul globaalseid teemasid kajastatakse koostöömises eri õppeainetega. Õiglase kaubanduse nädalal näiteks uuritakse, kust jõuavad tooted meie poelettidele ning kuidas elavad nende tootjad arengumaades. Arvutatakse, kuidas kujuneb välja toodete hind, degusteeritakse õiglase kaubanduse (vt ka ptk 2.2) tooteid, mängitakse õiglast või ebaõiglast jalgpalli jne. Afganistani nädalal jällegi uuritakse riigi ajalugu ja traditsioone, võetakse vastu külalisi Afganistanist, vaadatakse filme ja proovitakse kohalikke roogasid ja mänge.

Maailmaharidus ei piirdu siiski ühe päeva või nädalaga – maailmahariduse väärtused, nimelt solidaarsus ja erinevuste nägemine rikkusena – peaks saama osaks koolikultuurist ja igapäevaelust.

Koolijuhid/õpetajad/kooliõpilased/lapsevanemad peaksid toetama kooli liitumist mõne maailmahariduse kooliprojektiga. Alustada võiks näiteks portaalist www.maailmakool.ee, mis on loodud eri kodanikuühenduste ja projektide koostöös. Sealt saab tasuta alla laadida õppematerjale, tellida filme ning ohtralt teadmisi ja näpunäiteid globaalsete teemade õpetamiseks.

Eri projektide kohta saab lisainfot ka neid ellu viivatelt organisatsioonidelt: Jaan Tõnissoni Instituudi maailmahariduse keskus, Humana Estonia, Eesti Roheline Liikumine, MTÜ Mondo jne.

2.1.1 Uuri. Mõista. Tegutse.

Järgmised peatükid pakuvad sulle eri viise, kuidas muuta oma tegude kaudu maailma paremaks. Esiteks on aga vaja tunda huvi, ammutada teadmisi ja püüda mõista. Tegevus ei peaks piirduma ühekordsete ettevõtmistega – need peaksid olema moraalsed valikud, mis põhinevad teadmisel ja mõistmisel. Alljärgnev annab sulle ideid selle kohta, mida teadmiste kogumiseks ja mõistmise süvendamiseks ette võtta.

Ole kursis maailmas toimuvaga

Tarbi meediat kriitilise meelega. Meedia (televisioon, raadio, ajalehed) pakub meile infot arenguküsimuste kohta ning mõjutab meie arvamusi arengumaadest. Siiski ei ole seda teavet palju ja see upub muu info sisse. Tavaliselt figureerivad arengumaad uudistes võrdlemisi negatiivses valguses, mis tekitab negatiivseid stereotüüpe. Meedia tüüpiline pilt arengumaast on Aafrikas näljas virelev abitu mustanahaline, kes ootab passiivselt oma saatust. Lootusetu pilt tekitab vaatajas samuti passiivsust – ei kutsu teemat jälgima ja maailma muutma. Meedia tähtsust arengumaade tajumise mõjutajana võib märgata eriti selles, et tavaliselt mõeldakse arengukoostöö all peamiselt humanitaar- ja katastroofiabi.

Ole meediat tarbides kriitiline ja püüa aru saada, kes meedialugusid kirjutab, kellele need suunatud on ning millist maailmapilti need edastavad. Selleks et laiendada oma pilti arengumaadest, kasuta erinevaid ja mitmekülseid infokanaleid, eriti selliseid, mis pakuvad ka arengumaade inimeste enda seisukohti ja nägemusi.

Hea infoallikas arengumaade teemade kohta on näiteks teistsuguste põhiväärtustega uudisteagentuur IPS (Inter Press Service, www.ipsnews.net). IPS näeb oma eesmärgina „hääleõiguse andmist hääletutele” ja selle missioon on toimida kommunikatsioonikanalina, mis vahendab eeskätt vaeste häält ja muresid ning püüab edendada omavahelist mõistmist põhja ja lõuna vahel.

Uuri internetist. Internetiajastul on head infoallikad ka arenguküsimustele pühendatud portaalid, blogid, foorumid jms. Selle peatüki lõpus on esitatud pikem loetelu aadressidest, kust võib leida põhjalikku teavet ja analüüse arenguküsimuste kohta. Samuti võib nendelt veebilehtedelt leida arengumaade inimeste enda elulugusid ja näiteid positiivsetest edusammudest. Need on väärtuslikud allikad, mis tavameediasse tihti ei jõuagi. Suurem osa sellest infost on kättesaadaval inglise keeles.

On ka eestikeelseid portaale, näiteks Arengukoostöö Ümarlaua portaal www.terveilm.net, Roheline Värav ehk www.greengate.ee ja õpetajatele eri kodanikuühenduste koostöös loodud portaal www.maailmakool.ee ning selle aladomeenid noorte.maailmakool.ee (interaktiivsem portaal noortele) ja haridus.maailmakool.ee (pühendatud arengumaade haridusküsimustele ja hariduskampaniale).

Vaata huvitavaid filme ja loe häid raamatuid. Head filmid ja raamatud pakuvad teadmiste kõrval ka emotsioone ja aitavad näha maailma teiste inimeste vaatenurgast. Seetõttu on nad hea materjal aruteluks, samuti enda hoiakute ja arvamuste analüüsimiseks ning muutmiseks.

Häid filme on tavaliselt kõige hõlpsam leida filmifestivalidelt. Uuri, mis on kavas Pimedate Ööde Filmifestivalil (PÖFF), Tartu armastusfilmide festivalil

(tARTuFF), Pärnu filmifestivalil, Tartu maailmafilmifestivalil, KUMUs jne. Lühifilme leiad ka internetist eri veebilehtede ja YouTube'i kaudu.

Koolidel on võimalus saada tasuta dokumentaalfilme ka Jaan Tõnissoni Instituudi projekti „Vaata ja muuda” kaudu, mis pakub peale nüüdisaegsete dokumentaalfilmide ka taustaanalüüse ja õppematerjale eri õppeainete jaoks. Neid saab kasutada infoallikana tänapäeva maailma võtmeküsimustes ning õpetada lastele ja noortele nende abil demokraatliku ühiskonna põhiväärtusi: sallivust ning teiste inimeste õiguste austamist.

Mõtles, aruta ja tegutse koos teistega

Ainult lugemisest ja vaatamisest jääb siiski väheseks, kui asju ei proovita mõista ja kujundada neist oma arvamust. Külasta eri üritusi, näitusi, kursusi, loenguid ja filmiõhtuid, et arutada teemasid koos asjatundjatega. Mõnikord saab seda teha ka virtuaalselt blogide ja arutelusaitide kaudu.

„Ma arvan, et DFK [vt järmine lk] on väga super. Tänu sellele klubile olen ma päris palju teiste inimeste peale mõtlema hakanud. Ma pole enam nii egoistlik, kui ma enne olin. Projekti juures on kõige positiivsem see, et ma saan neid filme näidates ka teiste õpilaste silmaringi avardada.”

Aljona Kubantseva (17), DFK korraldaja J. Liivi nimelisest Alatskivi Keskkoolist

„Projekti „Vaata ja muuda” dokfilmiklubid on igatpidi kasulikud. Esiteks avardavad filmid, mida näidatakse filmiõhtutel, noorte silmaringi ja panevad neid mõtlema paljude asjade üle, mis toimuvad meie maailmas. Dokfilmid räägivad probleemidest ja konfliktidest, mis nõuavad kiiret lahendamist ja meie – noored – olemegi need, kes on võimelised midagi maailmas muutma.

Teiseks, filmiõhtud seovad inimesi kokku. On väga positiivne, kui grupp inimesi mõtleb ja teeb midagi koos.”

Dmitri Tsurkan (19),

DFK korraldaja J. Liivi nimelisest Alatskivi Keskkoolist

„Kõige parem hetk on see, kui film lõpeb ja saal jääb surmvaikseks. Kõik istuvad paigal ega suuda ennast liigutada. See film on neid liigutanud ja meie, linastuse korraldajad, oleme seda teinud. Me oleme vastutavad teadlikkuse tõusu eest, oleme teinud midagi väga tähtsat. Mitte midagi ei asenda tunnet, et tänu sinule on umbes 40 inimest järsku mingist probleemist teadlikud.

40 inimest, kes sellest hetkest alates muudavad oma arvamust.”

Marek Mikulasek, DFK korraldaja Tšehhi Vabariigist

Asuta dokumentaalfilmiklubi. Miks mitte vaadata huvitavaid dokumentaalfilme koos sõprade ja klassikaaslastega ning samas avardada ka omavanuste maailmavaadet? Näiteks noorte dokumentaalfilmiklubid (DFK) on aktiivsete ja asjast huvitunud noorte sõpruskonnad, kes korraldavad „Vaata ja muuda” projektist laenutatud dokfilmide linastusi ning aktiivseid arutelusid ja tegevust neil teemadel. Näiteks laenutatakse film tarbimisühiskonna valupunktidest ning pärast filmi räägib õpilastega nende endi valitud ekspert. Filmiklubide eesmärk on teadvustada noortele, et maailm on suurem kui Viru Keskus ja mitte kõik ei ole nii lihtsakoeline, kui tundub. Tavaliselt töötavad dokumentaalfilmiklubid koolides ja noortekeskustes. Koolides ja noortegruppides võib arutada teemasid ka eri mängude ja harjutuste kaudu, mida käsitletakse portaalis Maailmakool.ee. Lisainfot klubide kohta: noorte.maailmakool.ee/DFK

Õpi teiste kogemustest. Vabatahtlik töö arengumaades ei lõpe kojunaasmisel. Näiteks GLEN-programmiga arengumaades töötanud noored on alati valmis rääkima oma huvitavatest kogemustest. Korralda oma koolis, noortekeskuses, töökoahas või lihtsalt sõpradega vestlusõhtu ja kutsu vabatahtlik külla. Samuti võid tellida kooli, töökohta, raamatukogusse või mujalegi fotonäitusi, mille vabatahtlikud on oma kogemustest ja tööst kokku pannud. Kontaktandmeid leiad portaalidest www.terveilm.net või www.maailmakool.ee.

Hangi endale uusi sõpru mujalt maailmast. Otseleid kontakte arengumaadest pärit inimestega on Eesti inimestel vähe. Samas saab arengumaadest ja arengukoostööst tekkinud pilti kõige paremini avardada just isiklike sidemete kaudu. Reisimine, mõnele Aafrika või Aasia lapsele rahalise abi andmine, kooli sõprusklass või vabatahtlik töö arengumaal annab uusi ja põnevaid teadmisi ja kogemusi ning avardab maailmapilti.

Kui sa ei saa või taha ise kaugele reisida, miks mitte aidata juba Eestis elavaid pagulasi ja sisserändajaid, et nad saaksid Eesti ühiskonnas paremini hakkama? On võimalik ka toetada arengumaa lapse haridusteed ja tutvuda samas ise tema eluga kirjavahetuse kaudu. Selliste uute sõprade kaudu on hõlpsam aru saada inimeste võimaluste erinevusest.

Eesti koolidel aitavad eri programmid ja kodanikuühendused uusi tuttavaid leida küllaste ja sõpruskoolide abil. Erineva taustaga inimeste kooliküllastused võivad olla noorte esimeseks kokkupuuteks teistsuguste inimestega ning väärtuslikuks viisiks stereotüüpide kummutamiseks noorte seas. Sõpruskoolipartneriks võib olla näiteks Afganistani, Keenia, Mosambiigi või mõne teise riigi kool, kellega vahetatakse kirju ja kingitusi, tehakse ühiseid projektitöid ja ollakse otseühenduses – võib-olla isegi küllastatakse teineteist. Paremal järjel olev Eesti kool võib ka püüda oma partnerit aidata, kogudes näiteks oma ürituste kaudu teatava otstarbe jaoks raha. Seeläbi suurenevad õpilaste teadmised ja arusaam teisest riigist ja kultuurist, keeleoskus ja algatusvõime. Küllaste ja sõpruskoolide kohta leiad lisainfot näiteks portaalist Maailmakool.ee.

Eesti-Afganistani sõpruskoolid

Bibi Khadija kool Bakhli provintsis Põhja-Afganistanis Mazar-i-Sharifi linna lähiümbruses on ainus tütarlastekool kogu piirkonnas. Rootsi kodanikuühendus Swedish Committee for Afghanistan aitas kooli siin avada juba 1990ndatel, kuid toona tuli kool turvaprobleemide pärast sulgeda. 2002. aastal avati kool uuesti, esialgu küll kehvades tingimustes. Kuus aastat hiljem aga valmis Swedish Committee toetusel koolimaja. „*Kui tore, et meil on koolimaja ja et enam ei pea telkides õpetama,*” räägib Najiba, õrna naeratusega 18-aastane neiu, kes on üks kooli naisõpetajatest.

Bibi Khadija koolis on kaheksa klassiruumi, väike raamatukogu ja arvutiklass. Kool mahutab 1000 õppurit esimesest kümnenda klassini. Koolis on ka õpetajate tuba ning koht valvurile, mis on tüdrukute koolis oluline. Vanemad ei laseks oma tütreid kooli, kui õpetajad poleks kõik naised ning kooliskäimine poleks turvaline. Talebani ajal oli tüdrukutel kooliskäimine koguni keelatud ning praegugi ei käi suurem osa Afganistani tüdrukutest koolis. Tüdrukute koolide asutamine ja toetamine on üks tähtsamatest meetmetest riigi ülesehitamisel.

Bibi Khadija tüdrukutekooli sõpruskooliks on Eesti Kuressaare Gümnaasium. Madli-Maria Naulainen õpetab koolis ajalugu, ühiskonnaõpetust ja kultuurilugu ning arvab, et sõpruskooli tundmaõppimine annab tema oma õpilastele palju uut ja huvitavat. „*Esitaks see tasakaalustab seda pilti, mis meil on Afganistanist. Eestlaste pilt on hetkel seotud peamiselt sõjalise missiooniga. Sõpruskooli kaudu õpime palju uut teisest kultuurist ja nemad jälle meist. Kindlasti õpivad meie õpilased aru saama, et nendel endal on asjad päris hästi.*” Madli-Maria arvates on noortel vaja igasugust kultuuridevahelist dialoogi, et olla valmis tuleviku mitmekultuurilise ühiskonna jaoks. „*Inimestel on eelarvamused võõraste kultuuride suhtes igal pool. Afganistanis meie suhtes ja meil jälle nende suhtes. Igasugused positiivsed isiklikud kogemused aitavad nendest eelarvamustest üle saada. Selles mõttes on see projekt kaugemale tulevikku suunatud.*”

Lähitulevikus on aga koolil konkreetsed plaanid õppida rohkem Afganistani kohta filmide, külaliste võõrustamise ja Afganistani päeva korraldamise kaudu. Kavas on saata sõpruskoolile fotoprojekt, milles tutvustatakse oma õpilaste koolielu. Kui on teada, millest sõpradel puudu jääb, on kavas korraldada nende heaks ka heategevuslikke üritusi. Kes teab, äkki saab keegi ka Kuressaarest Afganistani külastada, kui sõpruskoolide õpetajad oma sõpradele külla reisivad.

Eesti-Afganistani sõpruskoolide projekti viib Eestis ellu Jaan Tõnissoni Instituut. Projekti käigus luuakse tugevad ja kestvad sõprussuhted kümne Eesti ja kümne Afganistani kooli vahel, vahetatakse kirju ja kingitusi, tuuakse Eestisse külalisi Afganistanist, korraldatakse üritusi ja näitusi Afganistani teemal ning õpetajatele reise Afganistani. Koostööprojektis annavad Eestile nõu mittetulundusühingud mujalt Euroopast, kel on pikaajaline kogemus Afganistanis töötamisega: Swedish Committee for Afghanistan Rootsist ja Afghan Connection Inglismaalt. Kolm aastat kestva projekti esimest osa rahastab Euroopa Komisjon. Lisainfot projekti kohta: www.maailmakool.ee

Kodanikuuühenduse Ecumenical Sangam töötajate igakuine koosolek ühenduse õmblusklassis. Bamhani, Kesk-India, 2007. a. Foto Arvo Anton

Astu mõne sellise organisatsiooni liikmeks, mis töötab sinule tähtsate küsimustega. Mitut Eesti organisatsiooni ühendab soov mõjutada maailma arenguprobleeme ning edendada maailma õiglasemaks muutmist praktiliste ja konkreetsete meetmete abil. Nendega ühinedes leiad sama mõtteviisiga inimesi, kellega saad koos asju arutada ja tegutseda. Organisatsiooni liikmena on sul ka juurdepääs suuremale teabebaasile – saad teada palju uusi asju, mis meediast läbi ei käi. Lisainfot eri organisatsioonide kohta saad näiteks Arengukoostöö Ümarlauast või portaalist Terveilm.net.

Vaata ka:

- www.oneworld.net (OneWorld, uudiseid inimõiguste ja arengu vallast; portaali peavad koostöös ülal üle 100 organisatsiooni)
- www.euforic.org (Eurforic)
- www.reliefweb.int (ReliefWeb)
- www.oxfam.org (Oxfam International)
- www.eldis.org (Eldis, arenguteemasid eri vaatenurkadest käsitlev portaal)
- hdr.undp.org (ÜRO inimarengu aruanded)
- www.worldbank.org (Maailmapanga megaportaal, mis sisaldab eri teemade kaupa artikleid, uurimusi ja statistikat arengumaade majandusliku olukorra kohta)
- www.unifem.org (ÜRO Naiste Arengu Fond)
- www.adb.org (Aasia Arengupank)
- www.afdb.org (Aafrika Arengupank)

2.2 MAAILMAPARANDAJA OSTUKORV

Meie igapäevaste valikute võim

„Ärge alahinnake valvsate tarbijate mõjujõudu...”

Dame Anita Roddick (The Body Shopi asutaja)

Sinu jaoks on see tavapärane tass kohvi või teed hommikul – Aafrika väiketaluniku jaoks aga igapäevane sissetulek, millega peret toita. Sinu jaoks on see maitsev banaan või magus šokolaad, mille ostukorvi poetad. Banaanikoore all või särgis, mida kannad, on peidus hoopis suurem lugu Ladina-Ameerika või Kesk-Aasia põllutöölise elutingimustest. Kas oled oma igapäevaoste vaadelnud kui hääle andmist toote valmistanud ettevõttele või teadlikku toetust talunikule, kes selle tooraine kasvatas? Jätkuv karjuv vaesus arengumaades, kliimamuutused ja majanduskriis on meie ostuvalikute otsesed tulemused. On aeg vaadata peeglisse ja küsida endalt – mida teen mina selleks, et lõpetada ahnitsev ning inimesi ja keskkonda laastav majanduskord?

Igäühel meist, kes otsustab mida, kellelt ja millistel tingimustel osta, on märkimisväärne võim – kasuta seda!

Maailm muutub iga ostuga

Rahvusvaheline kaubandus on võimas arengumaade vaesuse vähendamise vahend, kuid seda vaid juhul, kui kaubandussuhted arvestavad kõikide osapooltega võrdsetel alustel ning tarbijad teavad oma ostuvalikute tagajärgi. Paraku ei saa me jääda ootama, millal suurriikide valitsused jõuavad otsusteni, mis muudaks globaalset kaubandussüsteemi nii, et kõigil oleks hea. Kuigi meie kodanikena saame survet avaldada poliitikutele, et nende loodud seadused soosiks ka kõige vaesemaid riike, nõuab see aega, teadmisi ja kollektiivset kodanikualgatust (vt ka ptk 2.6).

Samas saab meist igaüks päevast päeva, ost ostu haaval teha valikuid, mis tagavad kõige vaesemate maade inimestele stabiilse sissetuleku. Me ei pea millestki loobuma, vaid lihtsalt kulutama oma raha teisiti. Selleks et olla teadlik tarbija, ei pea me loobuma oma harjumuspärasest mugavusest, kolima kuuse alla või elatuma kartulikoortest ja tammetõrudest. On ka vähem radikaalseid võimalusi, kuidas oma igapäevased valikud võimalikult eetiliseks muuta. Kunagi varem pole see nii lihtne olnud kui nüüd, mil turul on järjest rohkem vastutustundlikke ettevõtteid, kelle missioon hõlmab peale kasumiteenimise ka inimesi ja keskkonda hindavaid väärtusi. Vaja on vaid lugeda toodetel olevaid silte ja tunda ära lehvitava inimkujuga must-sinine-laimi-roheline märk – sertifikaat, mis tagab arengumaade väiketalunikele ja tööliste stabiilse ning õiglase hinna.

2.2.1 Õiglane kaubandus ja Fairtrade

® Kõige tervislikum ja keskkonnasäästlikum on süüa kodumaist ja mahedat toitu. Paraku tarbime ka toiduaineid, mille puhul pole võimalik eelistada kodumaist, sest meie laiuskraadidel nende toorained lihtsalt ei kasva. Näiteks on banaan – üks armastatumaid puuvilju maailmas – maitsev ja kasulik, kuid kasvab hoopis soojemas kliimavöötmes. Sama on kohvi, tee, suhkru ja paljude muude toiduainetega. Paljude põllumajandussaaduste tootmine

on maailmas monopoliseeritud, mille puhul talunikele makstakse nii vähe, et nad ei suuda oma peresid toita. Suureks probleemiks on ka taimemürkide ohjeldamatu kasutamine, metsade maharaiumine suuremate intensiivpõllumaade kasutuselevõtuks ning laps- ja sunnitöö kasutamine mitmes tööstusharus, nagu kohvi- ja kakaokasvatus, tekstiilitööstus ja sportpallide valmistamine.

Lahenduse pakub **õiglase kaubandus** – kaubandussuhetel ja turupõhimõtetel toimiv kestev arengumudel arengumaade väiketootjatele, mis väärtustab inimeste tööd ning tõstab väiketalunike ühistute positsiooni rahvusvahelisel kaubandusareenil. 1960. aastatel tagasihoidlikult alustanud liikumine on nüüdseks arenenud globaalseks tarbijaühiskondade ja arengumaade vaheliseks partnerluseks, mis võimaldab miljonitel arengumaadest pärit väiketootjatel, töölistel ja nende perekondadel elada inimväärset elu. Aastakümnete jooksul mitmes suunas arenenud liikumine hõlmab nii **maailma suurimat sõltumatut eetilist sertifitseerimissüsteemi (Fairtrade)** kui ka rohujuuretasandil maailmapoodide (ingl k *world shops*) võrgustikke, mille abil on USA ja Euroopa turg avanenud arengumaade väiketootjate toodangule.

Õiglase kaubanduse sertifitseerimismärk tootel on **rahvusvaheliselt registreeritud kaubamärk**, mis tagab arengumaade talunikele ja istanduste töölistele väärilise tasu, lisatulu kogukonna sotsiaalseks arenguks, sh toetuse haridusele ja tervishoiule, ning keskkonnasäästliku tootmisprotsessi, milles ei kasutata laps- ega orjatööd.

Õiglase kaubanduse märk tootel tagab:

- ✓ väärilise tasu arengumaade talunikele ja istanduste töölistele,
- ✓ lisatulu kogukonna sotsiaalseks arenguks, sh toetuse haridusele ja tervishoiule,
- ✓ tootmisprotsessi, milles ei kasutata laps- ega orjatööd,
- ✓ keskkonnasäästliku tootmise.

Fairtrade on rahvusvaheliselt registreeritud kaubamärk ja seda ei tohi kasutada meelevaldselt.

Selleks et müüa oma tooteid õiglase kaubanduse süsteemis, peavad tootjaühistud saama vajaliku sertifikaadi ja ettevõtetel peab olema vastav müügilitsents. Fairtrade'i sertifikaadiga tootjate tegevust ja nende vastavust sätestatud standarditele kontrollib sõltumatu sertifitseerimisorganisatsioon FLO-Cert. FLO-Cert külastab sertifitseeritud tootjaid igal aastal, et kontrollida tootmis- ja tööttingimusi ning õiglase kaubanduse lisatulu kasutamist. Tootjad on kohustatud esitama statistika kogu õiglase kaubanduse raames tehtud müügi kohta, mida võrreldakse statistikaga importijate esitatud andmetest Fairtrade'i märgitoodete ostu ja edasimüügi kohta. Õiglase kaubanduse turustatistikat jälgib ja märgi õige kasutuse eest Baltikumis vastutab Soome õiglase kaubanduse assotsiatsioon.

Kõik hea pole tingimata eestimaine ehk kümme põhjust, miks toetada õiglast kaubandust

- ✓ **Õiglase kaubanduse väärtustab tööd ja töötajaid**
Õiglase kaubanduse suurendab arengumaade väiketalunike ja istanduste tööliste sissetulekut ja arendab kohalikku majandust. Stabiilne tasu tagab parema elu sadadele tuhandetele peredele.
- ✓ **Õiglase kaubanduse aitab väiketalunikel ehitada tulevikku**
Õiglase kaubanduse ühistud saavad lisatulu, mida kasutatakse kohaliku elu edendamiseks. Puhas joogivesi ja võimalus saada arstiabi tõstavad elukvaliteeti ka kõige vaesemates külad.
- ✓ **Õiglase kaubanduse annab lastele hariduse**
Õiglase kaubanduse ühistu liikmed saavad suurema sissetuleku abil koolitada oma lapsi ja lisatulu eest koolimaju ehitada, vajalikke õppematerjale osta ja õpetajaid palgata.
- ✓ **Õiglase kaubanduse keelab lapstööjõu kasutamise**
Sajad tuhandet arengumaade lapsed töötavad sunniviisiliselt istandustes ja tööstusharudes, mis toodavad meile igapäevaseid tarbeesemeid, riideid ja toitu. Suur osa lastest on inimkaubanduse ohvrid. Õiglase kaubanduse süsteem tagab, et Fairtrade'i märki kandvate toodete valmistamisel pole kasutatud lapstööjõudu.
- ✓ **Õiglase kaubanduse hoolib keskkonnast ja inimeste tervisest**
Õiglase kaubanduse on keskkonnasäästlik ja inimsõbralik. Tootmine on GMO-vaba, keelatud on paljud tervist kahjustavad taimekaitsemürgid ning istanduste töölistele on kemikaalidega kokkupuutel tagatud kaitsevahendid. Paljud õiglase kaubanduse tooted kannavad ka mahemärgistust.

- ✓ **Õiglane kaubandus toetab demokraatlikku isetsustamist**
Õiglane kaubandus võimaldab talunikel ise otsustada oma kogukonna edasise käekäigu üle. Igal õiglase kaubanduse ühistu liikmel on hääleõigus, et otsustada ühistu jaoks oluliste küsimuste, näiteks lisatulu investeerimise üle.
- ✓ **Õiglane kaubandus annab õnge, mitte kala!**
Arenguabi jätab abisaajad passiivseks ja abist sõltuvaks. Õiglane kaubandus ei ole passiivne doonori-abisaaja suhe, vaid solidaarne partnerlus kaubavahetuse abil rikkaste heaoluühiskondade ja vaeste riikide vahel.
- ✓ **Õiglane kaubandus on eetilise ettevõtluse lipulaev**
Rahvusvahelised tavakaubandusreeglid soosivad rikkaid riike ja suurkorporatsioone. Õiglase kaubandusega toetad vastustundlikke ja eetilist äri ajavaid ettevõtteid. Üha rohkem suurettevõtteid võtab omaks eetilise äripraktika, sh õiglase kaubanduse põhimõtted.
- ✓ **Õiglane kaubandus vähendab maailmas vaesust**
Maailma riigid on otsustanud vähendada maailmas 2015. aastaks vaesust poole võrra. Õiglase kaubanduse toodete eelistamine aitab arengumaade tootjatel arendada jätkusuutlikku äritegevust ning seeläbi parandada oma majanduslikku ja sotsiaalset olukorda.
- ✓ **Maailm muutub iga ostuga**
Sinu rahal on mõjuvõimu – õiglane kaubandus võimaldab sul teha teadlikke valikuid ja kulutada oma raha targalt. Õiglase kaubanduse toetamisega osaled sa põnevas ja tänuvärses globaalses liikumises, mis muudab maailma paremaks.

Nõudlikud tarbijad ja hoolivad ettevõtted

2008. aastal tehtud rahvusvahelised uuringud¹⁴⁸ näitavad, et Euroopa riikide ja USA tarbijad teevad juba praegu oma rahakotisuud paotades selgelt eetilisi valikuid – 68% tarbijatest on lojaalsed kaubamärkidele, mille taga on hea idee, ning 92% on valmis maksma rohkem eetikapõhimõtete kohaselt sertifitseeritud toodete eest.

Teadliku tarbimise tugevust kinnitab ka 2008. aastal 15 riigis korraldatud uuring õiglase kaubanduse kohta¹⁴⁹, mille põhjal tunneb pool elanikkonnast õiglase kaubanduse märki; lausa 2/3 poeskäijatest soovib, et ettevõtted võtaksid rohkem vastutust arengumaade tootjate õiglasemal kohtlemisel, ja usub, et parim viis toote eetilise kontrollimiseks on sõltumatu sertifitseerimissüsteem.

Ladina-Ameerika, Aafrika ja Aasia riikide päritolu õiglase kaubanduse tooted on nüüd supermarketites laialdaselt saadaval ja ostjad on tooted heaks kiitnud – 2008. aastal oli õiglase kaubanduse toodete jaemüügi väärtus maailmas hinnat

guliselt 2,9 miljardit eurot¹⁵⁰. Sertifitseeritud tootjähistuid on arengumaades üle 700. Ettevõtteid, kel on õigus kasutada õiglase kaubanduse märki oma toodetel, on üle 2700, nende hulgas sellised suuretevõtted nagu kohvifirma Starbucks, jäätisetootja Ben&Jerry's ja šokolaaditootja Cadbury. Maailmas on saadaval üle 6000 õiglase kaubanduse märgitoote; paljud rahvusvahelise haardega jaeketid, nagu Sainsbury's, Lidl, Marks & Spencer, on integreerinud õiglase kaubanduse oma sotsiaalse vastutuse poliitika lahutamatuks osaks.

Õiglaselt on otsustanud tarbida ka sellised suured asutused nagu Euroopa Parlament ja kõik Põhjamaade parlamendid. Paljud ettevõtted, näiteks Microsoft ja Merrill Lynch Ühendkuningriigis ning IBM ja France Telecom Prantsusmaal, pakuvad oma töötajatele õiglast kohvi. Seda teevad ka kõik Pariisi lennuvälja kohvikud ning lennufirmad Berlin Air ja RyanAir.

Suuremad õiglase kaubanduse turud on USA ja Ühendkuningriik. Kõige rohkem ostetakse aga õiglase kaubanduse tooteid inimese kohta Šveitsis (20 eurot). Ka Soome, kus täitus 2009. aastal kümme aastat õiglase kaubanduse tegevuse alustamisest, on üks teadlikemate tarbijatega riike – üle 90% inimestest tunneb õiglase kaubanduse märki ning keskmiselt tarbitakse seal iga inimese kohta 6 euro väärtuses õiglase kaubanduse tooteid.

Peaaegu kõikides Euroopa riikides korraldatakse vähemalt kord aastas laiaulatuslikke õiglase kaubanduse kampaaniaädalaid arengumaade talunike toetuseks. Saksamaal ja Ühendkuningriigis näiteks on korraldatud üleriigilisi õiglase kaubanduse banaanisöömisi rohkem või vähem naljakate ürituste raames, millest võtavad osa koolid, ülikoolid, kirikud, rahvamajad, riigiasutused ja eraettevõtted. Soomlased püstitasid 2008. aastal aga lausa maailmarekordi õiglase kaubanduse kohvi joomises – üle 200 eri paigas üle Soome korraldatud õiglase kaubanduse kohvipausidest võttis ühtekokku osa 51 754 inimest; ära joodi 6400 liitrit kohvi. Senini USA käes olnud rekord ületati neljakordselt. 2009. aastal pistsid õiglase kaubanduse pausi tegemises rinda korraga kõik Põhjamaad.

Kogub tuure ka Eestis

Samaaegselt Põhjamaadega korraldatakse ka Eestis õiglase kaubanduse teemanädalaid. Eestis on õiglase kaubanduse teavitustegevuse ja Fairtrade'i märgitoodete müügi edendamise tegeletud 2007. aastast alates, kui Eesti ühines rahvusvahelise õiglase kaubanduse süsteemiga (FLO). Eesti ühiskonnas tutvustatakse õiglast kaubandust üha laiemalt. Järjest suuremat huvi õiglase kaubanduse vastu tunnevad kodanikuühendused, koolid ja noortekeskused, samuti suurürituste korraldajad, kes püüavad osalejatele pakkuda midagi eetilist ja teistsugust. Meie poodidest leiab teadlik tarbija nii kohvi, teed, suhkrut, veine, roose ja puuvillatooteid – enam kui 200 toodet! Iga-aastase õiglase kaubanduse nädala raames on Eestit külastanud juba Tansaania kohvifarmer,

Keenia roosikasvatataja ja Kameruni puuvillakasvatataja – ikka selleks, et meie kuuleks otsse allikast, kuidas õiglase kaubandus mõjutab inimeste heaolu ja kui tähtis osa on meie teadlikel valikutel poes.

Teadlikkus õiglasest kaubandusest kasvab ka Eestis. Kui 2006. aastal tehtud esmaküsitluse põhjal teadis õiglase kaubanduse märki vaid 5% elanikkonnast (küsitles Turu-uuringute AS), siis 2009. aasta uuringu (samuti Turu-uuringute AS) tulemustest selgub, et kolme aasta jooksul on märgi tuntus kasvanud peaaegu neli korda, st märgi tähendust teab juba 19% elanikest. Kui kolm aastat tagasi osteti Eestis õiglase kaubanduse märgiga tooteid peamiselt huvi pärast, siis nüüd on esikohale tõusnud soov toetada sotsiaalse sõnumiga tooteid ja aidata parandada inimeste elujärge. Peaaegu pooled 2009. aasta uuringus osalenutest (46%) on huvitatud edaspidi õiglase kaubanduse toodete ostmisest ja eelkõige soovivad inimesed osta kohvi, teed ja puuvilju. Enam kui pooltele vastanutele on oluline, et õiglast kaubandust toetaksid ka Eesti ettevõtted, kes kasutavad arengumaade toorainet.¹⁵¹

Magus tervitus šokohoolikutele

Rigayato on tüdruk, kelle perekond peab kakaofarmi Ghanas. Aafrika väikefarmeritel ei ole tavaliselt võimu, et rahvusvahelisel turul oma toodangu eest õiglast hinda saada. Rigayatul ja paljudel temasugustel lastel võib seetõttu koolitee pooleli jääda. Alates sellest, kui nad 1995. aastal kakaotalunike ühistuga Kuapa Kokoo ühinesid, on tema perekonna väljavaated aga paranenud. Kuapa Kokoo müüb kakaoubasid õiglase kaubanduse šokolaadi valmistamise tarbeks Euroopasse.

„Õiglase kaubandus on mu elu muutnud. Kui me müüme kakaod õiglase kaubanduse šokolaadi valmistamise jaoks, võime kindlad olla, et saame oma ubade eest õiglast hinda. Ja see tähendab seda, et mina saan koolis käia. Ühistu kasutab osa tulust haridusele. Nii et ma plaanin stipendiumile kandideerida. Ghanas on poistel tüdrukutest suuremad võimalused oma haridusteed jätkata. Tüdrukutelt oodatakse, et nad abielluksid 16-aastaselt ja saaksid lapsi. Minu unistus on saada teadlaseks ja leida haigustele ravi.”

Kuapa Kokoo liikmete elu on arenenud jõudsalt. Ühistu algusaastatest saadik on ehitatud üle saja joogiveekaevu, kümme kooli ning paljud liikmed on saanud koolitust. Kaevude rajamine on säästnud laste ja naiste aega ning vähendanud joogikõlbmatu vee kasutamisest põhjustatud haigusi. Veetoomisele kulus seni kaks kuni kolm tundi päevas. Kuigi kooliskäimine on Ghanas kohustuslik, pidid lapsed koolimineku asemel hoopis perele vett hankima. Tänu õiglasele kaubandusele sammub Rigayato hoopis teadmiste, mitte vee järele.

Osta T-särk ja... päästa elusid!

Õiglase kaubanduse T-särgi ostmine aitab vähendada suitsiidijuhtumeid India puuvillafarmerite seas. Kas tõesti?

Maailmas sõltub puuvillatootmisest umbes 100 miljonit leibkonda 70 eri riigis. Puuvillafarmerite majanduslik olukord on langevate maailmaturu hindade tõttu halvenenud juba aastakümneid, kuid 2001. aastal kukkus see viimase 30 aasta madalaimale tasemele – 0,92 USA dollarit kilo eest. Puuvill on äärmiselt oluline sissetulekuallikas Lääne-Aafrikas, Kesk-Aasias, Indias ja Pakistanis. Hinnalangust on süvendanud ikaldused, Euroopa Liidu ja USA toetused oma farmeritele ning sünteetiliste materjalide (näiteks nailon ja polüester) kasutuselevõtt.

Olukorra tõsidust kirjeldab ajalehe India Together 2005. aasta artikkel: „Võla-koorma all kannatavate puuvillafarmerite enesetapujuhtumite arv kasvab vähese vihma, kiratseva saagi ja jätkuvalt langevate turuhindade tõttu. Farmerite kõrval on enesetapud levinud ka nende laste seas. 2005. aasta lõpus kirjutas 19-aastane ülikoolitudeng Neeta Pundalikrao Bhopat oma hüvastijätukirjas:

*„Mu pere teenib vähem kui 1000 ruupiat kuus. Mul on kaks nooremat õde...
Meil ei ole piisavalt süüa. Seega lõpetan ma oma elu.”*

Õiglase kaubanduse ühistute loomise tulemusena on väikefarmerite sissetulekud Lääne-Aafrikas jõudsalt kasvanud. Mali tootjad näiteks said õiglase kaubanduse tingimustel puuvilla müües 2007. aastal 70% suurema sissetuleku.

2008. aastal müüdi maailmas 27 miljonit õiglase kaubanduse sertifitseeritud puuvillatoodeid – eelmise aastaga võrreldes kaks korda rohkem. **Eestis pakuvad Fairtrade'i sertifitseeritud puuvillatooteid Marks & Spencer, Finlayson ja mitu väikefirmat.**

Väikefarmerite raske olukorra kõrval on tänapäeval veel laialt levinud tööliste eksploateerimine ja väärkohtlemine tekstiili- ja rõivatööstuses. Maailmas kulutatakse riieteile sadu miljardeid dollareid aastas. Ainuüksi Euroopa riideturg moodustab 1/3 kogu tööstusest. Valdav osa meie ostetud riietest valmistatakse arengumaades, kus tööjõukulud on madalad. Kuigi tekstiilitööstus on tööjõumahukas, moodustavad tööjõukulud pelgalt 1–5% toote jaehinnast. Suurem osa rõivatööstuse tööstistest on maalt linna tulnud, vähese haridusega vallasid naised, kes töötavad ilma töölepinguta ning ebainimlikes tingimustes.

Eelista õiglase kaubanduse märgiga tooteid – nii saavad talunikud oma saagi eest kindla tasu, töölised inimväärse palga ja põllumaa jääb ülemäärastest kemikaalidest puutumata.

Õiglase kaubandus kohalikul tasandil

Ka maksumaksja raha kulutav avalik sektor on suur tarbija. Riigil ja kohalikel omavalitsustel on hea võimalus anda oma tarbimisvalikutega eeskju kogu ühiskonnale ja mõjutada otseselt riigihangetest huvitatud ettevõtete käitumist, ostes selliseid tooteid ja teenuseid, mille puhul on arvestatud keskkonna- ja sotsiaalsete nõuetega. Kas sina tead, milliseid nõudeid järgib sinu kodulinna omavalitsus toidu, mööbli, ehitusmaterjalide, transpordi ja elektri ostmisel?

Tunnustamaks oma kodukandis õiglast kaubandust edendavaid linnu, valdasid, külasid ja muid omavalitsusüksusi, annavad õiglase kaubanduse edendamise liidud välja õiglase kaubanduse linna tiitlit. Esimeseks õiglase kaubanduse linnaks maailmas sai Ühendkuningriigi väikelinn Garstang. Täna on maailmas juba enam kui 650 õiglase kaubanduse linna ning teiste hulgas on see tiitel omistatud näiteks Brüsselile, Dublinile, Espoole, Kopenhaagenile, Londonile ja San Franciscople. Milline Eesti linn või asula võiks ühineda selle nimekirjaga?

Ideid õiglase kaubanduse tutvustamiseks

- ✓ **Korralda maailmamuuftate filmiõhtu.** Laenuta õiglase kaubanduse teemaline film portaali www.maailmakool.ee filmikogust ja korralda filmiõhtu. Laadi alla õiglase kaubanduse teemaline esitlus samast portaalist ja kasuta seda õiglase kaubanduse tutvustamiseks. Kutsu üritusele eestkõneleja, kes saab pärast filmi või esitlust juhtida arutelu.
- ✓ **Korralda maailmaparandaja moeõhu.** Korralda koolis/töökohas moeõhu, kus esitletakse taaskasutatud või Fairtrade'i puuvillast valmistatud riideid. Kindlasti leidub sinu koolis innustunud modelle. Need, kes ei soovi end püünel näidata, saavad kaasa lüüa soengute tegemisel, lava, valgustuse ja muusika sättimisel ning teavitustöös. Kutsu üritusele esinema või seda toetama Fairtrade'i märgitooteid müüvaid ettevõtteid ja moedisainereid!
- ✓ **Vaheta tavaline õiglase vastu!** Kutsu inimesi üles vahetama mõni oma tavapärase poeost õiglase kaubanduse toote vastu, näiteks tavaline suhkur, vein, tee või kohv õiglase kaubanduse märki kandva toote vastu. Kujunda lõbusas stiilis ankeet ja palu see täidetuna endale tagasi saata. Lubaduse andjate nimed avalikustada näiteks kooli või töökoha teadetetahvil.
- ✓ **Proovi õiglast maitset!** Korralda pimemaitsmine inimestele, kes pole veel õiglasest kaubandusest midagi kuulnud. Palu neil teha valik õiglase kaubanduse ja tavatoote vahel ning seejärel selgita, miks nad võiksid eelistada esimest teisele. Võta mõni sarnase hinnaga Fairtrade'i toode ja muu toode, eemalda pakendid ning palu inimestel neid proovida. Uuri välja, milline on populaarseim – loodetavasti on õiglase kaubanduse tooted esimeste seas!

- ✓ **Mängi ausat mängu!** Jalgpallis ja teisteski sportmängudes kehtivad ausa mängu reeglid. Need peavad laienema ka väljapoole mänguväljakut – spordikaupade tootmisprotsessile. Tutvusta oma kooli võistkonnale või kohalikule jalgpalliklubile eetilise alternatiivina õiglase kaubanduse jalgpalle ning motiveeri ka teiste spordialade harrastajaid uurima kasutatavate spordivahendite päritolu kohta ja tegema eetilisi valikuid.

Kokka maailm paremaks!

Enamik Eestis turustatavatest Fairtrade'i märgitoodetest on toiduained. Seega on toidutegemine suurepärase võimalus õiglase kaubanduse põhimõtete tutvustamiseks. Teatavasti on parim tee inimeste südamesse nende kõhu kaudu – paku oma sõpradele, pereliikmetele, kooli- või töökaaslastele õiglase kaubanduse jooke või suupisteid.

- ✓ **Hommikusöök** on ideaalne võimalus alustada päeva teadliku maailma-kodanikuna. Sobilikud õiglase kaubanduse tooted hommikueineks on tee, kohv, mahlad, kakao. Tervislik ja maitsev algus päevale on ka smuuti – proovi seda teha õiglase kaubanduse puuviljadest.
- ✓ **Küpseta ise kooki ja kaunistage see tuhksuhkruglasuurist valmistatud Fairtrade'i märgiga**, lisa õiglase kaubanduse sõnumeid ja paku seda oma ürituse piduliku lõpuroana. Või korralda prima õiglase kaubanduse koogi küpsetamise võistlus ja seejärel heategevuslik võistluskookide müük.
- ✓ **Korralda õiglase kaubanduse retseptide võistlus.** Koosta oma retsept, milles kasutate võimalikult palju õiglase kaubanduse tooraineid, ja palu see trükkida kohalikus ajalehes või koolilehe vastavas rubriigis. Kutsu ka teisi üles seda tegema ning palu mõnel tuntud kokal retsepte kommenteerida või neist parim välja valida.
- ✓ **Esita üleskutse kohvikule või restoranile.** Tee kohalikele kohvikule, restoranile, kooli- või ülikooli sööklale või oma töökoha toitlustusasutusele ettepanek pakkuda õiglase kaubanduse teed, kohvi, suhkrut ja veini. Julgusta neid kasutama õiglase kaubanduse tooteid ka oma menüü koostamisel ning valmistama ette eripakkumise iga-aastaseks õiglase kaubanduse nädalaks. Võta sõbrad kampa ja kutsuge kõiki naabruskonna toitlustasutusi pakkuma õiglase kaubanduse nädalal vähemalt üht õiglase kaubanduse toodet.
- ✓ **Kui sa ei leia poodidest Fairtrade'i märgiga tooteid:**
 - jäta oma kodupoodi teade sooviga neid rohkem osta;
 - kutsu sõbrad kampa ja jätke selliseid kirju nii paljudesse kauplustesse kui võimalik;
 - võta ühendust õiglase kaubanduse esindajaga Eestis – info@fairtrade.ee – ning lepi kokku, kuidas käia iga-aastase õiglase kaubanduse nädala eel poodides Fairtrade'i märgitooteid sildistamas. Nii saad korraldada ka väikese võistluse ning välja selgitada, milline pood kõige rohkem Fairtrade'i märgitooteid müüb!

Etiopiplannad kohvi röstimas. Etiopia on kohvi sünnimaa ja sõna “kohv” ongi nime saanud Kaffa piirkonna järgi, kus kohviube esimesena tarvitama hakati. Legendi järgi märkas Kaldi-nimeline karjus, et tema kitsed kepsutavad peale kohviubade närimist hoopis agaramalt ja rääkis oma avastusest munkadele, kes siis kloostri kohvioad kasutusele võtsid, et pikkade palvuste ajal ärkvel püsida. Täna on kohv üks Etiopia suuremaid ekspordiartikleid ja annab tööd paljudele. Addis Ababa, Etiopia, 2009. a. Foto Maari Ross

Õiglase kaubanduse edulugu tõendab vastutustundliku kauplemise ja sotsiaalse ärimudeli võimalikkust. Veelgi enam, see näitab seda, kui võrd hea võimalus on meil igapähele poes käies lahendusi pakkuda ja mitte olla oma teadmatuses probleemide edasikandjad.

Ka sina saad järgmisel korral poodi minnes anda oma hääle uue maailma-korralduse toetuseks, ostes õiglase kaubanduse märgiga tooteid või nende puudusel paluda poeomanikult, et nad pakuksid tooteid, mis tagavad talunikule – olenemata tema nahavärvist või elukohast – väärilise palga ja tema perekonnale inimväärse elu.

Vaata ka:

www.fairtrade.ee (Õiglase kaubanduse portaal)

www.fairtrade.net (Rahvusvaheline õiglase kaubanduse süsteem)

www.wfto.com (Maailma õiglase kaubanduse organisatsioon)

2.3 MAAILMAPARANDAJA REISIL

Vastutustundlik reis, nauding nii rändajale kui ka võõrustajale

„Turism on nagu tuli – sa võid sellel õhtusöögi valmis keeta, aga see võib ka su maja maha põletada.” Aasia vanasõna

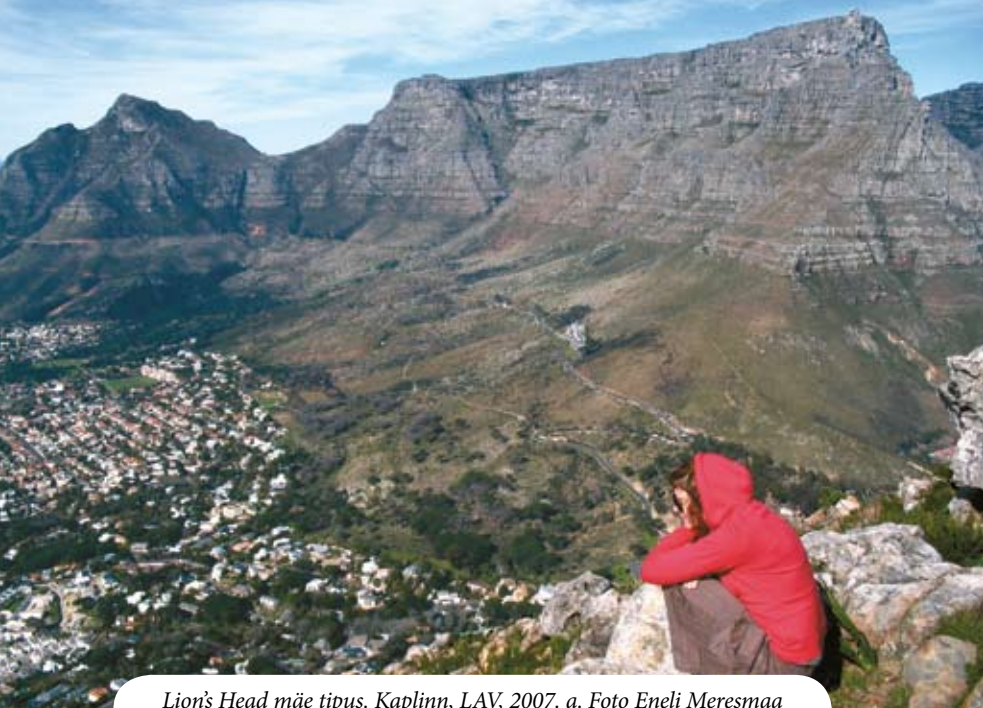
Plaanid puhkusereisi? Seiklust metsikus looduses, olesklemist sinise mere ääres palmide ja sooja päikese all või näiteks kultuurireisi iidsete tsivilisatsioonide jälgedes? Võib-olla mitte lähiajal, küll aga kaugemas tulevikus? Kui jah, siis pea meeles ka seda, et **sul on võimalus ühendada rännumõnu maailmaparandamisega**. Seda juhul, kui mõtled reisi planeerides oma nautingu maksimeerimise kõrval ka sellele, kuidas oma turistirahadega kohalike inimeste eluolu toetada ja minimeerida oma seiklustega kaasnevat negatiivset mõju keskkonnale.

Turism ja sellega otseselt seotud teenused on kujunenud **maailma suuri-maks teenindussektoriks**. Need annavad ligi 10% globaalsest kogutulust ja pakuvad tööd enam kui 200 miljonile inimesele¹⁵² ning näiteks 2008. aastal reisis väljaspool oma kodumaad üle 920 miljoni inimese¹⁵³. Enam-vähem kogu maailm on turistidele valla ja reisimine kaugetesse ning eksootilistesse paikadesse pole enam rikaste privileeg. See kõik tähendab reisija jaoks tohuid valikuvõimalusi nii sihtpaiga kui ka teenusepakujate osas. Kuidas valida? Maailmast hooliv turist võtab valikuid tehes oma huvide, kirgede, rahaliste ja ajaliste võimaluste kõrval arvesse ka seda, et valikud ei mõjuta mitte ainult teda ja tema reisikaaslast, vaid ka paiku, mida külastada plaanitakse.

Turism ja areng

Arengumaadel on rikkalik loodus- ja kultuuripärand. Nii on need haaramas järjest suuremat osa globaalsest turismiturust ja paljudele neist, eriti just vähim arenenud riikidele on turism peamiseks tuluteenijaks ja välisvaluuta allikaks. Turism on seega paljude vaesemate riikide jaoks majandusarengu mootoriks ning **pakub võimalusi arengumaade inimeste elujärje parandamiseks**.

Turism tähendab töökohti ja võimalust endale ise tööd anda, seda nii otseselt turismitööstuses – näiteks tuurikorraldaja või hotellipidajana – kui ka seotud valdkondades, nagu toitlustus, transport või suveniiride tootmine ja müük. Samuti võib turismi edendamise eesmärgil loodud **infrastruktuur** (teed, elektrivõrk, veevõrk, tervishoiuteenused) oluliselt toetada ka kohalike kogukondade tegemisi, eelkõige nende omi, kes asuvad kaugemates maapiirkondades. Turismi nimel suurendatud **julgeolek** võib ka kohalike elu turvalisemaks muuta. Raha, mida turism sisse toob, võib aidata **kaitsta kohalikku looduskeskkonda**. Paljusid looduskaitsealasid maailmas toetatakse turismitulude abil ning neid oleks raske

Lion's Head mäe tipus. Kaplinn, LAV, 2007. a. Foto Eneli Meresmaa

ilma selleta alal hoida. Turism võib kaasa aidata ka **kultuuripärandi säilimisele** – näiteks noored, nähes et esivanemate traditsiooniliste tegutsemisviiside (nt teatavate käsitööliikide) vastu tuntakse huvi ka väljaspool, omandavad need uhkusega ka ise. Turism tähendab ka **suuremaid tulusid riigile**, mis võib omakorda kaasa tuua näiteks hariduse või tervishoiu tarbeks eraldatavate ressursside kasvu.

Kõik pole aga sugugi roosiline ja **turismi edendamise kaasnivad ka ohud**. Negatiivsed mõjud varieeruvad piirkonniti, kuid välja saab tuua mõne üldisemat laadi probleemi.

Esiteks pingestab turism looduskeskkonda. Tihtipeale meelitab reisihuvilisi vaesematesse piirkondadesse kaunis loodus, kuid samas põhjustab turismifirmade ja valitsuste kiire tuluteenimise soovist johtuv rutakas ja kontrollimatu turismi arendamine sellesama looduspärandi kadumist. Kohalikud kaotavad oma sissetulekuallika ja nende kodu saab laastatud. Probleemiks on näiteks hiiglaslikud puudulike kanalisatsioonisüsteemidega hotellikompleksid, mis rõhuvad rannikute hapraid ökosüsteeme, hoolimatu sukeldumine ja muu veesport, mis lõhub korallrahusid, ülemäärane kemikaalide kasutamine golfväljakute korrashoiuks, mis reostab nii pinnast kui ka vett, turistidest maha jääv prügi, mis kuhjub mägedena või kruisilaevade puhul ka ulpivate prügisartena meres.

Peale selle avaldab turistide liigne veenõudlus (duši- ja vannimõnud, kümbelused basseinis, lõogastumine hästi niisutatud golfväljakutel) paljudes paikades tõsist survet kohalikele veevarudele, põhjustades olukordi, kus kohalikele elanikele jääb vähem vett kui nad oma igapäevases elus vajaksid.

Sageli **õitseb turism ilma, et kohalikud sellest majanduslikku kasu saaks**. Algakapitali, kogemuste ja teadmisteta kohalikul väikeettevõtjal on keeruline konkureerida rahvusvaheliste suurfirmadega. Viimased kasutavad ära oma positsiooni, et saada enda kontrolli alla kõik teenusepakkumise lülid (reisiagentidest tuurikorraldajate, lennufirmade, hotellide ja isegi kohalike transpordifirmadeni), ning jätavad „kõik hinna sees” pakette müües kohalikud elanikud turismist saadava kasumi õiglasest osast ilma. Kohalikel, kellel on õnnestunud suurettevõtete ahelasse tööle saada, ei jää elatise teenimise alternatiivide puudumise tõttu muud üle kui leppida selle pisukesega, mida ülemused neile maksta otsustavad. Paljud neist ei teeni peaaegu et midagi, töötingimused on sageli karmid, töö hooajaline ja haavatav välissündmuste suhtes, nagu loodusõnnetused või terrorismiaktid (turistid ei armasta paiku, mis paistavad ohtlikud).

Juhtub ka nii, et turismi arendades, näiteks loodusparke, safariradasid või kuurorte rajades **tõrjutakse oma kodudest välja põlisrahvad** ja teised kohalikud elanikud, seda sageli hüvitise ja etteteatamiseta. Turismitööstus võtab üle nende pühapaigad, metsad, põllud ja rannad. Samuti võib turismi mõjul toimuda **kultuuri kommertsialiseerumine**, näiteks kui rituaalid kohanduvad massiliste turistivoogude ootustega, muutuvad pelgalt külastajate lõbustamise allikaks ja kaotavad oma tegeliku väärtuse. Kohalikke hakkab kimbutama identiteedikriis, millest võib saada sotsiaalse allakäigu rada. Paljusid piirkondi laastab see, et need on kujunenud reisisihtideks, kus saab odavat seksi ja seksi lastega.

Vastutustundlik, eetiline, öko...

Turismi ohud ei ole tähelepanuta jäänud ja üha enam on algatusi, mille eesmärk on suurendada reisimise positiivseid mõjusid ja vähendada negatiivseid. Neid algatusi nimetatakse erinevalt ja nii kohtab reisibrošüüre lapates või internetis reiseiteemalisi materjale otsides mõisteid nagu säästev turism, vastutustundlik reisimine, ökoturism, kogukonnaturism või eetiline turism.

Säästev turism on üldtermin, mille all mõistetakse kogu turismisektori (sealhulgas transpordi-, majutus- ja toitlustusettevõtete, nii massiturismi kui ka alternatiivsete teenusepakkujate) kohanemist säästva arengu põhimõtetega. Viimane tähendab arengut, mis rahuldab praegused vajadused, ohustamata tulevaste põlvete võimalusi oma vajadusi rahuldada.

Vastutustundlik reisimine tähendab seda, et turismitööstusega seotud inimesed ja organisatsioonid, sealhulgas valitsused, kohalikud elanikud ja turistid võtavad vastutuse ja astuvad konkreetseid samme selleks, et kõnealune tööstus säästvamaks muuta. Vastutustundliku reisimise põhimõtted on määratletud

*Kui eetiline on iga pilt mida sa ihaldad?
Väike khmeeri tüdruk müümas Angkor Wati templikompleksis käsitöona
valmistatud löökpile, kui rikkad aasia turistid soovisid temaga
kordamööda üksteisjärel pilti teha. Peale paarikümnet klõpsu lahkusid
nad ilma ühegi ostuta. Angkor Wati templikompleks Siem Reap lähistel.
Kambodža Kunigriik 2008. a. Foto Kersti Puhm*

nn Kaplinna deklaratsiooniga¹⁵⁴, mis võeti vastu 2002. aastal ÜRO keskkonna-
teemalise tippkohtumise turismiteemalisel kõrvalkonverentsil.

Ökoturismi on rahvusvaheline ökoturismi ühendus (*International Ecotourism Society*) määratlenud kui vastutustundlikku reisi looduspiirkondadesse, mis hoiab keskkonda ja toetab kohalike elanike heaolu. Kõnealuse ühenduse järgi peavad ökoturismis osalejad ja teenuste pakkujad järgima selliseid ökoturismi aluseid nagu mõju minimeerimine, keskkonna- ja kultuuriteadlikkuse tõstmine, positiivsete kogemuste pakkumine nii reisijale kui ka võõrustajale, otsene rahaline toetus looduskaitsele, rahaline tulu kohalikele elanikele, tundlikkuse suurendamine sihtkoha poliitilise, sotsiaalse ja keskkondliku olukorra suhtes¹⁵⁵. Eesti Ökoturismi Ühendus on ökoturismi määratlenud kui vastutustundlikku reisi, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike heaolu¹⁵⁶.

Kogukonnaturism on turismivorm, mis tunnustab kultuuri ja traditsiooni ning mille rõhk on kohalike kogukondade, eriti põlisrahvaste ja maapiirkondade elanike kaasamisel ja neile kasu toomisel. Näiteks on kogukonnaturismiga tegemist siis, kui külaelanikud võõrustavad turisti, korraldades tema puhkust ühiselt ja jagades saadavad tulud. See võib toimida ka koostöös suuremate ettevõtetega, kuid sõna peab olema kohalikul kogukonnal

Kaplinna deklaratsiooni järgi vastutustundlik turism:

- ✓ minimeerib negatiivset majanduslikku, keskkondlikku ja sotsiaalset mõju;
- ✓ loob suuremat majanduslikku kasu kohalikele elanikele, suurendab võõrustavate kogukondade heaolu, parandab töötingimusi ja ligipääsu turismi-tööstusele;
- ✓ kaasab kohalikke elanikke selliste otsuste tegemisse, mis mõjutavad nende elu;
- ✓ annab positiivse panuse loodus- ja kultuuripärandi alalhoidmisse ning maailma mitmekesisuse säilitamisse;
- ✓ pakub turistidele nauditavamaid elamusi tähendusrikkamate kontaktide kaudu kohalike elanikega ning aitab neil rohkem mõista kohalikke kultuuri-, sotsiaal- ja keskkonnakaitse küsimusi;
- ✓ võimaldab juurdepääsu füüsilise puudega inimeste jaoks;
- ✓ on kultuuritundlik, soodustab lugupidamist turistide ja võõrustajate vahel ning kasvatab kohalikku uhkust ja enesekindlust.

ja see peab saama õiglase osa tulust. Väljendit „**eetiline turism**” kasutatakse üldisemalt sellise turismi kirjeldamiseks, mis vähendab negatiivset mõju ja suurendab positiivset.

Kõiki eespool osutatud **termineid kasutatakse vahelduvalt** ja tihtipeale määratleb iga organisatsioon neid omamoodi. Nii on näiteks reisibürood valides mõistlik üle lugeda, mida üks või teine neist täpselt mõtleb, kui kirjeldab oma firmat vastutustundliku või eetilise reiskorraldajana või pakub näiteks ökoturismi või kogukonnaturismi pakette. Üldiselt tunnustavad kõik need eri mõisted aga seda, et külastatavad kohad on teiste inimeste kodud, ning rõhutavad, et **reisimine peaks tooma kasu nii reisijale kui ka sihtkohtade inimestele ja keskkonnale**. Selles raamatus kirjeldatakse sellist head turismitava sõnaga „**vastutustundlik**”.

2.3.1 Vastutustundlikule puhkusereisile

Esialgu võib tunduda, et sinu üksikud puhkusereisid on tohtusuure globaalse turismitööstusega võrreldes tähtsusetud. Ka üksainumas reis võib aga kellegi elu mõjutada, olgu see siis giid, kaupleja külaturul, öömaja pakkuja või kohalik kogukond, kes saab reiskorraldajalt just tänu sinu reisile toetust. Kui sinu reisidest saavad innustust veel ka su sõbrad ja tuttavad ning info levib nende kaudu omakorda edasi, on sul koos teiste vastutustundlikumate reisijatega võimalik saavutada ka suuremaid muudatusi, pöörata tagasi hävitava turismi mõjud, toetada head arengut ning säilitada maailma ilu ka tulevaste põlvete jaoks.

Rooibos tee farmer. Lõuna-Aafrika Vabariik, 2008. a. Foto Aire Nurm

Pole vaja karta, et vastutustundlik puhkuserais tähendab igavust, rasket tööd või naudingu ohverdamist. Otse vastupidi – see on lõbus, seikluslik ja võimaldades tihedamaid kontakte kohaliku eluolu ja kultuuriga, tähendab see põnevat avastus- ja õppimisretke. Kui soovid aga lihtsalt mere ääres kokteile rüübata ja lõõgastuda, on ka see vastutustundliku reisina võimalik. See ei pea olema kallis. Niisiis on põhjuseid oma reisikorraldus üle vaadata rohkem kui üks ja alljärgnevalt on selleks esitatud mõned soovitused ja näpunäited.

Reisi planeerimine ja ettevalmistused

Kui oled harjunud kasutama **reisibüroo teenuseid**, küsi reisikonsultandilt, kas nende ettevõtte on olemas vastutustundliku (säästva, eetilise) reisimise poliitika. Päri, milliseid samme astuvad nad selleks, et vähendada turismi negatiivseid mõjusid keskkonnale ja sihtkohtade elanike eluolule, ning kas ja mil määral suunavad nad osa kasumist tagasi looduskaitse ja kohalike elujärje parandamisse. Uuri muu hulgas selle kohta, kuidas reisibüroo ja tema partnerid sihtkohas kasutavad kohalikke teenuseid ja toodangut (näiteks kohalikke giide välismaalaste asemel, hotellides kohalikku toitu imporditu asemel), ning küsi sihtpaiga töötajate töötingimuste kohta. Selgita välja ka see, kuidas reisifirma ja tema kohalikud partnerid jäätmeid käitlevad ning milliseid nõuandeid antakse reisijale looduskaitse või kohaliku kasu suurendamise kohta. Kui saadud teadmised sind selle reisibüroo kaudu puhkust broneerima ei kutsu, anna neile põhjustest teada ja otsi teisi firmasid. Ehk asud marsruuti, majutust ja transporti paika panema hoopis **omal käel**. Otsesuhtlus sihtpaiga ettevõtetega võib olla põnevamgi ja mõningase uurimistöö tulemusena võib reis kujuneda ka odavamaks.

Kust leida infot vastutustundlike reisikorraldajate, majutus- ja muude teenuste pakkujate kohta? **Internetist.** Peatüki lõpus on esitatud viiteid veebilehtedele, mis aitavad sul otsimisega algust teha. Väärtuslik infoallikas on ka vastutustundlikuma ja õiglasema turismi nimel tegutseva kodanikuühenduse Tourism Concern välja antud raamat „The Ethical Travel Guide”, mis sisaldab teavet üle 400 sihtpaiga majandusse panustava puhkamisvõimaluse kohta, seda igale maitsele ja enam kui 70 riigis.¹⁵⁷

Ükskõik kas kasutad mõnd Eesti või muu riigi reisibürood või paned marsruuti, majutust, transporti ja tuure omal käel paika, **reisi planeerides mõtle ja uuri enne otsustamist, kuhu su raha läheb, keda ja mida see toetab.**

Enne teeleasumist uuri täpsemalt ka paikade kohta, mida külastada plaanid. Loe nende ajaloost, kultuurist, kommetest, keelest, loodusoludest. See aitab sul kohalikku konteksti paremini mõista ning kui sa näitad üles huvi ja räägid kas või paar sõna kohaliku keelt, saad soojema vastuvõtu osaliseks. Samuti aitab see vältida olukordi, kus põhjustad kohalikele ebameeldivusi või solvad neid teadmatuses (näiteks ebasobiva riietusega).

Lendamisest ja kliimamuutustest

Turismi keskkonnamõjudest rääkides ei saa üle ega ümber kliimamuutustega seonduvast (vt ptk 1.3.6). Murelapseks on **lennukitega reisimine**, mis pole küll peamine kasvuhoonegaaside heite allikas, küll aga maailma kõige kiiremini kasvav süsinikdioksiidiheite allikas. Vastutustundliku reisijana võiksid lendamisega seonduva enda jaoks läbi mõelda ja arukaid valikuid teha. Mõni soovitus:

- ✓ Püüa **lendamist vähendada** ja kasuta lühemate vahemaade läbimiseks **busi, rongi või laeva**.
- ✓ Kui soovid külastada mõnd kaugemat paika, mis nõuab pikemat lendu, jää kohapeale kauemaks ja **ürita vältida paljude vahemaandumistega reise**, kuna just õhikutõusud ja maandumised eraldavad märkimisväärse osa süsihappegaasist. Sihtkoha valikul kaalu aga paika, mis vajab sinu raha kõige rohkem, ehk teisisõnu tasakaalusta lendamisega kaasnevat negatiivset mõju reisi teistes tahkudes vastutustundlikumalt käitudes.
- ✓ Kaalu „**süsihappegaasi tagasiostu**”. Internetist leiad palju organisatsioone, kes võtavad vastu annetusi, et toetada taastuvate ja puhaste energiaallikate edendamist, vihmametsade kaitset ja muud sellist tegevust.

Mõtle ka sellele, kuidas vähendada energiatarbimist sihtpaigas (näiteks kasutades mõistlikumalt konditsioneerit) või kodus (näiteks optimeerides auto kasutamist). Näpunäiteid leiad näiteks portaalist www.bioneer.ee

Vastutustundliku reisija meespea sihtpaigas käitumiseks

- ✓ **Eelista kohalikku toodangut imporditule**, niiviisi toetad arengumaade kohalikku majandust.
- ✓ **Tingi huumoriga** ja ilma rünnakuteta. Maksa eseme eest nii palju, kui see sinu jaoks väärt on, ning ära unusta, kui jõukas sa võrreldes kohalikega oled.
- ✓ **Ära osta tooteid, mis on valmistatud hävimisohus looma- ja taimeliikidest**, rannamüüjatel merekarpe või vanaaegseid esemeid, mis on tõenäoliselt varastatud.
- ✓ **Kasuta ühistransporti**, rendi jalgratas või kui võimalik, siis käi jala – niiviisi säästad keskkonda, kohtud kohalike elanikega ja õpid paika paremini tundma.
- ✓ **Kasuta vett säästlikult**, sest see on paljudes riikides väga hinnaline ressurss ja kohalikel inimestel endil ei pruugi puhast vett piisavalt ollagi.
- ✓ **Ära jäta prahti laokile**, sest prügist lahtisaamine on vaesemates riikides kallis lõbu.
- ✓ **Suhtu kohalikku kultuuri**, traditsioonidesse ja pühapaikadesse **lugu- pidamisega**, näiteks riietu sündsalt ja enne kohalike elanike pildistamist küsi neilt selleks luba.
- ✓ **Tunnusta kultuurilisi erinevusi**. Anna endale aru, et sihtpaiga inimestel on tihtipeale teistsugune mõtteviis ja näiteks ajakontseptsioon kui sul. See ei tähenda, et nad on alamast klassist – nad erinevad lihtsalt sinust. Väärtusta neid erinevusi.
- ✓ **Küsi küsimusi**, selle asemel et oletada, et sul on kõik vastused endal olemas; teiste inimeste silmade läbi teistmoodi eluviisi nägemine võib olla vägagi rikastav kogemus.
- ✓ **Võta endale aega**, et igal päeval saadavate kogemuste üle **mõtiskle**da, püüdes niiviisi külastatavat paika paremini mõista.
- ✓ **Kasuta oma reisiteatmikku inspiratsiooniallikana**, ära orja seda kui piiblit, kuna see piirab sinu võimalusi saada uusi ja enneolematuid kogemusi. Küsi nõu kohalikelt – nad teavad rohkem kui reisiteatmik – ja külasta ka paiku, mis jäävad peamistelt turismiradadelt kõrvale.
- ✓ **Naudi reisikogemusi** ja tunne heameelt selle üle, et sinust on kasu seal, kus vaja: näiteks kui ostad meeneid turult, lõunastad kohalikus söögikohas, ööbid kohalikele elanikele kuuluvas külalistemajas või peatud hotellis, mis pakub kohalikele inimestele tööd õiglase palga ja heade töötingimustega, panustad kohalike heaolu parandamisse.

Reisil olles

Puhkuse ajal saad teha paljusid asju, mis toetavad kohalikke kogukondi ja samal ajal suurendavad reisist saadavat naudingut. Näiteks kasutades välismaalaste asemel **kohalikke giide**, suurendad ühelt poolt kohalike võimalust tööd saada, teisalt aga saad ise palju parema aimduse paiga kultuurist ja eluolust. Välismaalasest giid ei saa seda kunagi edasi anda nii ehedalt nagu kohalik. **Ostes toitu ja suveniire kohalikest turgudest** või käsitööühingutelt, mitte aga hotellifuajee poodidest, mis suure tõenäosusega kohalikele tootjatele midagi sisse ei too, saad tuua lisakasu kohalikele majandusele. Samas on turud näiteks ka suurepärase paik kohalike elanikega kohtumiseks, mis annab sulle sügavama reisikogemuse kui pelk suhtlus kaasreisijatega.

Pärast reisi

Kui jäid reisiga rahule, anna sellest reisibüroole, majutajatele ja teistele asjaosalistele teada. Kui sul on soovitusi, kuidas need oma keskkonnamõju (veelgi) vähendada või kohalike eluolu parandada saaksid, edasta ka need. Ideed on teretulnud, sest teenusepakujate puudujäägid ei tähenda alati tahtmatust tegutseda, vaid võivad tuleneda ka sellest, et probleemist ei olda teadlikud ja/või lihtsaid lahendusi pole leitud. Positiivsete kogemuste kohta levita infot ka sõprade-tuttavate seas ja anna tagasisidet näiteks internetifoorumites. Just kohalikel väikeettevõtetel puuduvad tihti peale reklaamitegemise vahendid ning seega võib sinupoolne sõnavõtte aidata neil äri käigus hoida ja kasvatada.

Kui lubasid reisil kellelegi midagi (näiteks postkaardi saata), siis täida see lubadus, ning mõtiskle selle üle, kuidas oma järgmise reisi veelgi nauditava-maks teha, seda nii enda kui ka sihtkoha elanike jaoks.

Vaata ka:

www.ecotourism.ee (Eesti Ökoturismi Klaster)

www.reisidvabadusse.ee (Eesti ettevõtte, mis pakub ökoreise väljaspool Eestit)

www.tourismconcern.org.uk (Euroopa ainuke kodanikuühendus, mis korraldab aktiivset kampaaniat turismi ja inimõiguste vallas)

www.ecotourism.org (Rahvusvaheline ökoturismi ühendus)

www.icrtourism.org (Leedsi Ülikooli rahvusvaheline vastutustundliku reisimise keskus)

www.tourismfortomorrow.com (Maailma Reisi- ja Turisminõukogu (WTTC) auhinnad, mis tunnustavad säästva turismi parimat tava)

www.responsibletourismawards.com (Vastutustundliku turismi auhinnad)

www.responsibletravel.com (Maailma juhtiv vastutustundlike puhkusereiside korraldaja)

2.4 VABATAHTLIKULT PAREMA MAAILMA HEAKS

Vabatahtliku tegevuse ja koostegemise võimalused

„Vabatahtlike tegevus aitab meil seista vastu üksijäetusele, ükskõiksusele ja minnalaskmisele.”

President Toomas Hendrik Ilves vabatahtlike tunnustamisüritusel 2009. aastal

Kui inimene tunneb huvi ümbritseva vastu, märkab probleeme ning on valmis ise käed külge lööma, on vabatahtlikuks hakkamine üks võimalus midagi head ja kasulikku teha. **Igaüks võib olla vabatahtlik**, olenemata soost, vanusest, haridusest või sissetuleku suurusest. Põhiline on tahe ning enda jaoks sobivate võimaluste leidmine.

Sageli inimesed ei teadvusta endale, et naabritädi aitamas käies, talgutel kaasa lüües või aktiivselt kooli hoolekogu töös osaledes ollaksegi vabatahtlik. Vabatahtlikuks saab ennast nimetada igaüks, kes annab mõnele seltsile tasuta nõu, võttes näiteks appi oma raamatupidamis-, juhtimis- või IT-alased teadmised.

Vabatahtlikkust saab vaadata kui teatavat elustiili – see on osa hea kodaniku olemusest. Inimesed hakkavad vabatahtlikuks, kuna see pakub neile huvi, arenguvõimalusi, vaheldust ning rõõmu. Vabatahtlikust tegevusest on kasu alati mitmepoolne ning sealjuures on oluline, et vabatahtlik ise oma tööd naudiks.

Aja jooksul võivad põhjused vabatahtlikuna tegutsemiseks muutuda. Näiteks noor otsib vabatahtlikust tegevusest põnevaid kogemusi ja uusi sõpru; täiskasvanule võib vabatahtlikkus pakkuda töö kõrvalt alternatiivset eneseteostust ja vaheldust ning pensionärile hoopis võimalust oma elukogemust jagada ja ühiskonnas jätkuvalt kasulik olla.

Üleriigiline vabatahtlike tunnustamisüritus

Iga aasta 5. detsembril tähistatakse rahvusvahelist vabatahtlike päeva, et juhtida tähelepanu heategudele meie ümber ning tänada neid pühendunud inimesi, kes on vabatahtlikuna tegutsedes kaasa aidanud maailma paremaks muutmisele. Alates 2005. aastast on korraldatud üleriigilist Eesti vabatahtlike tunnustamisüritust, et tänada ja esile tõsta tublisid vabatahtlikke meie ümber. Tunnustamisürituse korraldaja on Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus: www.vabatahtlikud.ee

Vabatahtlikul tegevusel on **kolm peamist tunnust**:

- ✓ tegevus toimub vabast tahtest, mitte kohustuslikult ega sunniviisiliselt;
- ✓ tegija ei saa rahalist ega materiaalset tasu, kuigi võib saada palju huvitavaid kogemusi ja tunnustust;
- ✓ tegutsetakse väljaspool oma kodu ja perekonda, kellegi teise või laiemalt ühiskonna hüvanguks.

Vabatahtlikud aitavad paljusid kodanikuühendusi Eestis ja mujal, nende tegevusest on kasu tõsiste ühiskondlike probleemide leevendamisel. Vabatahtlik töö ei ole ainult parkide koristamine või sõbra maja värvimine – kaasa saab aidata ka oma professionaalsete oskuste ja teadmistega. 2003. aastal loodud **Heateo Sihtasutus** on välja töötanud professionaalidest vabatahtlike kaasamise strateegia ning koondanud organisatsiooni juurde tipptegijatest vabatahtlike ja partnerite ringi, kelle oskuste ja toetuse abil head ideed teoks saavad. Vaata lähemalt: www.heategu.ee

Kuidas hakata vabatahtlikuks?

Teadlikult vabatahtlikuna tegutsema asudes tuleks esmalt vaadata üle enda **ajagraafik**. Millal oled sa koolis-tööl, millal on sul trennid ja huviringid, millal oled perekonnaga hõivatud jne? Mõtles, millises valdkonnas tahaksid vabatahtlikuna kaasa lüüa. Kas tahaksid osaleda ühekordsetes ettevõtmistes või olla mingi tegevusega pikemalt seotud?

Vaata kuulutusi Vabatahtlike Väravas: www.vabatahtlikud.ee, kus näed vabatahtlikke appi otsivate organisatsioonide teadaandeid.

Paku oma oskusi ja abikätt välja Õnnepanga veebilehel: www.onnepank.ee, kus kohtuvad virtuaalselt inimesed, kel on võimalik pakkuda ja vastu võtta heast südamest tulevaid tegusid.

Vabatahtliku pass

Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus koostöös Siseministeeriumiga koostas 2009. aastal vabatahtliku passi, mis on lihtne vahend vabatahtlikus tegevuses osalemisest saadud teadmiste, oskuste ja kogemuste kirjeldamiseks. Pass on mõeldud igale inimesele, kes on seotud vabatahtliku tegevusega ning soovib saadud teadmised, oskused ja kogemused üles tähendada. See on hea vahend mitteformaalse õppe ja/või mitteametliku töö raames saadud kogemuste kirjeldamiseks ja fikseerimiseks. Passi abil on vabatahtlikul lihtne võimalus sõnastada omandatud kogemused, samuti hiljem neid paremini selgitada.

Pöördu sulle huvipakkuvas valdkonnas tegutsevate **kodanikuühenduste ja mittetulundusühingute poole** ning küsi, millist vabatahtlikku tööd neil sulle pakkuda on. Näiteks on oma Sõprade Klubi loodud mitme lapsi toetava organisatsiooni juurde: SOS Lasteküla Eesti Ühing, Haiba lastekodu, SEB Heategevusfond jne.

Uuri, kas sinu kodukohas tegutseb küla- või linnaosaselts ning löö kaasa seltsi tegemistes.

Loo endale ise vabatahtliku tegevuse **võimalus!** Vaata ringi oma kodukohas – ehk saad omal käel koos sõprade, pere, töö- või koolikaaslastega midagi algatada ja korda saata.

Uuri Heategevusfondilt Dharma **vabatahtlike tugiisikute** tegutsemise kohta. Saad läbida koolituse ja pakkuda tugiisikuna pikaajalist tuge mõnele perele või lapsele.

Pea meeles, et enne tegutsemist on oluline välja selgitada, kas sinu abi ikka vajatakse ja milline on parim viis märgatud probleemi lahendada. Kui soovid pargis lilli istutada, siis küsi selleks pargi haldajalt luba, kui soovid haiglaste lastega mängima minna, siis lepi selles enne haigla töötajatega kokku...

2.4.1 Vabatahtlikuna laias maailmas

Välismaale vabatahtlikuks minemine pakub võimalust näha maailma ning saada juurde väärt kogemusi ja teadmisi, olles seejuures ühiskonnale kasulik. Nii saad põhjalikumalt sisse elada teise maa kommetesse, õppida tundma sealsete inimeste rööme ja muresid ning tutvuda kohalikega.

Kindlasti tuleb varuda aega asjaajamiseks. Enamikul juhtudel peab vabatahtlik suurema osa kulusid ise katma ning tasuma tegevuse korraldajale vahendustasu. Alati tasub täpsemalt uurida, kuidas on korraldatud vabatahtliku majutus ja toitlustus. Paljud programmid eeldavad vabatahtlikult tööks vajalike oskuste olemasolu.

Alljärgnevalt tutvustame programme, mis pakuvad vabatahtlikule igakülget tuge ning **kus on kaetud enamik vabatahtliku kulusid**.

Vabatahtlikuks arengumaadesse

GLEN – Global Network of Young Europeans

GLEN programm on Euroopa kodanikuühenduste ja noorte vabatahtlike koostöövõrgustik, mis lähetab noori spetsialiste vabatahtlikule tööle Aasia ja Aafrika riikidesse. Kodumaale naastes osaletakse eri teavitusprijetides ja -kampaaniates. Eestis koordineerib GLEN programmi MTÜ Arengukoostöö Ümarlaud. Põhjalikum ülevaade GLEN programmist ja Eesti vabatahtlike kogemustest: www.terveilm.net/glen

Programm „Euroopa Noored” – Euroopa Vabatahtlik Teenistus

Programmi „Euroopa Noored” alaprogramm Euroopa Vabatahtlik Teenistus keskendub esmajoones Euroopa riikidele, kuid pakub võimalusi vabatahtlikuks tööks ka arengumaades. Programmi „Euroopa Noored” koordineerib SA Archimedes Euroopa Noored Eesti Büroo, vt www.noored.ee

Ühendus Humana Estonia – arenguinstruktoriks Aafrikasse

AKÜ liikmesorganisatsioon Ühendus Humana Estonia pakub koostöös rahvusvahelise organisatsiooniga DRH Movement võimalust vabatahtlikuks tööks Aafrikas arenguinstruktorina Mosambiigi õpetajakolledžite projekti raames, vt www.humanae.ee

AIESEC – rahvusvahelised praktikavõimalused üle maailma

AIESEC on maailma suurim tudengiorganisatsioon, mis pakub tudengitele ning hiljuti ülikooli lõpetanutele võimalust töötada kuni poolteist aastat mõnes välisriigis. Praktikaprogrammi kuuluvad ka eri sotsiaalprojektid arengumaades, vt www.aiesecestonia.net

EstYES – töölaagrid ja pikaajalised vabatahtliku teenistuse projektid

Noorte- ja kultuurivahetusega tegelev organisatsioon EstYES pakub noortele võimalusi osaleda rahvusvahelistes vabatahtlike laagrites, mille eesmärk on soodustada kohalikku arengut. Peale töölaagrite tegeleb EstYES ka pikaajaliste vabatahtliku teenistuse projektidega Aafrikas, Aasias ja Lõuna-Ameerikas, vt www.estyes.ee

Eakate (50+) vabatahtlik teenistus Euroopas

Euroopa täiskasvanuhariduse programm Grundtvig toetab Eesti asutuste ja Euroopa organisatsioonide koostööprojekte, mille sisuks on vahetada vastastikku eakaid vabatahtlikke. Projektide eesmärgiks on ühelt poolt pakkuda üle 50-aastastele inimestele võimalust vabatahtliku töö kaudu teises riigis ennast proovile panna ja uusi oskusi õppida, teiselt poolt toetada projektis osalevate organisatsioonide koostööd, aidates kaasa ka kohaliku piirkonna arengule ja kodanikuühiskonna tugevdamisele.

2–6 vabatahtlikku lähevad teise Euroopa riigi asutusse tööle 3–8 nädalaks ja samadel tingimustel tulevad sealse asutuse kaudu vabatahtlikud Eestisse. Grundtvigi programm katab vabatahtlike reisi- ja elamiskulud, samuti projekti ettevalmistus-, rakendamise- ja administratiivkulud osalevatele asutustele. Et vabatahtlikuna sel moel välismaale minna, tuleb leida sobiv organisatsioon Eestis, kes on nõus projektis osalema. Asutused, kes soovivad programmis kaasa lüüa, peavad leidma välispartneri ning esitama Hariduskoostöö keskusele projektitaotluse, et saada programmist vajalik rahastus. Lähemalt: www.hkk.ee/grundtvig

Siinkohal tasub meeles pidada, et üllastest eesmärkidest hoolimata tasub alati **uurida organisatsioonide tausta ja tegevuspõhimõtteid**. Seega tuleb esmalt varuda aega ja teha veidi eeltööd, kuid kõigepealt tuleks analüüsida iseenda minekusoovi põhjuseid.

Küsimused iseendale

Mõeldes vabatahtlikule tegevusele arengumaades, tuleb kaaluda mitmesuguseid asjaolusid. Alustuseks tuleks analüüsida iseenda motive ja ootusi, oskusi ja kogemusi ning eelistatavat tegevust. See aitab seada realistlikke sihte, millest lähtudes saad välja valida endale sobiva programmi.

Miks minna?

Arengumaadesse soovitakse vabatahtlikuks minna väga erinevatel põhjustel, alates iseendas selgusele jõudmisest ja silmaringi avardamisest ning lõpetades töökogemuse omandamise ja konkreetsete arengueesmärkide saavutamisega. Ideaalis peaks leidma tasakaalu oma isiklike soovide ja arengumaade vajaduste vahel.

Vabatahtlikku tegevusse tuleks suhtuda samasuguse tõsidusega nagu tavalisse palgatöösse – see ei ole lihtsalt seiklus või lahe eksperiment. Oluline on meeles pidada, et see kogemus ei mõjuta mitte ainult sind ennast, vaid ka kohalikku elanikkonda sihtriigis. Seega mõtle kõigepealt järele, **kas sobid üldse mõnda arenguriiki vabatahtlikuks**. Kas oled kergesti kohanduv inimene?

Vabatahtlik töö mujal maailmas tähendab kodumaalt lahkumist ning elu ja tööd teistsuguses kultuurikeskkonnas. Kohale jõudes võib selguda, et töö sisu oodatust mõnevõrra erineb. Kas oled valmis loobuma vajaduse korral suurejoonelistest maailma päästmise plaanidest ning tegelema teisel pool maakera täiesti tavaliste ja argiste asjadega?

Mõttele ka oma **ootustele ja eelistustele**. Kas tahad töötada inimeste või loomadega? Kas eelistad tegutseda koos teiste vabatahtlikega, kellega sul on sarnane kultuuritaust, või otsid pigem vahetat kokkupuudet kohalikega? Kas oled valmis eluks ja tööks tavapärasest tagasihoidlikumates oludes? Vabatahtlike töö- ja elamistingimused on väga erinevad, sõltudes sellest, kas suundutakse linna või maapiirkonda. Neid asjaolusid tuleb tõsimeeli kaaluda, kuna kõne all võib olla näiteks puhta vee olemasolu, meditsiiniabi kättesaadavus ning samuti telefoniside ja elektrienergia olemasolu. Nii et ehk tasuks end esmalt **proovile panna hoopis kodumaal** mõnes organisatsioonis vabatahtlikuna kaasa lüües?

Mida teha?

Järgmise sammuna tuleks analüüsida, milline tegevus sobiks kõige paremini sinu teadmiste, oskuste, kogemuste ja isikuomadustega ning millistes tingimustes oled valmis töötama ja elama.

Memmed Fezeka aias. Kaplinn, LAV, 2007. a. Foto Eneli Meresmaa

Vabatahtlikuks tegevuseks pakutakse eri väljundeid – alates spetsiifilist kvalifikatsiooni ja kogemusi eeldavast tööst ning lõpetades lihtsamate ülesannetega. Seetõttu oleks alustuseks õigem küsida endalt hoopis, mida ma tahaksin teha? Või õigemini, mida ma oskan teha, st millistest minu teadmistest, oskustest ja kogemustest võiks kasu olla? Seega tuleks alustuseks piiritleda sind huvitav valdkond, kus saaksid kõige suuremat kasu tuua.

Kui sinu soov vabatahtlikuks hakata on ajendatud hoopis soovist õppida midagi uut ja tuua oma ellu vaheldust, siis arvesta, et sellisel juhul pead enne vabatahtliku tegevuse alustamist võib-olla omandama asjakohased teadmised- oskused.

Mida küsida organisatsioonilt?

Olles uurinud selle organisatsiooni tausta, kelle vahendusel või kelle juurde plaanid vabatahtlikuks minna, on aeg nendega ühendust võtta, et pakutavate võimalustega põhjalikumalt tutvuda. Vabatahtlik tegevus arengumaades võib pealtnäha tunduda olukorrana, millest tõuseb kasu kõikidele osapooltele. Tegelikuses on olukord märksa keerulisem ning enne alustamist on oluline veenduda, et sinu panus oleks kohapeal vajalik, et sellest tõuseks sealsetele inimestele reaalselt kasu ja mitte kahju. Alljärgnevalt on esitatud mõni küsimus, mida saatvalt organisatsioonilt uurida võiksid, juhul kui plaanid minna mõne

vahendusprogrammi kaudu. Siit leiab ühteist kõrva taha panemiseks ka omal käel, otse mõne arengumaa organisatsiooni juurde mineja.

- ✓ Milliste kriteeriumide alusel vabatahtlike valitakse? Kas vabatahtlikelt eeldatakse spetsiifilisi teadmisi ja oskusi?
- ✓ Millisel määral on projekti kaasatud kohalik elanikkond sihtriigis? Kas ja millisel määral teeb saatev organisatsioon koostööd vastuvõtva organisatsiooniga? Kas saatev organisatsioon panustab ka ise rahaliselt projekti elluviimisse?
- ✓ Millist tüüpi tööd hakkab seal tegema? Millised on vabatahtlike töö- ja elamistingimused? Kas organisatsioon saab anda mulle valitud projekti kontaktandmed?
- ✓ Kas organisatsioon jagab endiste vabatahtlike kontakte, kellega saaks ühendust võtta ja nende kogemusi uurida?
- ✓ Kas organisatsioon korraldab vabatahtlikele enne minekut ettevalmistuskoolitusi ja järeltegevust pärast kodumaale naasmist? Milliseid tugiteenuseid organisatsioon pakub?

Olles leidnud vastused eespool esitatud küsimustele, vali välja südamelähedase probleemiga tegelev organisatsioon, kelle tegevust oma teadmiste ja oskustega toetada soovid, **võta nendega ühendust ja uuri**, kuidas saaksid kaasa aidata mõne väärt ettevõtmise teokssaamisele.

Vaata ka:

www.vabatahtlikud.ee (Vabatahtlike Värav)

www.terveilm.net/glen (GLEN koostööprojekt)

<http://euroopa.noored.ee> (SA Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo)

www.heategu.ee (Heateo Sihtasutus)

www.onnepank.ee (Önnepank)

2.5 HEATEGEVUS – LOOMULIK OSA MEIE ELUST

Toeta nii, et sinu panus loeks!

*„See, kes toob teise ellu päikese, ei jää ka ise tema särast ilma.”
James M. Barrie*

Heategevuse all mõistetakse annetuste tegemist (raha, asjad) või vabatahtlikku tegevust teiste inimeste heaolu parandamiseks. Heategevus on vabatahtlik, olukorrast tingitud ja tihti planeerimata tegevus, mida tehakse kaastundest, sümpaatiast või tavast. Heategevus ei toimu alati süsteemselt ühiskonna muutmiseks, vaid on pigem ühekordne reageering mõnele kampaaniale või nähtusele.

Heategevus ja heategevusorganisatsioonid on kõige paremini välja kujunenud maades, kus puudub riiklik sotsiaalabi, nagu nt USAs. Milleks meile üldse heategevus? Kahjuks on alati nii, et kõik elanikud riigis ei tule endaga toime, alati on neid, kes on jäänud elu hammasrataste vahele kas enda või teiste süü tõttu. Heategevus ei pea alati olema suunatud üksikisikuile, vaid võib hõlmata teatud osa ühiskonnast, nagu lastehaiglat või erakooli. Annetuse saajad riigiti suuresti ei erine. Suurimad annetuste saajad on tervishoid, sotsiaalsektor ja kirikud.¹⁵⁸

Kui inimesed on teinud endale selgeks, et riik ei suuda ega peagi kõiki probleeme lahendada, juurdub arusaam, et peame ka ise probleemide lahendamisele kaasa aitama, eriti heategevusega.¹⁵⁹

Heategevust ja heategevusorganisatsioone on vaja ka kõige rikkamas ühiskonnas. Mitte ainult sellepärast, et alati on neid, keda tuleb abistada, vaid ka selleks, et muutuks ühiskonna suhtumine. **Teisi abistades aitame ka iseennast, saame teadmisi ühiskonna varjupoole kohta ning tõstame enesetunnet, olles**

„On suur vahe, kas sa lihtsalt annad oma panuse – ja siis täpselt ei tea, mis sellest saab – või annad selle inimestele, kellest sa tõesti tead, et nad oskavad sellega midagi peale hakata. Usun, et ettevõtlussektor üldiselt teeb head parema meelega siis, kui ta saab kindluse, et toetatav algatus läheb käima. Ja muidugi tuleb küsida, milleks sa heategevust teed – üks asi on sponsorus, mis viib tihtipeale ettevõtteid selleni, et tahaks oma logo näha ja et seda projekti kindlasti kajastataks meedias. Meie kogemus näitab, et kui sa midagi vastu ei taha, tekib hoopis uus tunne, mis on väga mõnus ja vabastav.”

Daniel Vaarik, Heateo SA vabatahtlik

Härra seisab omaenda kätega ehitatud pisikese veski ees, mis halvimatel aegadel suudab elektriga varustada kuni 3–4 majapidamist. Pikad elektrikatkestused on Georgias siiaamaani tavalised, kuigi 1990. aastate viletsusega võrreldes läheb külaelanikel oma jutu järgi vägagi hästi. Ianeuli küla, Chokhatauri regioon, Guuria, Georgia, 2009. a. Foto Nele Maipuu

samal ajal eeskujuks lastele.¹⁶⁰ Heategevusega lähedalt seotud mõisted on sotsiaalne vastutus, strateegiline heategevus, vastutustundlik ettevõtetus, sponsorlus, filantroopia.

Enne annetama asumist tekib inimestel tavaliselt mitu küsimust:

- ✓ Keda valida?
- ✓ Kuidas saan kindel olla, et minu annetust kasutatakse efektiivselt?
- ✓ Kui suur osa annetusest läheb otse abivajajale, kui palju jääb administratiivseteks kuludeks?
- ✓ Millisesse organisatsiooni panustades kasutatakse minu annetust kõige efektiivsemalt?
- ✓ Kas minu väike panus üldse loeb?

Toetust vajavaid alasid ja inimesi on palju. Mida, keda, kuidas ja millal toetada? Need on küsimused kõigile, kes tahavad heategevusega tegelda. Üks võimalus

Swedbanki Annetuskeskkond

Annetuskeskkond on loodud Eesti elujõuliste vabaühenduste toetamiseks – selleks, et kasvatada inimeste teadlikkust ühiskondlikest probleemidest ning vahendada annetusi nende lahendamiseks. Keskkond loodi koostöös Heateo Sihtasutusega ja see tegutseb alates 2008. aastast. Kandideerivate organisatsioonide seast valitakse välja tugevad kodanikuühendused, kelle tegevuse eesmärk on saavutada muutusi ühiskonnas laiemalt. Annetuskeskkond on Swedbanki internetipangas leitav aadressil: www.swedbank.ee/tuletoeta

on otsida heategevuses valdkonda, kus sinu panus ennast kõige rohkem ise taastootma hakkab, näiteks haridus. Teine võimalus on otsustada emotsioonide ajel – aidata neid, kes pole oma probleemides ise süüdi ega saa nende lahendamiseks ise midagi ette võtta. Näiteks lapsed.

Heateo Sihtasutus on alates organisatsiooni loomisest 2003. aastal süvenenud heategevuse ja sotsiaalse vastutuse teemasse Eestis. Nende tegevuse tulemusel on saanud selgemaks, kuidas eraisik või ettevõtte peaks valima endale sobiva toetatava organisatsiooni. Heateo meeskond rõhutab, et oluline on jälgida, kuhu su annetus liigub ja kui efektiivselt seda kasutatakse. Samuti on oluline toetada ühte projekti pikaajaliselt, et tagada projekti jätkusuutlikkus.¹⁶¹

Kui heategevuseks kogutakse raha, on tähtis kindlaks määrata, mille või kelle jaoks raha kogutakse, ning aruandlus peab olema täiesti läbipaistev. Aru tuleb anda iga kogutud sendi kohta, sest tegemist on vabatahtlike annetustega ja annetaja peab teadma, mida tema rahaga tehakse.¹⁶²

Heategevus peab tooma abivajajale võimalikult palju kasu. Eestis on paljud organisatsioonid läinud ühekordsete annetuste kogumiselt üle püsiannetuste kogumisele. Eelkõige lastega seotud organisatsioonides on ühekordsetele annetustele lootes tulevik ebakindel. Püsitoetajad tagavad oluliselt kindlama tulude baasi.

TNS Emor on kolm aastat järjest (2007–2009) koostöös Heateo Sihtasutuse ja Heategevusfondiga Dharma ellu viinud uuringut teemal „Heategevus ja ühiskondlikes algatustes kaasalöömine: hetkeolukord ja tulevikuväljavaated”. Uuringust selgub, et aastate jooksul on Eestis hakatud heategevuses osalema aktiivsemalt, eelkõige isiklikku aega ja aktiivsust eeldava tegevuse kaudu.

Eestis on olnud siiani võimalus annetusi teha enamasti ainult riigisiseseelt. Ühekordsed kampaaniad on kutsunud üles toetama ka kriisilukordadesse sattunud inimesi teistes riikides: inimesi Gaza sektoris, Georgias, Aasia tsunamiohvreid jt. 2009. aasta algul algatasid MTÜ Mondo ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital programmi, mille kaudu saab pikaajaliselt toetada laste haridust Põhja-Ghanas

Rätsep Põhja-Ugandas Lukole külas, 2007. a. Foto Kullar Viimne

Kongo külas. See on meie heategevusmaastikul suur samm edasi. Paljudes Euroopa riikides on arengumaade laste hariduse, naiste ettevõtlikkuse ja muu sellise toetamine juba aastakümnetepikkune tava. Vaata lähemalt: www.muudamaailma.ee

Vaata ka:

- www.heategu.ee (Heateo Sihtasutus)
- www.muudamaailma.ee (Võimalus toetada Ghana laste haridusteed ja panustada Ghana naiste ettevõtlikkuse suurendamisse)
- www.humanae.ee (Humana Estonia)
- www.sos-lastekyla.ee (SOS Lasteküla Eesti Ühing)

2.6 KOSTED PAREMA MAAILMA EEST

Eestkoste abil arengumaade vaeste hääl kuuldavaks

„Ava oma suu keeletuma heaks, õiguse tegemiseks kõigile tööistele!

Ava oma suu, mõista õiglast kohut, tee õigust viletsale ja vaesele!”

Piibel, Õpetussõnad 31:8–9

On veel üks viis, kuidas saad käed külge lüüa. Tegeldes **eestkostega**, seda kas vabatahtliku tegevusena, tasustatud tööna või lihtsalt teiste algatusi toetades, saad aidata kaasa sellele, et lõpetataks mõni ebaõiglane ja hoolimatu praktika ning võimust võtaks mõni hea, õiglane, ka kõige nõrgematega arvestav tegevusviis. Mis on eestkoste?

Põhimõtteliselt tähendab eestkoste püüdu **olla nende häälekandja, kelle endi häält kuulda pole**; kasutada oma vabadusi ja võimalusi, sealhulgas uurimis- ja lobitööd teha, kampaaniaid korraldada, ajalehtedesse kirju kirjutada, kohtuda otsustajatega selleks, et võimendada nende häält, kellel neid võimalusi ja vabadusi ei ole. Eestkoste ei ole arengukoostöö termin, sellega tegeldakse kõikvõimalikes valdkondades. **Arengukoostöö kontekstis** tähendab see aga **arengumaade vaesemaid kogukondi mõjutava** käsitlemist. Kasutades ühe arengukoostöö kodanikuühenduse sõnu, on eestkoste:

„Püüdlus käsitleda koostöös vaestega ja ühtlasi nende nimel vaesuse algpõhjuseid, mõjutades valitsuste, ettevõtjate, rühmade ja üksikisikute otsuseid, kelle poliitika või tegevus vaeseid mõjutab.” Tearfund

Hääle olemasolu ja teadmine, kuidas seda kasutada, on võimu üks vorm. Kasuta seda samamoodi nagu näiteks oma võimu valikuid teha (vt nt ptk 2.2) ning aja jooksul võib see luua tingimused, kus arengumaade vaesemad kogukonnad saavad iseseisvalt oma hääle kuuldavaks teha ja teiste tuge enam ei vaja.

2.6.1 Kelle ees kosta?

Ehk teisisõnu, **kelle teguviise mõjutada**? See sõltub konkreetsest probleemist, ajast ja kohast, kuid üldjoontes kõigi, kellel on protsessidele otsene või kaudne mõju. Sealhulgas ei tasu ära unustada **sõpru, sugulasi ja tuttavaid**. Kui oled mõne globaalse probleemi valguses muutnud midagi oma käitumises (jood ehk tavalise kohvi asemel õiglase kaubanduse oma ja katsud reisida vastutus-tundlikult) või plaanid seda teha, siis **anna sellest ja selle põhjustest ka teistele teada**. Iga uus teadlikum ja vastutustundlikum inimene on samm lähemale paremale maailmale. Kui kavatsed teatava süsteemi, poliitika või praktika muutmist nõudva kampaaniaga kaasa minna, **levita infot ka lähikondlaste seas**,

Kingitus Eestist – Tsirkusemäng. Lusaka, Sambia 2009. a. Foto Karmen Saul

selgita neile tausta ja teema olulisust. Mida rohkem on hoolivaid inimesi ja ettevõtmise toetajaid, seda tugevam on surve mõjuvõimsatele tegelastele, nagu riigid, rahvusvahelised organisatsioonid ja suured äriettevõtted.

Riigid ja nende organisatsioonid

Arengumaade käekäiku mõjutavad **doonorriigid** ja **rahvusvahelised organisatsioonid**. Oma osa selles on nii nende abiprogrammidel kui ka tegevusel muudes valdkondades (vt ka akronüümi PCD 1. lisas) ja need võivad osutada nii arengu soodustajaks kui ka arengubarjäärriks. Seega on tähtis tegutseda selle nimel, et doonorriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus oleks arengumaade vaesemate kogukondade suhtes õiglasem.

Eesti riigi kodanikena on meil õigus ja kohustus hoida silm peal sellel, **mida teeb Eesti riik**, milline on riigi koostöö arengumaadega, kuidas ta käitub Euroopa Liidus, ÜROs ja teistes organisatsioonides (vt ka ptk 1.4). Oleme ka **Euroopa Liidu kodanikud** ning sellega kaasneb õigus ja kohustus jälgida kriitilise meelega **ELi** institutsioonide, näiteks Euroopa Komisjoni tegevust ja ELi ühist käitumist rahvusvahelisel areenil. See on oluline, sest EL on mõjukas – ta annab üle poole maailma arengubist ja on maailma suurim kaubandusblokk. Samuti ei pea me tegevusetult pealt vaatama selliste organisatsioonide nagu ÜRO, Maailmapanga või Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) tegevust.

Siinkohal poeb hinge ilmselt kõhkclus ja kostub väiteid, et meie ei saa ju nagunii midagi muuta. Ega suure masinavärgi muutused tõepoolest kergelt tule, aga kui mitte midagi ette võtta ja vaid passiivselt pealt vaadata, ei muutu kindlasti midagi. Mõelda võib ka sellele, et demokraatlike riikide valitsused, kui kauged või ükskõiksed nad aeg-ajalt ka ei paistaks, peegeldavad lõppkokkuvõttes oma kodanike huvisid, sest ikka ja jälle tahavad nad, et neid tagasi valitaks. Samuti pole rahvusvaheliste organisatsioonide reeglistik mingi vääramatu loodusjõud, vaid eri riikide poliitikute vahel aja jooksul paika pandud kogum. Pealegi:

„Kui sa oled ebaõigluse olukorras neutraalne, oled rõhujate poolel.

Kui elevant seisab hiire sabal ja sina ütled, et oled neutraalne, siis hiir sinu neutraalsust ei hinda.” Peapiiskop Desmond Tutu, Lõuna-Aafrika Vabariik

Doonorriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide tegevusvaldkonnad, mille arengueesmärkidest lähtudes silm peal hoida, ulatuvad seinast-seina. Olgu mõni neist alljärgnevalt näiteks toodud.

Esiteks **tuleb jälgida arenguabi voogusid, et abi oleks piisav ja et see teeks head.** Ehkki lihtsam on keskenduda mahuga seonduvale, on mõttekas meeles pidada ka põhimõtet „kvaliteet ennekõike”. Arenguabist on vaesuse vähendamisel ja inimeste eluolu parandamisel tuge. Näiteks annavad piirkondades, kus ressursid on eri põhjustel piiratud, arenguabi toel koolitatud ja värvatud õpetajad ja arstid ning neile soetatud töövahendid võimaluse inimestele, kes muidu võinuks surra lapseas või sünnitusel või jääda ilma igasugusest haridusest (vt ka peatüki 1.2 lugusid). Sama hästi aga võib arenguabi kaotsi minna või vaeste olukorda halvemakski teha, muu hulgas siis, kui abi antakse hoopiski lääne suurfirmade ärihuvidest lähtudes (näiteks nende teostatavate suurte infrastruktuuriprojektide rahastamiseks, mis on mõnel pool vaesimate kodud jäädavalt lõhkunud) või kui kitsale valdkonnale keskenduvate abiprogrammide kõrvalmõjuks on tõsine personali ja ressursi puudus teistes valdkondades (näiteks HIV/AIDSi programmid vs. esmatervishoid) või kui abitegevus tugedab järjekindlalt arengumaade valitsuste vastutust doonorite, mitte oma rahva ees.

Seega on oluline töötada selle nimel, et rohkem abi jõuaks nendeni, kes seda kõige rohkem vajavad, ja et see neile kasu tooks. Selleks **peab abi andmine muu hulgas olema läbipaistev, toimuma tihedas koostöös arengumaade eri rühmadega** (valitsused, parlamendid, kodanikuühendused, ettevõtted), **olema kontekstile kohandatud ja toetama kohalikke protsesse, mitte dikteerima doonorite huvisid.** Eestkoste nende põhimõtete ja muude heade tavade toetamiseks võib keskenduda konkreetsetele sündmustele, näiteks sellele, kuidas toimib ühe riigi arenguabi ühes arengumaa piirkonnas, konkreetsele teemavaldkonnale (näiteks peatükis 1.3 kirjeldatutele) või muudatuste saavutamisele doonorite üldises tegevuspraktikas. Mõlemal juhul saab tähelepanu pöörata antud lubadustele ja võetud kohustustele (vt ka ptk 1.1.2).¹⁶³

Muudest poliitikavaldkondadest avaldab mõju näiteks **rahvusvaheline kaubandus**. Kaubandus tähendab raha ja töökohti ning kui see toimib õiglaste rahvusvaheliste kaubandusreeglite tingimustes, on sel vaesuse vähendamisel suur potentsiaal. Praegune kaubandussüsteem soosib aga neid, kes on piisavalt võimukad, et teistele oma tahet peale suruda. Aastakümneid on jõukamad regioonid nimelt piiranud tariifide ja kvootide kaudu teiste juurdepääsu enda turgudele, surudes samaaegselt abiprogrammide ja laenuitingimuste kaudu arengumaadele peale nende turgude avamist. Kaubanduspiirkonnad nagu EL ja USA on oma turgudele pääsuks andnud eri arengumaadele ka soodustingimusi, kuid neist täieliku kasu lõikamist piiravad näiteks keerulised päritolumaa reeglid, seatud erandid või asjaolu, et soodustingimused on ajutised ja ettearvamatud ning võtavad niiviisi võimalikelt tootjatelt kindluse tuleviku suhtes.

Paljude vaesemate riikide põllupidajate silmis on tõsiseks pinnuks olnud jõukamate regioonide **põllumajanduspoliitika**, millega need (näiteks EL ja USA) pakuvad eksporditoetusi ja subsideerimise oma puuvilla-, teravilja-, suhkru-, piimasaaduste jms tootjatele, mis võimaldab viimastel ülejääke toota ja saadused sageli isegi alla omahinna maailmaturgudele paisata. See õõnestab võimalust elatist teenida arengumaade farmeritel, kel sellist toetust oma riigilt loota pole ja kes seega odava impordiga konkureerida ei suuda, ehkki looduslikult võivad neil tootmiseks sobivamad tingimused olla. Sellise jõukamate riikide põllumajanduspoliitika ja turgude avamise surve koosmõju tähendab seda, et vaesemate riikide põllupidajad tõrjutakse omaenda turgudelt välja, rääkimata mujal konkureerimise võimaluste piiramisest.

Kaubandusteemad on keerulised, siin **põrkuvad teravalt eri huvid**, teooriad ja vaatepunktid. Vastamisi on jõukamate riikide ja arengumaade tootjate huvid, aga peale selle ka eri huvid arengumaade endi vahel ja sees – mõni muudatus, mis on pikaajaliselt ehk kõigile parem, võib lühiajaliselt mõnele rühmale valusa hoobi anda, näiteks arenenud riikide turgude avamine kõigile arengumaadele raskendab ajutiselt nende olukorda, kes enne said kasu eritingimustest; ELi või USA farmerite toetuste kaotamine suurendaks vaesemate riikide põllupidajate võimalusi, kuid kaasnev toiduainete hindade lühiajaline tõus raskendaks nende olukorda, kes toitu rohkem sisse ostavad kui ise toodavad. Kuna teema on keeruline, on seda enam oluline see, et nii ülemaailmsel (WTO) kui ka piirkondlikel kaubanduslääbirääkimistel kostuksid ka arengumaade vaesemate kogukondade hääled, et leida lahendusi, kuidas vähendada tugevamate ülesõitmist nõrgematest ja aidata ka viimastel jalg ukse vahele saada.

Kliimamuutustega seoses on eriti oluliseks muutunud **jõukate riikide keskkonnavalad ja energiat käsitlevad otsused** (vt ka ptk 1.3.6). Samuti mõjutab arengumaid arenenud riikide **rändepoliitika**, mis võib vaesemate piirkondade inimestele võimaldada ajutisi teenimisvõimalusi ja väärtuslikke kogemusi hilisemaks eluks kodumaal, aga ka õhutada ajude väljavoolu või ajendada inimesi muude võimaluste puudumisel kasutama jõukamasse riiki tööle saamiseks ebaseadus-

Etiopia kuurort- ja tööstuslinnakese Debre Zeit asuv Balé nahaparkla käitleb päevas kuni 800 loomanahka, kaamelinahkadest kitsenahkadeni. Nahatööstus on üks keerukamaid tööstusharusid üldse, sest nahk vajab nii töötlemist masinate abil kui ka keemiliselt. Nahaparklat juhatavad kaks armeenlannat, kes alustasid hiljuti ka Etiopia moebrändiga Taytu, mis pakub põneva disainiga kotte ja muid nahkesemeid. Debre Zeit, Etiopia, 2009. a. Foto Maari Ross

likke kanaleid. Sellest, kuidas reguleeritakse **relvakaubandust**, sõltub jällegi see, kui võrd arenenud riikidest pärit relvad tekitavad kannatusi vaesemates paikades. Arengumaade inimesi puudutab ka see, kuidas **reguleeritakse rahvusvaheliste ettevõtete tegevust** ja kui võrd mõjutatud on jõukamad riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid võimsate **suurettevõtete lobitööst**.

„Palun kasutage oma vabadust selleks, et edendada meie oma.”

Birma opositsioonijuht Aung San Suu Kyi

Eelnevates lõikudes esitati näiteid valdkondade kohta, kus rõhk on doonorriikide ja seonduvate rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse parandamisel. Ainult nende käitumise muutusest arenguks aga ei piisa. **Võtmeküsimus on arengumaade valitsuste suhe oma rahvaga.** See on arengumaade inimeste endi kätes, kuid aeg-ajalt tuleb neid siiski toetada, eriti olukorras, kus kohalikest inimestelt on võetud sõnavabadus, kus muudatuste teemal suu paotamine võib kaasa tuua tagakiusamise, vangla või surma. Meie siin Eestis saame nende riikide (nt Birma, Valgevene) inimesi toetada, püüdes tugevdada oma riigi, Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu survet nende riikide valitsustele või tegutsedes selle nimel, et meie endi igapäevategevus, ettevõtted, riik ja rahvusvahelised organisatsioonid neid rõhuvaid režiime ei toetaks.

Eduka kampaania näide: maamiinide keelustamine

Maamiinide rahvusvahelise keelustamise kampaania on üks näide sellest, kuidas eesmärgile pühendunud aktiivsed inimesed suudavad muudatusi saavutada ja maailma paremaks muuta.

Jalaväemiine on hõlbus meisterdada ja odav maha panna. Nii on neid efektiivseid ja odavaid relvi kasutatud aegade jooksul massiliselt. Kuna nende eemaldamine on aga kallis ja keeruline protsess, on need pärast sõdade ja konfliktide lõppu lihtsalt maha jäetud. Tagajärjena vigastavad ja tapavad jalaväemiinid tsiviilelanikke nii sõjaolukorras kui ka rahuajal.

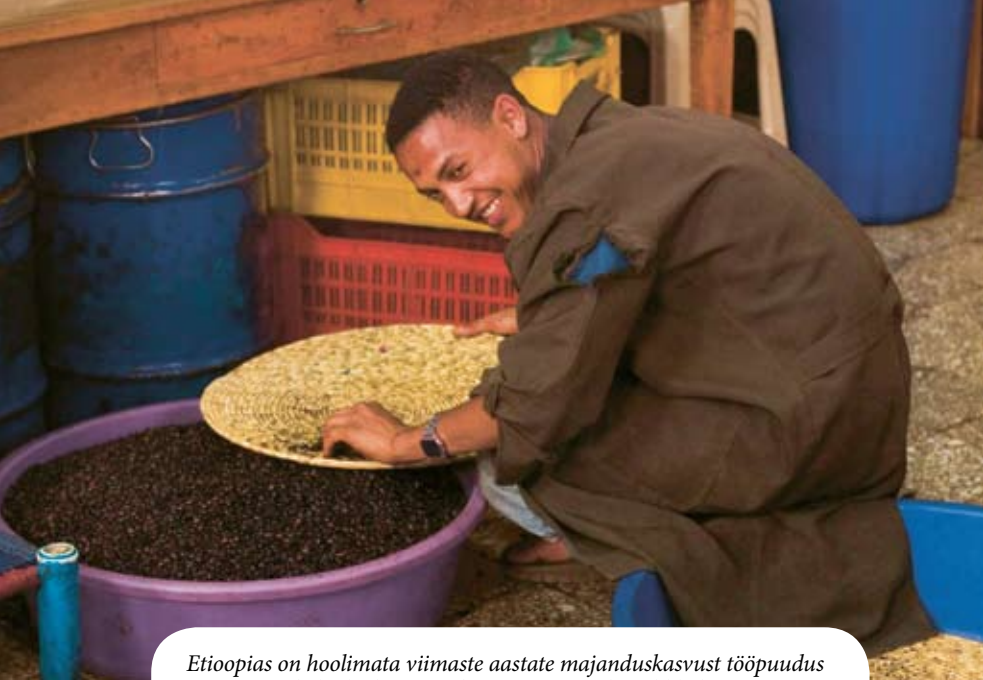
1991. aastal ühendasid kuus inimõiguste eest võitlevat organisatsiooni oma jõud ja moodustasid rahvusvahelise maamiinide keelustamise liikumise (*International Campaign to Ban Landmines*, ICBL). Üheskoos pühenduti eesmärgile lõpetada laastamistöö, mida jalaväemiinid tsiviilelanike seas teevad, muu hulgas oli sihiks jalaväemiinide kasutamise, tootmise, varude soetamise ja müügi keelustamine kogu maailmas.

Eesmärgi saavutamiseks töötas liikumine valitsustega üle kogu maailma, tegi teiste veenmiseks tihedat koostööd samamoodi mõtlevate valitsuste (näiteks Kanada, Norra, Austria, Lõuna-Aafrika Vabariik) ja rahvusvaheliste organisatsioonidega (UNICEF ja ICRC) ning levitas avalikkuse ees sõnumit, et miski ei õigusta jalaväemiinide inimkulusid.

Kampaaniat juhtisid inimesed, kes olid ise ohvriabi andnud ja miinide koristamisega tegelejad. See suurendas ettevõtmise tõsiseltvõetavust ja juba kuus aastat hiljem ehk 1997. aastal kirjutasidki 122 riiki alla rahvusvahelisele maamiinide keelustamise lepingule, mille teksti koostamises ICBL suurt rolli mängis. Samal aastal anti ICBLile ja aktivist Jody Williamsile jalaväemiinide keelustamise ja kahjutuks tegemisega tehtud töö eest Nobeli rahupremia.

Pärast lepingu allkirjastamist on maamiinide tootmine ja kasutamine tunduvalt vähenenud, kuid ICBL ei ole oma tööd lõpetanud. Tänapäevaks on see kasvanud enam kui 70 riigis tegutsevaks võrgustikuks, mis muu hulgas jälgib lepingu rakendamist praktikas, edendab maa-alade puhastamist vanadest jalaväemiinidest ning tegutseb selle nimel, et maamiinide ohvrid kõigele vaatamata täisväärtuslikku elu elada saaksid. Vaata ka liikumise veebilehte:

www.icbl.org

Etioopias on hoolimata viimaste aastate majanduskasvust tööpuudus suur ja töökoha leidmine toob naeratuse näole. Pildil olev noormees on ametis kohviröstimistöökajas “Aster Bunna”, mida omabki daam nimega Aster. Amhaarikeelne sõna bunna tähendab “kohvi” ja inglisekeelne sõna bean arvatakse pärinevat just sellest sõnast. Addis Ababa, Etioopia, 2009. a. Foto Maari Ross

Ettevõtted

Raha paneb rattad käima. See ütlemine omandab uue tähenduse, kui mõelda sellele, et maailma 50 tulusaima ettevõtte aastakasum on suurem kui 92 väiksema majandusega riigi RKP kokku¹⁶⁴. Neil hiiglasuurtel rahvusvahelise haardega ettevõtetel, kellele raha annab võimu ja võimalused, on **arengus mängida tohutu roll**. Samamoodi mängivad rolli ka väiksemad arengumaadega seotud firmad, ehkki nende mõju ei pruugi sama kaugele paista. See, kas ettevõtete roll on positiivne või negatiivne, sõltub sellest, kuidas nad käituvad. Kui firmad tegutsevad **vastutustundlikult ja hoolivad keskkonnast**, milles nad tegutsevad ja mida nad mõjutavad, on neil inimestele tööd andes, uusi tooteid ja tehnoloogiaid välja töötades ja riigi tulusid suurendades arengu edendamisel tohutu potentsiaal. Ettevõtted, kes tegutsevad aga vastutustundetult keskkonda ja inimesi laastades, on arengu pärssijad. Oluline on suurendada firmade teadlikkust nende mõjust ja suunata neid vastutustundlikuma tegevuse suunas.

*Loomingulised püsikaumistused jõuludeks Margaos.
Goa, India, 2008. a. Foto Arvo Anton*

Ettevõtete käitumist saab mõjutada **ostuvalikute** kaudu, kuid samavõrd oluline on **informeerimine**. Kui keegi näiteks otsustab teatavat kaupa boikoteerida, on mõttekas sellest ka ettevõttele ja laiemale avalikkusele teada anda, sest kui info levides toote boikoteerijate ring kasvab ja negatiivne reklaam hakkab ohustama käivet, võtab ettevõtte midagi ette. Ettevõtete negatiivsete mõjude vähendamise kõrval on oluline õhutada ka positiivset käitumist. Näiteks kui soovid, et poes oleks saadaval rohkem õiglase kaubanduse tooteid (vt ptk 2.2), anna sellest poepidajatele teada; kui sinu reisibüroo ei paku veel vastutustundliku reisimise võimalusi (vt ptk 2.3), siis soovita neil seda kaaluda.

Millel aga ettevõtete puhul üldisemalt silm peal hoida? Näiteks sellel, **kuidas nad oma töötajaid kohtlevad**. Ettevõtete eesmärk on teenida kasumit ja üks võimalus seda teha on kasutada arengumaade odavamalt tööjõudu. Harvad ei ole aga juhtumid, mille puhul seejuures kasutatakse ära olukorda, kus vaesemad riigid on madalalpalgaliste töökohtade nimel võisteldes valmis unustama töötajate kaitsesega seotud eeskirjad ja lõpptulemus on see, et firmad teenivad kasumit orjatöölt, mida inimesed (sealhulgas lapsed) teevad pikki tunde peaaegu olematu palga eest ebainimlikes tingimustes, kus täidetud pole ei ohutus- ega hügieenistandardid, kus varitseb füüsilise, psühholoogilise ja seksuaalse kuritarvitamise oht ja kus repressioonid tabavad igaüht, kes muudatuste teemal suud paotavad või ametiühingu loomise plaane peavad. Just selline võib olla näiteks meie rõivaste, mänguasjade või toidu hind.

Sõnum jõuab kohale, kui piisavalt häält teha

Hiiglaslike rahvusvaheliste korporatsioonide mõjutamine võib esmapilgul paista lootusetu üritusena. Tegelikult on aga tuntud kaubamärkidega seotud ettevõtteid vägagi tundlikud selle suhtes, kuidas nad avalikkusele paistavad. Seega saab aktiivselt tegutsedes ja piisavalt negatiivset reklaami tehes muuta ka suurte ja mõjukate firmade käitumist, nagu näitab ka alljärgnev näide.

2002. aastal teatas Nestlé, üks maailma suurimaid toidufirmasid, et kavatseb Etioopia valitsuse kohtusse kaevata, et saada 6 miljonit USA dollarit kompensatsiooniks ettevõtte eest, mille Etioopia eelmine (sõjaline) valitsus 1975. aastal riigistas.

Sel rahvusvahelisel korporatsioonil oli kohtusse pöördumiseks täielik juriidiline õigus, aga kui arengukoostöö organisatsioonis Oxfam töötav etiooplane Abera Tola sellest kuulis, läks ta endast välja. Etioopiat laastas taas kord näljahäda ja valitsusel oli raske oma inimesi toita. Oxfam otsustas seepeale korraldada kampaania eesmärgiga veenda Nestlé Etioopia kohtussekaebamisest loobuma. Esmalt saadeti ettevõtte peakorterisse faks, siis korraldati demonstratsioon firma Inglismaa peakontori ees ja seejärel korraldati e-kampaania, mis veenis tegevdirektorit nõudest loobuma. Kampaanias toodi välja, et 6 miljonit USA dollarit moodustab ettevõtte käibest vaid 0,007%, kuid Etioopias saaks selle raha eest osta toitu miljonile inimesele. 40 000 toetajat saatsid e-maili ja ummistasid tegevdirektori meilboksi. Vaid mõne nädala möödudes teatas ettevõtte, et võtab vastu Etioopia valitsuse pakkumise nõuda sisse ainult 1,5 miljonit USA dollarit ja annab selle siis otsekohe tagasi näljahäda leevendamise projektideks. *„Sellistel aegadel astuvad meie tõelised sõbrad, see tähendab teie, aktivistid, meie toetusse välja,“* ütleb Abera Tola. *„Me oleme uhked selle üle, kuidas te väljakutsele reageerisite. Ilma teieta me seda võitlust ei võida. Meid eraldavad ookeanid, kuid me tunneme teie tugevust ja sõprust väga lähedalt.“*

Tähelepanu tasub seejuures pöörata asjaolule, et sageli ei ole need nn higitöökodjad (*sweat shops*) kaubamärgiga otseselt seotud ettevõtte osad, vaid **alltöövõtjad**, mis võimaldavad tellijal pageda „mina ei tea midagi“ sildi taha. Samamoodi on oluline välja uurida, milline on **tooraine** inimhind, kas mõni ettevõtte vaatab toorainet hankides läbi sõrmede laste ja täiskasvanute õiguste rikkumisele, näiteks sellele, et puuvilla särkide tarbeks on noppinud lapsed, et šokolaadiks vajalik kakao tuli istandustest, kus mürgitatud ei saanud mitte ainult kahjurid, vaid ka töötajad, või sellele, et kaevanduse rajamiseks sunniti inimesed oma kodudest lahkuma.

*Juustutegemine külas. Guuria, Bachmaro mäestik, Georgia, 2009. a.
Foto Nele Maipuu*

Tähtis on ka ettevõtete, nende alltöövõtjate, sealhulgas tooraine vahendajate käitumine **looduskeskkonna suhtes**. Arengumaade (ja loomulikult ka muude piirkondade) inimeste elusid mõjutab see, kuidas firmad jäätmeid käitlevad, kuivõrd nad õhku ja vett saastavad, ning see, kas nad kasutavad loodusressusse ettevaatlikult või jätavad endast maha tühja kuumaastiku.

Omaette valdkond on ettevõtete osalemine **ebaetilisēs äris**. Näiteks pärsivad arengumaade inimeste võimalusi ja suurendavad nende kannatusi ettevõtted, kelle tegevuse (näiteks tooraine ostu või turismiteenuste pakkumise) kaudu saavad tulu diktaatorlikud režiimid, või firmad, kes teenivad tulu konflikte rahastavatelt vääriskividelt või väärismetallidelt ja/või viivad arengumaade turgudele mürgiseid, jõukamates riikides keelatud tooteid (näiteks ohtlikke põllumajanduskemikaale), samuti tubakaettevõtted, kes püüavad arengumaade noori sihtides uusi turgusid leida, ja ravimifirmad, kes testivad arengumaades ravimeid tingimustel, mis arenenud riikides lubatud pole, või lasevad turule võltsravimeid, ning firmad, kes maksavad soodsate lepingute ja tegevustingimuste saamiseks altkäemakse, õhutades veelgi juba niigi probleemiks olevat korruptsiooni.

2.6.2 Kuidas kosta?

*„Kõigepealt nad ignoreerivad sind. Siis nad naeravad su üle.
Siis nad astuvad sinu vastu. Ja lõpuks sa võidad.”*

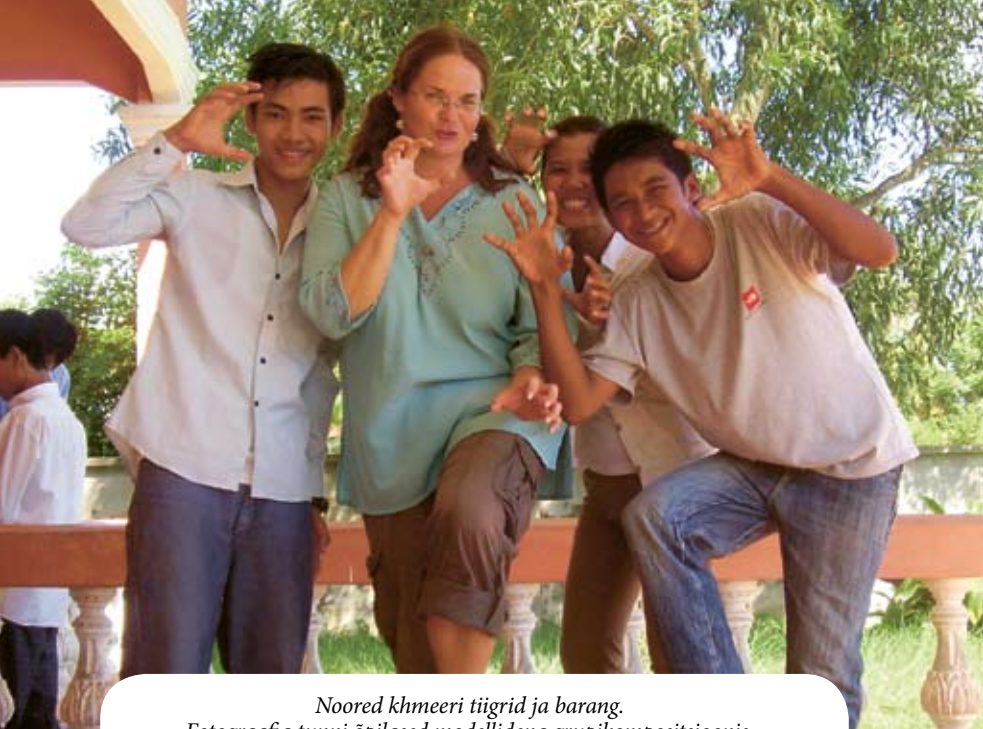
Mahatma Gandhi

Kõige lihtsam panustamise viis on **toetada teiste algatusi**, see tähendab vastata teiste üleskutsetele ja levitada infot oma lähikondlaste seas. Selleks on mõistlik uurida, millised organisatsioonid sind huvitava küsimusega tegelevad, astuda nende liikmeks ja/või registreerida end nende uudiskirjade ja muude info-kanalite kasutajaks (vt ka ptk 2.1 ja küsi soovitusi Arengukoostöö Ümarlaust). Pühendunud saavad ka **ise tegevust korraldada**, sealhulgas näiteks oma organisatsiooni kaudu mõne rahvusvahelise algatuse Eestisse tuua.

Eestkostel on **eri vormid ja mastaabid**, see võib olla nii aasta(kümne)tepikkune töö kui ka piirduda ühe kampaaniaga. Eestkoste hõlmab näiteks järgmist:

- ✓ **otsesuhtlus otsustajatega**, muu hulgas läbirääkimised, kohtumised ja kirjavahetus eesmärgiga vahendada nende inimeste häält, kes ise nendega kontakti ei saa;
- ✓ **avalikkuse tähelepanu tõmbamine**, näiteks ürituste korraldamine, sotsiaalsed reklaamid, internetimaterjalid ja trükised, et suurendada probleemide mõistmist ühiskonnas ja laiendada otsustajatelt teatava tegevuse nõudmiseks toetuspinda või saavutada muutusi inimeste igapäevases käitumises;
- ✓ **võrgustike loomine** ehk koostöö sarnaselt mõtlevate inimeste ja organisatsioonidega;
- ✓ **arengumaade partnerite suutlikkuse tõstmine**, muu hulgas kogemuste ja oskuste jagamine, et toetada nende endi eestkostetegevust;
- ✓ **uurimistöö** ehk vaesuse ja ebaõigluse põhjuste väljaselgitamine.

Üks viis otsustajatega suhelda on kirjutada palvekirju. Kirju saadetakse näiteks parlamendisaadikutele, ministriumide töötajatele, äriliidritele ja teistele mõjuvõimsatele isikutele, kes võivad aidata muudatusi saavutada. Üldjuhul selgitatakse kirjades vaateid, tuuakse välja probleem ja see, mida ja kuidas on vaja muuta. Mida täpsem on seejuures probleemi kirjeldus ja ammendavam põhjendus, seda parem. Kasutatakse nii paberkirju kui ka e-kirju. Mõnikord koostavad aktivistid kirja põhja ja paluvad toetajatel eraldi kirju saata, mõnikord aga kogutakse palju allkirju ühele petitsioonile. Näiteks 2005. aasta G8 tippkohtumisele eelnenud kampaania, kus G8 liidritel nõuti muu hulgas arenguabi suurendamise ja arengumaade võlakoorma vähendamise lubadusi, kulmineerus 32 miljoni allkirjaga petitsiooni üleandmisega. Kampaanial ja palvekirjal oli oma selles, miks G8 riikide juhid andsid tippkohtumisel

Noored khmeeri tiigid ja barang.

Fotograafia tunni õpilased modellidena grupikompositsioonis.

*Vasakult: Hou Sotheavuth, Kersti Puhm, Tun Chanlita, San Chamroeun
Sam Dach Euv keskkool Siem Reap linnas, Kambodža Kuningriik, 2008. a.*

lubaduse Aafrikale antav arenguabi aastaks 2010 kahekordistada ja kustutada kuni 50 maailma vaeseima riigi võlad. Kui teatavat ettevõtmist toetab märkimisväärtne arv inimesi, on otsustajatel sellest raske mööda vaadata, kuid meeles tasub pidada ka seda, et väiksem arv personaalseid teateid valitud esindajatele jätab parema mulje kui robotlik üleujutamine ühesuguste e-mailidega.

Avalikkuse teadlikkuse tõstmiseks, toetuse mobiliseerimiseks ja/või selleks, et näidata otsustajatele laiade masside toetust teatava küsimuse suhtes, **korraldatakse avalikke üritusi**. Sõltuvalt ürituse täpsest eesmärgist ulatuvad need rokk-kontsertidest kõnekoosolekuteni, probleemi selgitavatest etendustest massidemonstratsioonideni.

Nii otsustajate kui ka laiema avalikkuse tähelepanu saab tõmmata ka **sotsiaalsete reklaamide kaudu**. Need võivad ulatuda plakatitest ehitistel ja reklaamidest ajalehtedes-ajakirjades tele-, raadio- ja internetikampaaniateni ning muu hulgas kutsuda rahvast mõne ettevõtte tegevuse üle järele mõtlema ja oma igapäevases tegevuses korrektoore tegema, samuti tuletada valitsuste meelde nende antud lubadusi. Mõnikord kasutatakse reklaamides kuulsusi, mõnikord muid

tähelepanu haaramise vahendeid. Näiteks vabaühenduse Burma Campaign UK 2001. aasta kampaania „Toeta rindu, mitte diktaatoreid” kasutas okastraadist rinnahoidjaid kandvaid modelle, et rünnata naistepesugigant Triumphi, kuna too toetas Birma sõjaväelist huntat ja kasutas oma sealse tehases väidetavalt lasttööjõudu. Paar kuud pärast kampaania algust teatas Triumph Birma tootmiskeskuse sulgemisest.

Samuti saab lahendamist vajavatele küsimustele tähelepanu juhtida ja otsustajatele suuremat survet avaldada **meedia kaudu**. Nii kirjutavad aktivistid sotsiaalsete reklaamide tegemise kõrval ajalehtedesse lugejakirju ja proovivad avaldada arvamusküsimusi, edastavad aktsioonide kohta pressiteateid, vahendavad intervjuusid (näiteks viivad ajakirjaniku kokku mõne arengumaa elanikuga, kel jutustada huvitav lugu) ja teevad meediaga ühisprojekte (näiteks dokumentaalfilmide sarju või telesaateid). Tänapäeval on tõhus kanal eestkosteks ka **internet**, kus paljud meist veedavad märkimisväärse osa oma ajast. Info levitamiseks ja ettevõtmise toetuspinna suurendamiseks saadetakse näiteks e-kirju, kirjutatakse tegemistest blogides ja eri foorumites ning pannakse teave üles sotsiaalsete võrgustike maailma (Facebook, Orkut, Twitter).

Need on üldisemat laadi eestkostevahendid, kuid võimalused eelmainituga ei piirdu. Tuleb loominguilisuks valla päästa ja mõelda, milline tegevus ja millised kanalid sobiksid konkreetse eesmärgi saavutamiseks kõige paremini. Ideid saab näiteks peatüki lõpus esitatud arengukoostööga seotud eestkosteaaktsioonide näidete veebilehtedelt ja mujalt internetist.

Eestkoste kui uurimistöö

Ükskõik milliseid vahendeid eesmärgi saavutamiseks ka ei kasutata, oluline on meeles pidada, et eestkoste peab igal juhul põhinema hoolikal taustauuringul ja mõttetööl. Ühest küljest aitab uurimistöö ja põhjalik planeerimine saavutada suuremat mõju. Näiteks teemale tähelepanu tõmbamiseks võib umbmäärastest väidetest küll piisada, kuid selleks, et motiveerida kedagi oma sügavalt kinnistunud harjumusi muutama või nõuda poliitikutelt ja äriliidritelt selliseid otsuseid, mis ei ole populaarsed mõne teise neile olulise huvirühma hulgas, on vaja esitada selge, faktidel (emotsioonide lisamiseks ka konkreetsetel lugudel) põhinev probleemi kirjeldus ja tugevate argumentidega toetatud lahenduse põhjendus. Lihtsalt väitest, et nii on vaja, ei piisa. Seatud eesmärgi saavutamine on tõenäolisem ka siis, kui nõudmiste huupi esitamise asemel uuritakse esmalt välja, kes mille eest vastutab ja kelle võimuses tegelikult miski on. Selleks on vaja tunda näiteks seadusi, konkreetse paiga ja/või teemaga seotud võimuvahetekordi ja huvirühmi.

Teine, olulisemgi aspekt on see, et kui teha eestkoste uisapäisa, ei ole ohuks mitte ainult tulemuse mittesaavutamine, vaid ka see, et tegevus võib hoopis-tükis kahju tuua. Paljud arengukoostöö teemad on keerulised ja hõlmavad

eri huvisid ning seega võib liiga aktiivselt ühe kitsa rühma huvides ühe kindla tegevuse nimel eestkostet tehes kahjustada mõnd teist kogukonda ja hajutada tähelepanu muudelt olulistelt teemadelt. Samuti võib negatiivsete tagajärgedega olla kampaania, mille korraldajad on eesmärgiks seadnud küll mõne arengumaa vaesema kogukonna olukorra parandamise, kuid on samas jätnud uurimata, mida asjassepuutuvad isikud ise asjast arvavad. Selline „ma arvan, et nii on neile hea” põhimõttel tegutsemine eemaldub ka eestkoste algideest, milleks on kellegi teise hääle kuuldavaks tegemine.

Niisiis on enne tegutsema hakkamist, nii enne teiste korraldatavate kampaaniate toetamist kui ka oma eestkostetegevuse planeerimist, oluline maha istuda ja mõelda, kas sul on olemas piisav teave. Kui mitte, siis katsu see leida ja seejärel juba sealt edasi liikuda.

Kui teha eestkostet vastutustundlikult ja hoolikalt, on selle tähtsus hindamatu. Tulemused võivad olla märkimisväärsed ja isegi kui kohe edu ei saavutata, on see ikkagi väärtuslik – eestkostetegevusega tunnistatakse seda, et paljude inimeste eluolu peaks olema parem, ja kinnitatakse, et vastutus selle eest lasub meil kõigil.

Arenguteemadega seotud eestkosteaktsioonide näiteid:

- www.cleanclothes.org (Paremad töötajad ülemaailmses rõivatööstuses)
- www.controlarms.org (Tugeva ja tõhusa rahvusvahelise relvakaubanduse lepingu nimel)
- www.burmacampaign.org.uk (Inimõigused, demokraatia ja areng Birmas)
- www.demanddignity.amnesty.org (Amnesty International vaeste õiguste eest)
- www.endpoverty2015.org (ÜRO aastatuhande arengueesmärkide saavutamise nimel)
- www.fairpolitics.nl/europa (Euroopa Liidu poliitika õiglasemaks arengumaade suhtes)
- www.globalwitness.org (Võitlus loodusvaradega seotud konfliktide ja korrupsiooniga)
- www.whiteband.org (Ülemaailmne liit Global Call to Action Against Poverty ehk GCAP)

LISAD

Bensiinitankla Kambodža moodi.

Kõikjal Kambodžas leiavad karastusjookide pakendid korduvkasutamist bensiinianumatena, seda enam, et valmismöödetud kogust saab kiirelt, lihtsalt ning mugavalt mootorratta paaki valada. Battambang linn, Kambodža Kuningriik 2008. a. Foto Kersti Puhm

1. lisa: valik arengukoostöö ja humanitaarabiga seotud akronüümide selgitusi

AKÜ	Arengukoostöö Ümarlaud; arengukoostööga tegelevaid Eesti vabaihendusi koondav katusorganisatsioon; www.terveilm.net
DFID	Ühendkuningriigi arengukoostöö ministeerium (<i>Department for International Development</i>); www.dfid.gov.uk
FAO	ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>); ÜRO eriagentuur, mille eesmärk on tagada inimestele regulaarne juurdepääs piisavas koguses kvaliteetsele toidule, tõhustada põllumajanduslikku tootlikkust, parandada maapiirkondade elanike elutingimusi ja aidata kaasa maailmamajanduse kasvule; www.fao.org
HDI	Inimarengu indeks (<i>human development index</i>); UNDP välja töötatud vahend riikide arengutaseme mõõtmiseks, mis ühendab kolme valdkonna näitajaid: rahva pikk ja tervislik elu (möödetakse oodatava keskmise eluea järgi), juurdepääs teadmistele (möödetakse kirjaoskajatest täiskasvanute osakaalu ja kooliskäijate osakaalu järgi) ja elatustase (möötmise aluseks on sisemajanduse koguprodukt inimese kohta ostujõu pariteedi alusel USA dollarites); http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hdi
IBRD	Rahvusvaheline Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (<i>International Bank for Reconstruction and Development</i>); Maailmapanga grupi osa, mille eesmärk on toetada vaesuse vähendamist keskmise sissetulekuga ja krediitvõimelistes vaesemates riikides laenude, garantiide, riskijuhtimistoodete ning analüüsi- ja nõustamisteenuste abil; IBRDd kutsutakse üheskoos IDAga tavaliselt Maailmapangaks; www.worldbank.org/ibrd
ICRC	Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (<i>International Committee of the Red Cross</i>); erapooletu, neutraalne ja sõltumatu organisatsioon, mille vaid humanitaarkaalutlustest lähtuv missioon on kaitsta relvastatud konfliktide ja teiste vägivaldsete olukordade ohvrite elu ja väärikust ning pakkuda neile abi, tegeleb humanitaarabi andmise ja koordineerimisega terves maailmas; www.icrc.org

IDA	Rahvusvaheline Arenguassotsiatsioon (<i>International Development Association</i>); Maailmapanga grupi osa, mis keskendub vaesuse vähendamisele maailma vaeseimates riikides, andes pikaajalisi intressita laene ja tagastamatut abi programmideks, mis elavdavad majandust, vähendavad ebavõrdsust ja parandavad inimeste elutingimusi; IDAd kutsutakse üheskoos IBRDga tavaliselt Maailmapangaks; www.worldbank.org/ida
IFAD	Rahvusvaheline Põllumajandusarengu Fond (<i>International Fund for Agricultural Development</i>); ÜRO eriagentuur ja rahvusvaheline finantsinstitutsioon, mis tegeleb vaesuse leevendamisega arengumaade maapiirkondades programmide ja projektide rahastamise ning eestkoste kaudu; www.ifad.org
IMF	Rahvusvaheline Valuutafond (<i>International Monetary Fund</i>); rahvusvaheline organisatsioon, mis jälgib ja analüüsib rahvusvaheliste rahaturgude ning liikmesriikide majandus- ja rahanduspoliitika toimimist, annab laene riikidele, kellel on raskusi maksebilansi tasakaalustamisel, ning vaesematele riikidele ka majanduse arendamiseks ja vaesuse vähendamiseks, samuti pakub eelkõige arengumaadele nõu ja koolitusi majanduse tõhusamaks juhtimiseks; www.imf.org
LDC	Vähim arenenud riigid (<i>least developed countries</i>); vaesed riigid, mis seisavad silmitsi eriti tõsiste arengut pärssivate teguritega, kriteeriumid määrab ÜRO ja 2009. aasta seisuga on nimekirjas 49 riiki (vt ka esimene veerg 2. lisa tabelis); www.unohrrls.org/en/ldc/25/
MDG	Aastatuhande arengueesmärgid (<i>Millennium Development Goals</i>), vt lähemalt käesoleva raamatu lehekülgedelt peatükis 1.1.2; www.un.org/millenniumgoals
OCHA	ÜRO humanitaarasjade koordineerimisbüroo (<i>United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs</i>); ÜRO sekretariaadi juures tegutsev katastroofiabi ja humanitaaroperatsioonide koordineerimise keskus; http://ochaonline.un.org

ODA	<p>Ametlik arenguabi (<i>official development assistance</i>); tagastamatu abi ja sooduslaenu arengumaadele (nagu sätestatud OECD arengubikomitee (OECD DAC) ametliku arenguabi saajate nimekirjas, vt 2. lisa) ja rahvusvahelistele abiorganisatsioonidele, mis on a) eraldatud riigisektori poolt, b) majandusarengu ja heaolu edendamise eesmärgil ning c) antud soodustingimustel. Peale rahavoogude arvestatakse ODA hulka ka tehniline koostöö; ODA hulka ei arvestata sõjalist abi ega kommerts-laene. ODA arvestamise täpsed tingimused sätestab OECD arengubikomitee; www.oecd.org/dac/stats/methodology</p>
OECD	<p>Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>); demokraatlikke tööstusriike koondav organisatsioon, mille eesmärk on aidata kaasa maailmamajanduse arengule ja maailmakaubanduse laienemisele, pakkudes selleks muu hulgas foorumit kogemuste võrdlemiseks, heade tavade väljaselgitamiseks ja tegevuse koordineerimiseks ning tegeldes majandussuundumuste analüüsi, andmete kogumise ja statistika avaldamisega; www.oecd.org</p>
OECD DAC	<p>OECD arengubikomitee (<i>Development Assistance Committee</i>); OECD üks peamisi komiteesid, mille liikmed on 2009. aasta sügise seisuga 22 peamise doonorriigi ja Euroopa Komisjoni esindajad, toimib rahvusvahelise (osalevad nt ka Maailmapank, UNDP) koostööfoorumina arengukoostöö tegevuse koordineerimiseks ja arenguabi mahu ning kvaliteedi tõstmiseks, teostab doonorriikide tegevuse üle järelevalvet, avaldab suuniseid ja heade tavade kogumeid, sätestab ametliku arenguabi (vt ODA) arvestamise eeskirjad, kogub ja avaldab arengukoostööalast statistikat; www.oecd.org/dac</p>
PCD	<p>Poliitikavaldkondade sidusus arengueesmärkidega (<i>policy coherence for development</i>); põhimõte, mille kohaselt ei tohiks arengukoostöö poliitika ja teiste arengumaid mõjutavate poliitikavaldkondade (nt kaubandus, põllumajandus, keskkond) vahel olla vastuolusid ja teised poliitikavaldkonnad peaksid võimalikult suures ulatuses arengueesmärke toetama; vt nt www.oecd.org/development/policycoherence</p>

RKP	Rahvuslik koguprodukt (<i>Gross National Income, GNI</i>); teatava aasta jooksul riigi tootmistegurite loodud lõpptarbimisega kaupade ja teenuste kogusumma rahalises väljenduses (vt nt Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006–2010)
UNAIDS	ÜRO HIV/AIDSi ühisprogramm (<i>Joint United Nations Programme on HIV/AIDS</i>); ettevõtmine, mis koondab kümne ÜRO süsteemi organisatsiooni jõud, et aidata maailmas vältida uusi HIVsse nakatumisi, pakkuda abi HIVga elavatele inimestele ja leevendada epideemia mõju; www.unaids.org
UNCTAD	ÜRO kaubandus- ja arengukonverents (<i>United Nations Conference on Trade and Development</i>); 1964. aastal ÜRO egiidi all peetud konverentsi tulemusena asutatud valitsustevaheline organ, mis edendab arengumaade arengusöbralikku integreerumist maailmamajandusse, olles valitsustevaheliste arutelude platvormiks, tehes uurimistööd ja pakudes arengumaadele tehnilist abi; www.unctad.org
UNDP	ÜRO Arenguprogramm (<i>United Nations Development Programme</i>); ÜRO ülemaailmne võrgustik, mis koordineerib globaalseid ja kohalikke aastatuhande arengueesmärkide saavutamise püüdlusi ning toetab ja koordineerib riiklikke ja regionaalseid arenguprogramme, keskendudes eelkõige arenguväljakutsetele, mis on seotud demokraatliku valitsemise, vaesuse vähendamise, kriiside vältimise ja nende ohjamise, keskkonna ja energia ning HIV/AIDSiga, olles samas kohal peaaegu igas arenguriigis; www.undp.org
UNEP	ÜRO Keskkonnaprogramm (<i>United Nations Environment Programme</i>); edendab planeedi loodusvarade nutikat kasutamist kooskõlas säästva arengu põhimõttega, sh pakub toetust riikide, eelkõige arengumaade valitsustele keskkonnakaitset käsitleva poliitika väljatöötamiseks ja rakendamiseks; www.unep.org
UNESCO	ÜRO Haridus-, Teadus- ja Kultuuriorganisatsioon (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>); ÜRO eriagentuur, mis tegeleb eesmärgiga võimaldada kvaliteetne haridus kõigile ja küsimustega kultuurilise mitmekesisuse ja maailma kultuuripärandi säilimise, rahvusvahelise teadusalase koostöö, pressivabaduse ja teabele juurdepääsu kohta; www.unesco.org

- UNFCCC ÜRO kliimamuutuste raamkonventsioon (*United Nations Framework Convention on Climate Change*); 1992. aastal Rio de Janeiro ÜRO keskkonna- ja arengukonverentsil vastu võetud rahvusvaheline kokkulepe, mis loob raamistiku kliimamuutustega seotud proovikividega tegelemiseks; Kyoto protokoll on selle lisalepe ja sisaldab juba õiguslikult siduvaid kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise sihtmärke; www.unfccc.int
-
- UNFPA ÜRO Rahvastikufond (akronüüm pärineb organisatsiooni esialgselt ingliskeelsest nimetusest *United Nations Fund for Population Activities*, praegune ingliskeelne nimetus on *United Nations Population Fund*); ÜRO allorganisatsioon, mis seob arengu ja rahvastiku teemad ning paneb erilist rõhku reproduktiivtervise ja soolise võrdõiguslikkuse küsimustega tegelemisele; www.unfpa.org
-
- UN-HABITAT ÜRO inimasustuse programm (*United Nations Human Settlements Programme*); ÜRO allorganisatsioon, mille ülesanne on edendada sotsiaalselt ja keskkondlikult jätkusuutlike linnade väljakujunemist, rakendades selleks muu hulgas linnajuhtimise, eluaseme, maaomandi, vee, sanitaartingimuste ja tööhõive küsimustega ning haavatavate rühmade võimaluste parandamisega seotud programme; www.unhabitat.org
-
- UNHCR ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet (*Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*); ÜRO pagulasabiorganisatsioon, mis juhib ja koordineerib pagulaste kaitsega seotud tegevust ja otsib lahendusi pagulaste probleemidele üle maailma; www.unhcr.org
-
- UNICEF ÜRO Lastefond (akronüüm pärineb organisatsiooni esialgselt ingliskeelsest nimetusest *United Nations International Children's Emergency Fund*; praegune ingliskeelne nimetus on *United Nations Children's Fund*); ÜRO allorganisatsioon, mis tegutseb selle nimel, et igale lapsele maailmas oleksid tagatud õigused, vedades sealhulgas programme, mille eesmärk on parandada laste ja noorte tervist ning toitumist, parandada nende juurdepääsu kvaliteetsele haridusele, kaitsta neid vägivald, ekspluateerimise ja kuritarvitamise eest, ning pakkudes abi kannatuste leevendamiseks kriisiolukordades; www.unicef.org

UNIFEM	<p>ÜRO Naiste Arengu Fond (<i>United Nations Development Fund for Women</i>); ÜRO allorganisatsioon, mis tegeleb naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse küsimustega, keskendudes eelkõige neljale valdkonnale: naiste majandusliku kindluse ja õiguste edendamine, naistevastase vägivalda peatamine, HIV/AIDSi leviku vähendamine naiste ja tüdrukute hulgas, naiste rolli tugevdamine poliitikas ja valitsemises, sh konfliktjärgses ülesehitustöös; www.unifem.org</p>
USAID	<p>Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuur (<i>United States Agency for International Development</i>); www.usaid.gov</p>
WFP	<p>Maaailma Toiduprogramm (<i>World Food Programme</i>); ÜRO allorganisatsioon, maailma suurim humanitaarorganisatsioon, mis keskendub nälja vastu võitlemisele, andes toiduabi loodusest või inimtegevusest põhjustatud katastroofide ohvritele nii vahetus kriisiolukorras kui ka pärast seda, et aidata kogukondadel uuesti jalule saada, ning arengukoostööna pikema perioodi vältel haavatavamatele rühmadele, et aidata neil näljaringist välja murda; www.wfp.org</p>
WHO	<p>Maaailma Terviseorganisatsioon (<i>World Health Organisation</i>); ÜRO eriaagentuur, mille ülesanne on tegutseda terviseprobleemide lahendamise ja selle nimel, et kõigi inimeste üldine tervislik seisund oleks võimalikult hea, muu hulgas määrab kindlaks rahvusvahelisi norme ja standardeid, kujundab uurimissuundi, jälgib ja hindab tervisesuundumusi, pakub riikidele tehnilist abi; www.who.int</p>
WTO	<p>Maaailma Kaubandusorganisatsioon (<i>World Trade Organisation</i>); rahvusvaheline organisatsioon, mille ülesanne on tagada, et riikidevaheline kaubandus toimiks nii sujuvalt, etteennustatavalt ja vabalt kui võimalik, olles sel otstarbel foorumiks rahvusvahelistele kaubanduslääbirääkimistele (nt Doha voor) ning pakkudes institutsionaalset ja juriidilist raamistikku juba vastu võetud lepingute rakendamiseks ja järelevalveks, sh lepingute tõlgendamisest ja kohaldamisest tulenevate vaidluste lahendamiseks; www.wto.org</p>
ÜRO	<p>Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (<i>United Nations</i>); ülemaailmne organisatsioon, mille eesmärk on rahvusvahelise rahu ja julgeoleku tagamine, riikidevaheliste sõbralike suhete arendamine, rahvusvahelise koostöö saavutamine rahvusvaheliste majandus-, sotsiaal-, kultuuriliste ja humanitaarprobleemide lahendamisel ning inimõiguste austamise edendamine maailmas; www.un.org</p>

2. lisa: OECD DACi loetelu ametliku arenguabi (ODA) saajatest

(Kinnitatud augustis 2009, kehtib 2009. ja 2010. aastat käsitleva aruandluse suhtes)

Vähim arenenud riigid (ÜRO määratlus)	Muud madala sissetulekuga riigid (2007. a RKP inimese kohta vähem kui 935 USD)	Madalama keskmise sissetulekuga riigid (2007. a RKP inimese kohta 936–3705 USD)	Kõrgema keskmise sissetulekuga riigid (2007. a RKP inimese kohta 3706–11 455 USD)
Afganistan	Côte d'Ivoire	Albaania	* Anguilla
Angola	Ghana	Alžeeria	Antigua ja Barbuda ¹
Bangladesh	Keenia	Armeenia	Argentiina
Benin	Korea Rahvademokraatlik Vabariik	Aserbaidžaan	Barbados ²
Bhutan	Kõrgõzstan	Boliivia	Belau
Burkina Faso	Nigeeria	Bosnia ja Hertsegoviina	Belize
Burundi	Paapua Uus-Guinea	Colombia	Botswana
Djibouti	Pakistan	Dominikaani Vabariik	Brasiilia
Ekvatoriaal-Guinea	Tadžikistan	Ecuador	Cooki saared
Eritrea	Usbekistan	Egiptus	Costa Rica
Etioopia	Vietnam	El Salvador	Dominica
Gambia	Zimbabwe	Filipiinid	Fidži

Guinea		Georgia	Gabon
Guinea-Bissau		Guatemala	Grenada
Haiti		Guyana	Horvaatia
Ida-Timor		Hiina	Jamaica
Jeemen		Honduras	Kasahstan
Kambodža		India	Kuuba
Kesk-Aafrika Vabariik		Indoneesia	Liibanon
Kiribati		Iraak	Liibüa
Komoorid		Iraan	Lõuna-Aafrika Vabariik
Kongo Demokraatlik Vabariik		Jordaania	Malaisia
Laos		Kamerun	Mauritius
Lesotho		Kongo Vabariik	* Mayotte
Libeeria		Kosovo ³	Mehhiko
Madagaskar		Makedoonia	Montenegro
Malawi		Maroko	* Montserrat
Maldiivid		Marshalli Saared	Nauru
Mali		Mikroneesia Liiduriigid	Omaan ¹
Mauritaania		Moldova	Panama
Mosambiik		Mongoolia	* Saint Helena
Myanmar/Birma		Namiibia	Saint Kitts ja Nevis
Nepal		Nicaragua	Saint Lucia

Niger		Niue	Saint Vincent ja Grenadiinid
Rwanda		Palestiina omavalitsus	Seišellid
Saalomoni Saared		Paraguay	Serbia
Sambia		Peruu	Suriname
Samoa		Roheneeme-saared	Trinidad ja Tobago ²
São Tomé ja Príncipe		Sri Lanka	Tšiili
Senegal		Svaasimaa	Türgi
Sierra Leone		Süüria	Uruguay
Somaalia		Tai	Valgevene
Sudaan		* Tokelau	Venezuela
Tansaania		Tonga	
Togo		Tuneesia	
Tšaad		Türkmenistan	
Tuvalu		Ukraina	
Uganda		* Wallis ja Futuna	
Vanuatu			

* Territoorium

¹ Antigua ja Barbuda ning Omaan ületasid kõrge sissetulekuga riikide künnise 2007. a. Vastavalt OECD DAC eeskirjadele käesoleva loetelu läbivaatamise kohta arvatakse nad loetelust välja 2011. a, kui mõlemad püsivad kõrge sissetulekuga aastani 2010.

² Barbados ning Trinidad ja Tobago ületasid kõrge sissetulekuga riikide künnise 2006. ja 2007. a. Vastavalt OECD DAC eeskirjadele käesoleva loetelu läbivaatamise kohta arvatakse nad loetelust välja 2011. a, kui mõlemad püsivad kõrge sissetulekuga aastani 2010.

³ See ei tähenda OECD ametlikku seisukohta Kosovo staatuse suhtes.

VIITED JA MÄRKUSED

Köök on iga perenaise au ja uhkus, olenemata sellest milline see köök parajasti on. Kodanikuihenduse Ecumenical Sangam poolt koolitatud küla meditsiiniöel on käsil õhtuste chapaty leibade valmistamine. Bamhani, Kesk-India, 2007. a. Foto Arvo Anton

Lastele koolitarkust jagamas. Lusaka, Sambia, 2009. a. Foto Karmen Saul

¹ Loo allikas: DFID, vt ka veebilehte www.dfid.gov.uk

² Chen, S. ja M. Ravallion. 2008. The Developing World is Poorer than We Thought, But no Less Successful in the Fight against Poverty, *Policy Research Working Paper 4730*, Maailmapank

³ DFID. 2009. *Eliminating World Poverty: Building our Common Future*

⁴ UNICEF. 2009. *Global child mortality continues to drop*, pressiteade 10. septembrist 2009, www.unicef.org/media/media_51087.html (november 2009)

⁵ UNICEF, *Childinfo: Monitoring the Situation of Children and Women*, www.childinfo.org (september 2009)

- ⁶ Chen, S. ja M. Ravallion. 2008. The Developing World is Poorer than We Thought, But no Less Successful in the Fight against Poverty, *Policy Research Working Paper 4730*, Maailmapank
- ⁷ FAO. 2009. *More people than ever are victims of hunger*, pressiteade 19. juunist 2009, www.fao.org/news/story/en/item/20568/icode/ (september 2009)
- ⁸ UNICEF, *Childinfo: Monitoring the Situation of Children and Women*, www.childinfo.org (september 2009)
- ⁹ UNICEF. 2009. *Global child mortality continues to drop*, pressiteade 10. septembrist 2009, www.unicef.org/media/media_51087.html (november 2009)
- ¹⁰ UNICEF/WHO. 2008. *Progress on Drinking Water and Sanitation, Special Focus on Sanitation*

PEATÜKK 1.1

- ¹¹ Rahvusvahelisele absoluutse vaesuse piirile viidatakse sageli fraasiga „dollar päevas”, ametlikult on see täpsemalt olnud aga 1 USA dollar 1985. aasta hindades, 1,08 dollarit 1993. aasta hindades ja alates 2008. aastast 1,25 dollarit mõõdetuna 2005. aasta hindades ostujõu pariteedi alusel; vt ka: Maailmapank. 2008. *Poverty Data: A supplement to World Development Indicators 2008*
- ¹² Rohkem infot Maailmapanga veebilehel, *Country Classification*, go.worldbank.org/K2CKM78CC0
- ¹³ Aruanded on saadaval ÜRO Arenguprogrammi veebilehel, *Human Development Reports*, hdr.undp.org
- ¹⁴ UNDP. 2009. *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*
- ¹⁵ Vt ka ÜRO vähim arenenud riikide, sisemaariikidest arengumaade ja väikestest saareriikidest arengumaade kõrge esindaja ameti veebilehte, *About LDCs*, www.unohrrls.org/en/ldc/25/
- ¹⁶ Rohkem infot OECD arenguabikomitee veebilehel, *DAC List of ODA Recipients*, www.oecd.org/dac/stats/daclist
- ¹⁷ OECD DAC. 2009. *Development Co-operation Report 2009*
- ¹⁸ Vt eelmist viidet
- ¹⁹ Vt ka Arengukoostöö Ümarlause veebilehte, www.terveilm.net/aky

- ²⁰ Näiteks Brooks World Poverty Institute (www.bwpi.manchester.ac.uk), Center for Global Development (www.cgdev.org), Institute of Development Studies (www.ids.ac.uk), Overseas Development Institute (www.odi.org.uk), The Earth Institute (www.earth.columbia.edu)
- ²¹ Ettevõtete ühiskondliku vastutuse olemuse kohta leiad rohkem teavet näiteks Vastutustundliku Ettevõtluse Foorumi veebilehelt, www.csr.ee
- ²² ÜRO Peaassamblee 2000. aasta resolutsioon (A/RES/55/2) ÜRO aastatuhande deklaratsiooni kohta
- ²³ Vt näiteks ÜRO 2009. aasta aruanne *The Millennium Development Goals Report 2009*
- ²⁴ Vt ka: Jan Vandemoortele. 2008. Making Sense of the MDGs, ajakirjas *Development*, nr 51
- ²⁵ ÜRO arengu rahastamise rahvusvahelisel konverentsil vastu võetud Monterrey konsensus, vt ka materjale ÜRO arengurahastamise büroo veebilehelt, www.un.org/esa/ffd
- ²⁶ Üldasjade ja välissuhete nõukogu (24.05.2005) järeldused edusammude kiirendamise kohta aastatuhande arengueesmärkide täitmisel
- ²⁷ OECD DAC. 2009. *Development Co-operation Report 2009*
- ²⁸ UNDP. 2003. *Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty*
- ²⁹ Pariisi deklaratsioon abi tõhususe kohta, vt ka OECD arenguabikomitee veebilehte, *Aid Effectiveness*, www.oecd.org/dac/effectiveness
- ³⁰ Abi tõhususe kõrgetasemelise foorumi 2008. aasta Accra tegevuskava, vt ka foorumi veebilehe materjale, www.accrahlf.net

PEATÜKK 1.2

- ³¹ UNDP. 2005. *Human Development Report 2005: International cooperation at a crossroads. Aid trade and security in an unequal world*
- ³² Maailmapank. 2008. *Poverty Data: A supplement to World Development Indicators 2008*
- ³³ Chronic Poverty Research Centre. 2008. *Poverty, Poverty Reduction and Poverty Dynamics in Vietnam*
- ³⁴ UNDP. 2007. *Millennium Development Goals. Uganda's Progress Report 2007*

- ³⁵ UNDP. 2003. *Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty*
- ³⁶ Vt eelmist viidet
- ³⁷ Maailmapank. 2002. *World Development Indicators 2002*
- ³⁸ ÜRO. 2009. *The Millennium Development Goals Report 2009*
- ³⁹ UNICEF/WHO. 2008. *Progress on Drinking Water and Sanitation, Special Focus on Sanitation*
- ⁴⁰ Maailmapank. 2002. *World Development Indicators 2002*
- ⁴¹ UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*
- ⁴² Vt eelmist viidet
- ⁴³ Loo allikas: ICRC, vt ka veebilehte www.icrc.org
- ⁴⁴ Loo allikas: WFP Bangladesh, vt ka veebilehte www.wfp.org/bangladesh
- ⁴⁵ Loo allikas: ajakiri Developments, vt ka veebilehte www.developments.org.uk
- ⁴⁶ Loo allikas: Tearfund. 2009. *Keeping Communities Clean: The church's response to improving sanitation and hygiene*
- ⁴⁷ Väljavõte väljaandest *The Rough Guide to a Better World*
- ⁴⁸ Loo allikas: Global Knowledge Partnership. 2003. *Youth. Poverty. Gender. ICT for Development Success Stories*
- ⁴⁹ Tekst: Nele Leosk, E-Riigi Akadeemia
- ⁵⁰ Loo allikas: DFID, vt ka veebilehte www.dfid.gov.uk

PEATÜKK 1.3

- ⁵¹ Maailmapank. 2008. *Poverty Data: A supplement to World Development Indicators 2008*
- ⁵² Vt eelmist viidet
- ⁵³ UNDP. 2007. *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a divided world*
- ⁵⁴ UNICEF. 2008. *The State of the World's Children 2009: Maternal and Newborn Health*

- ⁵⁵ Save the Children. 2009. *State of the World's Mothers 2009*
- ⁵⁶ UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*
- ⁵⁷ UNDP. 2007. *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a divided world*

1.3.1 Vesi ja sanitaaringimused

- ⁵⁸ UNDP. 2006. *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis*
- ⁵⁹ Andmed võetud väljaandest UNICEF/WHO. 2008. *Progress on Drinking Water and Sanitation, Special Focus on Sanitation*
- ⁶⁰ UNDP. 2006. *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis*
- ⁶¹ Prüss-Üstün, A., Bos, R., Gore, F., Bartram, J. 2008. *Safer Water, Better Health. Costs, benefits and sustainability of interventions to protect and promote health.* WHO
- ⁶² UNDP. 2006. *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis*
- ⁶³ Vt eelmist viidet
- ⁶⁴ Vt eelmist viidet
- ⁶⁵ Vt eelmist viidet
- ⁶⁶ Vt näiteks DFID. 2008. *Water: An increasingly precious resource, Sanitation: a matter of dignity*; WaterAid & Tearfund. 2008. *Sanitation and water: why we need a global framework for action*; seonduva rahvusvahelise kampania veebileht www.endwaterpoverty.org

1.3.2 Tervishoid

- ⁶⁷ Tsitaadi allikas: Grant, U. 2005. *Health and Poverty Linkages: Perspectives of the Chronically Poor*, Chronic Poverty Research Centre
- ⁶⁸ UNDP. 2005. *Human Development Report 2005: International cooperation at a crossroads. Aid trade and security in an unequal world*
- ⁶⁹ UNAIDS. 2008. *2008 Report on the global AIDS epidemic*
- ⁷⁰ Vt eelmist viidet
- ⁷¹ Vt eelmist viidet

- ⁷² UNAIDS. 2006. *2006 Report on the global AIDS epidemic*
- ⁷³ Commission on AIDS in Asia. 2008. *Redefining AIDS in Asia – crafting an effective response*
- ⁷⁴ UNAIDS. 2008. *2008 Report on the global AIDS epidemic*
- ⁷⁵ Vt eelmist viidet
- ⁷⁶ UNAIDS. 2008. *2008 Report on the global AIDS epidemic*
- ⁷⁷ AEGIS (13.10.2005) *Keep quiet if you have AIDS or you will become and outcast*, www.aegis.com/news/irin/2005/IR051054.html (august 2009)
- ⁷⁸ UNFPA sooküsimuste ja AIDSi veebileht: www.unfpa.org/gender/aids.htm (august 2009)
- ⁷⁹ Pradhan, B. ja Sundar, R. 2006. *Gender impact of HIV and AIDS in India*. UNDP
- ⁸⁰ Täpsemaid numbreid vt nt aruandest: WHO. 2008. *World Malaria Report 2008*
- ⁸¹ Ülemaailmse AIDSi, tuberkuloosi ja malaariaga võitlemise fondi veebileht, *Malaria Background*: www.theglobalfund.org/en/malaria/background/?lang=en (august 2009)
- ⁸² Roll Back Malaria Partnership. 2008. *The Global Malaria Action Plan. For a malaria-free world*
- ⁸³ WHO. 2008. *World Malaria Report 2008*
- ⁸⁴ WHO. 2009. *Global Tuberculosis Control 2009: Epidemiology, Strategy, Financing*
- ⁸⁵ UNAIDS. 2008. *2008 Report on the global AIDS epidemic*
- ⁸⁶ UNICEF/WHO. 2006. *Pneumonia: The forgotten killer of children*
- ⁸⁷ WHO. 2009. *World Health Statistics 2009*
- ⁸⁸ UNFPA veebileht, *Safe Motherhood*, www.unfpa.org/mothers/index.htm (august 2009)
- ⁸⁹ UNICEF. 2008. *The State of the World's Children 2009: Maternal and Newborn Health*
- ⁹⁰ Vt eelmist viidet
- ⁹¹ Vt eelmist viidet

1.3.3 Haridus

- ⁹² UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*
- ⁹³ UNICEF, *Childinfo: Monitoring the Situation of Children and Women*, www.childinfo.org (september 2009); UNICEF. 2008. *The State of the World's Children 2009: Maternal and Newborn Health*
- ⁹⁴ UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*; UNICEF, *Childinfo: Monitoring the Situation of Children and Women*, www.childinfo.org (september 2009)
- ⁹⁵ Vt eelmist viidet
- ⁹⁶ UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*
- ⁹⁷ Vt eelmist viidet
- ⁹⁸ Vt eelmist viidet
- ⁹⁹ Ülemaailmse hariduskampaania veebileht, *Millions Miss Out*: www.campaignforeducation.org/en/why-education-for-all/millionsmissout/ (august 2009)
- ¹⁰⁰ Global Campaign for Education. 2009. *The next generation: why the world's children need a Global Fund for Education for All*
- ¹⁰¹ UNESCO. 2008. *Education for All Global Monitoring Report 2009*
- ¹⁰² Viited algallikatele ja veel teemakohaseid väiteid: Save the Children. 2009. *State of the World's Mothers 2009*

1.3.4 Toit ja põllumajandus

- ¹⁰³ FAO. 2009. *More people than ever are victims of hunger*, 19.06.2009 pressiteate taustadokument, www.fao.org/news/story/en/item/20568/icode/ (september 2009)
- ¹⁰⁴ Vt eelmist viidet; WFP veebileht, *Hunger*, www.wfp.org/hunger (september 2009)
- ¹⁰⁵ FAO veebileht, *FAO Initiative on Soaring Food Prices*, www.fao.org/isfp/isfp-home/en/ (september 2009)
- ¹⁰⁶ Vt eelmist viidet
- ¹⁰⁷ Tsitaadi allikas: WHO ja Maailmapank. 2002. *Dying for Change: Poor People's Experience of Health and Ill Health*

- ¹⁰⁸ WFP veebileht, *Hunger*, www.wfp.org/hunger (september 2009)
- ¹⁰⁹ Vt eelmist viidet
- ¹¹⁰ Bread for the World Institute. 2008. *Responding to the Global Fungjer Crisis*, taustadokument nr 197
- ¹¹¹ Maailmapank. 2006. *Repositioning Nutrition as Central to Development: A Strategy for Large-Scale Action*
- ¹¹² Tsitaadi allikas: BBC News (31.07.2009) *Report highlights hunger in India*, news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8178072.stm (september 2009)
- ¹¹³ WFP veebileht, *Hunger*, www.wfp.org/hunger (september 2009)
- ¹¹⁴ UNDP. 2003. *Human Development Report 2003: Millennium Development Goals, A compact among nations to end human poverty*
- ¹¹⁵ Bread for the World Institute. 2008. *Agriculture: A Must for the Millennium Development Goals*, taustadokument nr 195
- ¹¹⁶ Maailmapank. 2007. *World Development Report 2008: Agriculture for Development*
- ¹¹⁷ Vt eelmist viidet
- ¹¹⁸ Vt eelmist viidet

1.3.5 Linnastumine ja slummid

- ¹¹⁹ UN-HABITAT. 2008. *State of the World's Cities 2008/2009. Harmonious Cities*
- ¹²⁰ UNFPA. 2007. *State of World's Population 2007. Unleashing the Potential of Urban Growth*
- ¹²¹ UN-HABITAT. 2008. *State of the World's Cities 2008/2009. Harmonious Cities*
- ¹²² Vt eelmist viidet
- ¹²³ UN-HABITAT. 2003. *The Challenge of Slums. Global Report on Human Settlements 2003*
- ¹²⁴ Vt eelmist viidet
- ¹²⁵ Põhjalikum info väljaandes UN-HABITAT. 2003. *The Challenge of Slums. Global Report on Human Settlements 2003*

1.3.6 Kliimamuutused

- ¹²⁶ IPCC. 2007. *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Summary for Policymakers*
- ¹²⁷ Vt eelmist viidet
- ¹²⁸ UNDP. 2007. *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a divided world*
- ¹²⁹ Oxfam. 2009. *Suffering the Science: Climate Change, People, and Poverty*, Oxfam Briefing Paper 130
- ¹³⁰ DFID. 2008. *Degrees of Separation. Climate Change: Shared Challenges, Shared Opportunities*
- ¹³¹ Oxfam. 2009. *Suffering the Science: Climate Change, People, and Poverty*, Oxfam Briefing Paper 130
- ¹³² IPCC. 2007. *Climate Change 2007: Impacts, Adaption and Vulnerability*
- ¹³³ UNDP. 2007. *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a divided world*
- ¹³⁴ Vt eelmist viidet
- ¹³⁵ IPCC. 2007. *Climate Change 2007: Impacts, Adaption and Vulnerability*
- ¹³⁶ IPCC. 2007. *Climate Change 2007: Mitigation of Climate Change*
- ¹³⁷ IPCC. 2007. *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Summary for Policymakers*
- ¹³⁸ Põhjalikumat infot kliimamuutuste ja arengu seoste kohta leiab näiteks ÜRO 2007/2008. aasta inimarengu aruandest (*Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a divided world*) ja Maailmapanga 2010. aasta maailma arengu aruandest (*World Development Report 2010: Development and Climate Change*)

PEATÜKK 1.4

- ¹³⁹ Välisministeeriumi visioon 2010, vt ka välisministeeriumi veebilehte, *Kes me oleme – missioon, visioon 2010*, www.vm.ee/?q=et/node/3
- ¹⁴⁰ Eesti arengukoostöö põhimõtted. 2003. Riigikogu
- ¹⁴¹ Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006–2010
- ¹⁴² Riigikogu 15. jaanuari 2003. aasta otsus
- ¹⁴³ 11. mail 2006 võttis Vabariigi Valitsus vastu „Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006–2010”

- ¹⁴⁴ Nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate, Euroopa Parlamendi ja Komisjoni ühisavaldus Euroopa Liidu arengupoliitika küsimuses: Euroopa konsensus (Euroopa Liidu Teataja C 46, 24.2.2006)
- ¹⁴⁵ ELi arengukoostöö poliitika kohta saab eesti keeles lugeda käsiraamatust „Euroopa Liidu arengukoostöö poliitika: põhialustest protsessideni. Teejuht vabaihendustele ja teistele huvilistele”, mis on allalaadimiseks kättesaadaval aadressil www.terveilm.net/?id=168
- ¹⁴⁶ Eesti Päästemeeskond. 2007. *Eesti Päästemeeskond 1997–2007*; lisainfot leiab Päästeteenistuse veebilehelt, *Päästemeeskond*, www.rescue.ee/1454
- ¹⁴⁷ Uuringute tulemused on saadaval välisministeeriumi veebilehel, *Arengukoostöö-teemalised avaliku arvamuse uuringud*, www.vm.ee/?q=et/node/4531

PEATÜKK 2.2

- ¹⁴⁸ Edelman, *2nd Annual Global Consumer Study* (oktoober 2008); The Co-operative Bank, *Ethical Consumerism Report 2008*
- ¹⁴⁹ *GlobeScan 2008*, www.globescan.com (oktoober 2009)
- ¹⁵⁰ Fairtrade Labelling Organizations (FLO) International. 2009. *Annual Report 2008–2009: Fairtrade Leading the Way*, www.fairtrade.net
- ¹⁵¹ Uuringu tulemused saadaval veebilehel www.fairtrade.ee

PEATÜKK 2.3

- ¹⁵² Maailma Reisi- ja Turisminõukogu (WTTC). 2009. *Travel & Tourism Economic Impact 2009*
- ¹⁵³ Maailma Turismiorganisatsioon. 2009. *World Tourism Barometer, volume 7, no 1, January 2009*
- ¹⁵⁴ Rohkem infot saadaval näiteks Leedsis Ülikooli vastutustundliku turismi keskuse veebilehel, *Cape Town Declaration*, www.icrtourism.org/Capetown.shtml
- ¹⁵⁵ Rahvusvahelise ökoturismi ühenduse veebileht, *What is Ecotourism*, www.ecotourism.org/what-is-ecotourism (november 2009)
- ¹⁵⁶ Eesti Ökoturismi Klaster, *Definitsioonid*, www.ecotourism.ee (november 2009)
- ¹⁵⁷ Vt: Tourism Concern. 2009. *The Ethical Travel Guide: Your Passport to Exciting Alternative Holidays*, info saadaval organisatsiooni veebilehel, www.tourismconcern.org.uk

PEATÜKK 2.5

¹⁵⁸ Liis Klaari mõtted artiklis „Heategevus tänapäeva Eestis”, *Riigikogu Toimetised*, 2009

¹⁵⁹ Vt eelmist viidet

¹⁶⁰ Vt eelmist viidet

¹⁶¹ Loe lisaks: Heateo Sihtasutus. 2008. *Kuidas teha head hästi? Sotsiaalsete algatuste hindamise käsiraamat*

¹⁶² Vt eelmist viidet

PEATÜKK 2.6

¹⁶³ Vt nt arengukoostöö vabaühenduste Euroopa katusorganisatsiooni CONCORD algatuse *AidWatch* materjale, millesse panustab ka Arengukoostöö Ümarlaud, www.terveilm.net/?id=273 ja www.concordeurope.org

¹⁶⁴ Arvutus põhineb Maailmapanga 2008. aasta RKP numbrite ja ajakirja Fortune maailma 500 suurima ettevõtte nimekirja võrdlusel

WHAT
WE COOK
IS WHAT
WE
HAVE
IN THE
KITCHEN

